

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra pastorální a spirituální teologie

Spirituální a křesťanská formace dospělých

Monika Jemelková

Příroda jako prostředek pastorační rodin

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a zdrojů.

.....
Monika Jemelková

V Lipníku nad Bečvou, 12. dubna 2013

Chtěla bych velmi poděkovat vedoucímu této diplomové práce, panu ThLic. Michalu Umlaufovi, za neobyčejnou vstřícnost, pohotovost, pozorné metodické vedení a řadu odborných postřehů, nápadů a připomínek. Dále děkuji sestře PhDr. Ing. Ludmile Siardě Trochtové, za některé odborné připomínky, postřehy a doporučení. Panu Doc. Dr. Rudolfu Smahelovi, Th.D. a panu Prof. Pavlu Ambrosovi, Th.D. jsem velmi vděčná za lidsky chápající a vstřícný přístup při řešení organizačních záležitostí.

Velmi také děkuji za vstřícnost, trpělivost a praktickou podporu svému manželovi Jirkovi, synovi Josífkovi a své mamince Ing. Marii Klapcové za trpělivé

hlídání našeho syna, které mi umožnilo studium i významně přispělo k možnosti napsání této diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	5
1 VYMEZENÍ POJMŮ	6
1.1 PASTORACE	6
1.1.1 <i>Obsah pojmu pastorage</i>	6
1.1.2 <i>Úkoly pastorage</i>	7
1.2 RODINA A JEJÍ POSLÁNÍ.....	10
1.3 PASTORACE RODIN	14
1.4 PŘÍRODA.....	16
2 CÍRKEVNÍ DOKUMENTY ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU PŘÍRODY V PASTORACI	22
2.1 DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu	22
2.2 REDEMPTOR HOMINIS	23
2.3 EVANGELIUM VITAE	24
2.4 DIES DOMINI	25
2.5 NOVO MILLENNIO INEUNTE	27
2.6 SPOLEČENSTVÍ A SLUŽBA. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu	28
2.7 KOMPENDIUM SOCIÁLNÍ NAUKY CÍRKVE	29
2.8 CARITAS IN VERITATE.....	31
2.9 ČESKÉ CÍRKEVNÍ DOKUMENTY	32
3 PŘÍRODA JAKO CESTA K BOHU V DÍLECH VYBRANÝCH KŘESŤANSKÝCH AUTORŮ 35	
3.1 BASIL Z CAESAREJE (329 – 379).....	36
3.2 FRANTIŠEK Z ASSISI (1182 -1226).....	45
3.3 MAREK ORKO VÁCHA (NAR. 1966).....	56
4 REÁLNÉ MOŽNOSTI VYUŽITÍ PŘÍRODY PRO PASTORACI RODIN	69
4.1 SOUČASNÁ LITERATURA A AKTIVITY ZABÝVAJÍCÍ SE PASTORACÍ PROSTŘEDNICTVÍM PŘÍRODY 69	
4.1.1 <i>Knihy prakticky se zabývající pastorací prostřednictvím přírody</i>	69
4.1.2 <i>Hnutí Světlo – Život (Oáza)</i>	71
4.1.3 <i>Materiály pro výuku náboženství</i>	72
4.1.4 <i>Centra pro rodinu</i>	73
4.2 OBLASTI MOŽNÉHO VYUŽITÍ PRO PASTORACI PROSTŘEDNICTVÍM PŘÍRODY	74
4.3 PŘÍKLAD MOŽNÉHO VYUŽITÍ PŘÍRODY PRO PASTORACI RODIN – TÝDENNÍ POBYT V PŘÍRODĚ. 76	
ZÁVĚR	77
POUŽITÉ INFORMAČNÍ ZDROJE	79
PRAMENY:	79
OSTATNÍ ZDROJE:	80
SEZNAM ZKRATEK A POJMŮ	83
PŘÍLOHY	84
PŘÍLOHA Č.1 CHVALOPĚV STVOŘENÍ (SV. FRANTIŠEK Z ASSISI)	84
PŘÍLOHA Č. 2 PŘÍKLAD PROGRAMU PRO TÝDENNÍ POBYT RODIN S DĚTMI V PŘÍRODĚ	86

Úvod

Každá doba má své problémy a své silné stránky, své důrazy a své zanedbávané oblasti. Ke stinným stránkám dnešní doby patří rostoucí problémy s lidskou lhostejností a souvisejícím znečištěním planety. Je možné pozorovat silně rostoucí požadavky lidí na životní standard a odklon od duchovních hodnot, resp. alespoň hodnot spojených s nějakou náboženskou institucí. K silným stránkám této doby patří zájem, jaký se dostává přírodě z různých stran. V současné pastorační praxi církve v naší zemi se zdá, že se v ní důraz na práci s přírodou coby prostředkem pastorece zatím příliš neprojeví. Církev tak přenechává naplňování přirozené touhy lidí po blízkém kontaktu s přírodou různým, často nekřesťanským, uskupením.

Hlavním cílem této práce je proto ukázat, že příroda je důležitým a perspektivním nástrojem pro současnou pastoreci v naší zemi. Na příkladu rodin s dětmi (tedy lidí různého věku) je pak cílem nastínit a konkrétně přiblížit oblasti možného využití přírody v pastoreci.

Dalším cílem práce je ukázat, že využití přírody pro pastoreci má oporu v církevních dokumentech, ač se doposud tato oblast u nás příliš systematicky nerozvíjela, jako by snad byla něčím nepatřičným, nadbytečným či okrajovým. Práce s přírodou coby prostředkem pastorece má oporu nejen v církevních dokumentech, ale i v historii a současnosti církve a dějiny i současnost ukazují, že přírodu je možno v pastoreci využít různými způsoby. V práci bude proto pojednáno o několika křesťanských autorech z různých dob, kteří přírodu v pastoreci i při svém růstu vztahu k Bohu inspirujícím způsobem využívali či využívají. Pro dosažení cíle práce bude kromě církevních dokumentů zmapována i literatura a aktivity, které se daným tématem v naší republice zabývají – kvůli zjištění výchozího stavu i pro získání inspirace v této oblasti pastorece.

Shromážděné závěry pak budou vyhodnoceny, budou formulovány hlavní oblasti, k jejichž pastoračnímu využití nabádají církevní dokumenty a inspirují zmiňovaní autoři. Aby v této práci nešlo pouze o teoretické pojednání bez praktického využití, na základě těchto oblastí bude vytvořen návrh možného pastoračního projektu pro rodiny, který by naplňoval požadavky učiněných závěrů.

1 Vymezení pojmů

1.1 Pastorace

Slovo pastorace pochází z latinského *pāscere* – „pást“ či *pāstor* – „pastýř“.¹

Odvozuje se od novozákonního obrazu Krista jako dobrého pastýře.

1.1.1 Obsah pojmu pastorace

Pojem pastorace procházel postupným vývojem. Až do současnosti k nám prosvítají potridentské obsahy pojmu, který zahrnoval hlavně odpovědi na praktické otázky z oblasti morálky a práva, a později, v duchu osvícenských reforem, byl obohacen o předávání tradovaného náboženského života, případně civilního řádu. Těžištěm pojmu „pastorace“ bylo spíše jednání církve jako takové navenek.²

Podle učebnice fundamentální pastorální teologie se pod pojmem pastorace především rozumí mnohotvárná činnost celého církevního společenství podnícená Duchem Svatým.³ Pastorace není tedy vyhrazena pouze pastýřům – biskupům či kněžím. „Nositelem pastorační činnosti církve je ten, kdo svou činnost vztahuje ke spáse, jež je přinášena Kristem skrze církev v přítomnosti Ducha svatého, nyní a na tomto místě.“⁴ Týká se tedy všech pokřtěných, každého podle jeho úkolu a hřiven – podle toho, k čemu byl Duchem Svatým povolán. Pastorací, podle výše uvedené definice, také není prázdň aktivismus, který není z Ducha.

Pro účely této práce je vhodné zdůraznit současné pojetí **pastorace jako činnosti, která přináší spásu do života lidí.**⁵ Tuto definici lze považovat za zásadní a nosnou vzhledem k jasnému poukazu na cíl. Proto byl termín pastorace zařazen do názvu

---

¹ Srov. REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2001, s. 452.

² Srov. AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 71-72.

³ AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 9.

⁴ AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 78.

⁵ Srov. tamtéž, s. 78.

této diplomové práce místo, v podobné tématice snad obvyklejších, výrazů jako „první evangelizace“, „katechizace“, „spirituální impulsy“ apod.

Je pravda, že termín pastorační se používá pro komplexní předávání života z víry a ten zahrnuje jak schopnost poznat Boha přirozeným světlem rozumu⁶, tak i Boží zjevení člověku „aby s ním mohl člověk navázat důvěrný vztah“⁷. Zajisté nám příroda nemůže sama o sobě zprostředkovat komplexnost života z víry, ale v mnoha ohledech může být její pozorování a vnímání upomínkou na zjevení Boží, a tedy impulsem žít svůj každodenní život s myšlenkou na Boha, v Boží přítomnosti. Jinými slovy naplnit onen požadavek – a tedy i lidskou bytostnou potřebu – neustálé modlitby (Srov. Lk 18,1; 1 Sol 5,17).

P. Ambros vystihuje prostotu života z víry slovy: „Pastorační pedagogika je jednoduchá: ukáže cestu k vnitřnímu poznání Krista, vytyčí dráhu k setkání, při němž přítel hovoří s přítelem a Bůh mu sám otevírá srdce, aby s ním mohl svobodně a důvěrně hovořit, aby mu mohl lásku opětovat [...]“⁸. Důležité tedy je ukázat cestu k poznání Krista a vytyčit dráhu k trvalému setkání – nebo alespoň občasnému setkávání.

1.1.2 Úkoly pastorační

„Základním úkolem pastorační je předávání víry.“⁹ Víru ovšem řadíme k božským ctnostem, tedy ctnostem které nelze prostě předat či získat pouhým usilováním, ale Bůh je vlévá do srdce věřících.¹⁰ Je však možné člověka lépe disponovat k tomu, aby uvěřil, aby mu ctnost víry byla darována. Jak píše Benedikt XVI. v apoštolském listě *Porta fidei* k vyhlášení Roku víry „Je zřejmé, že k tomu, aby člověk [...] výslovně a úplně svým rozumem a vůlí přilnul k tomu, co církev předkládá, je nutné poznat obsah víry.“¹¹ A zároveň nestačí znát pouze obsah toho, čemu se má uvěřit: „Srdce, skutečný svatostánek skrytý uvnitř člověka, se musí otevřít milosti, jež očím umožňuje, aby viděly pod povrch, a člověk tak mohl pochopit, že to, co se hlásá, je

---

⁶ II. Vatikánský koncil. *Věřoučná konstituce o Božím zjevení. Dei verbum*, čl. 6.

⁷ *Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, čl. 35.

⁸ AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorační teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 110.

⁹ Tamtéž, s. 112.

¹⁰ *Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, čl. 1813.

¹¹ BENEDIKT XVI. *Porta fidei*. Apoštolský list ze dne 11.10.2011 daný „motu proprio“ k vyhlášení Roku víry [online], čl. 10.

Boží slovo.¹² A Boží slovo se nám zjevuje na základě Písma v různých individuálních kontextech a je třeba mu otevřít dveře, umožnit, aby nás oslovilo tak, jak je právě jen nám určeno. K tomuto individuálnímu pochopení a prožívání Božího slova mohou a mají směřovat různé formy a způsoby pastorační práce.

Protože pastorační práce se týká především každodennosti, je jejím základním pojmem život. Podle Starého zákona nelze uvažovat o plnosti života a nepočítat s Bohem.¹³

P. Ambros upozorňuje, že pastorační práce staví na očekávání druhých. Je hledáním a zpřístupněním cest, které vedou k plnosti očekávaného života s Bohem. Překonává povrchnost běžných stereotypů a mechanických návyků. Je důležité, abychom uměli jako křesťané citlivě vnímat potřeby lidí každé doby a pružně na ně reagovat. Jádro pastorační práce ovšem netvoří množství různých aktivit, ale proměna člověka, jež umožňuje život s Bohem.¹⁴ Proto i v pastoračním úsilí křesťanů by měla převládat promodlená kvalita nad kvantitou.

Všechny pastorační aktivity musí brát mimořádně vážně to, po čem člověk touží a jak chce uskutečnit svoji svobodu a tvůrčí energii.¹⁵ Musí se také učit poznávat, tyto hluboké touhy člověka. Už např. v pastorační konstituci *Gaudium et spes* je zmíněno, že: „Církev ví dobře, že jedině Bůh, jemuž slouží, dává odpověď na nejvnitřnější touhy lidského srdce, které se nemůže nasytit žádným pozemským pokrmem.“¹⁶ Týká se to především člověka dneška, který je na svou svobodu a co nejširší využití svých možností mimořádně citlivý. I to je jedním ze „znamení doby“, k němuž nesmíme jako křesťané zůstat lhostejní, naopak, je třeba si uvědomit, že tato situace je Božím povoláním pro nás. A celý ten úkol zároveň je i není těžký, protože pastorační práce je založena na prostém zprostředkování možnosti účastnit se Božího života.¹⁷ To dává také lidem činným v pastorační práci jistou svobodu od jejich vlastní důležitosti a nepostradatelnosti.

Samozřejmě, abychom nezabloudili jsou dobré a důležité v každé disciplíně jisté standardizované postupy, ale pastorační práce je zároveň uměním: zabývá se láskou

---

¹² Tamtéž, čl. 10

¹³ Srov. AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorační teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 80-81.

¹⁴ Srov. tamtéž s. 82-83.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 87-88.

¹⁶ II. Vatikánský koncil. *Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě. Gaudium et spes*, čl. 41.

¹⁷ Srov. AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorační teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 89.

k životu, svobodou člověka a krásou.¹⁸ Duch Boží je Ten, který tvoří, a srdce každého „pastýře“ jím musí být prostoupeno, aby bylo schopno kreativně přistupovat ke každému člověku, neboť i Bůh si dal tu práci, aby každého člověka vytvořil jako originál.

Je třeba si zároveň uvědomit, že z biblického hlediska je člověk určen k tomu, aby ve světě žil, aby miloval své bližní, aby moudře vládl stvořenému světu a chválil Boha. Je úmyslem Božím, aby všechny tyto „činnosti“ spolu souvisely a tvořily základ nerozděleného života.¹⁹ Aby byly všechny uvědomovány a naplněny, aby nebyl např. na úkor vnějšího aktivismu krácen onen „život“ (v plnosti, takový, jaký jsme dostali, ve všech povoláních, která máme vykonávat) nebo ona „chvála“ (s odůvodněním, že modlit se mají ostatní, já se modlím svou činností, aktivismem).

Zkušenost všedního života je prostorem, ve kterém se projevuje zvlášť významně spojení běžného a náboženského života. Běžné denní úkony nejsou nějakým pozadím, na kterém se odehrává život. Jsou skutečnostmi, v nichž se projevují tělesné, psychické, sociální a duchovní dimenze života.²⁰ Schopnost nalézt jednotu všech těchto složek je úkolem opravdového křesťanského života. A Kristus přišel také proto, aby nám i v tomto skloubení různých dimenzí života dal příklad, na němž bychom mohli dále stavět.

P. Ambros upozorňuje, že všední život není bez rizika, neboť je ohrožen rutinou, která je překážkou prohloubení víry i životních zkušeností – z narušení jednotlivých dimenzí všedního dne se může stát nenápadně životní standard a tento úpadek kvality života se projeví silněji často až v krizových a rozhodujících okamžicích života.²¹ Proto je důležité rutinu každodenního života stále znovu novými i osvědčenými způsoby orientovat k Bohu. Co lepšího nám k tomu pak může být pobídkou než věci každodenního života.

A nejen věci našeho osobního všedního života, ale i pokud jde o instituce. Všeobecné direktorium pro katechizaci upozorňuje, že evangelium vybízí k otevřené a odvážné katechizaci lidí v prostředí, kde žijí, a to hlavně v prostředích, kde dochází k prvotnímu sdělování základních kulturních hodnot. Že je důležité pronikat do těch prostředí, kde mají kulturní zaměření větší vliv vzhledem vytváření a šíření vzorů

---

¹⁸ Tamtéž, s. 85.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 90-91.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 91.

života, jako je např. prostředí města, turismus, svět mládeže apod. Evangelizovány mají být i „moderní areopágy“ – např. oblast sdělování, pokrok, ekologie, oblast ochrany a obhajoby lidských práv atd.²²

Jedinečným způsobem, jímž k nám Bůh promlouvá je Písmo svaté, jak zdůraznil znovu II. vatikánský koncil. „[...] Písmo svaté, Bohem vnuknuté a jednou provždy zaznamenané, podává nezměnitelně slovo Boha samého a v slovech proroků a apoštolů dává zaznít hlasu Ducha svatého. Je tedy třeba, aby se všechno církevní kázání i křesťanská zbožnost živila a řídila Písmem svatým.“²³ Týká se to jakékoliv oblasti života, včetně využití přírody pro pastorační práci. Platí také, že je třeba hledat v Písmu „poklady staré i nové“, kterými k nám Bůh promlouvá do této doby, našich problémů a zájmů. Nebát se vytáhnout nepřiliš známé citace, dosud snad spíše považované za méně významné, a také vzájemně kombinovat to, co dosud leželo odděleně.

Dalším faktem, který je politováníhodný na pastorační (nejen) v naší zemi je fakt, že se velmi málo pracuje s obvykle již poměrně vysokým vzděláním průměrného křesťana. Většina mladých lidí a lidí v produktivním věku má alespoň středoškolské vzdělání a navíc se rádi něco nového dovědí, něčeho zajímavého si povšimnou. Je škoda tuto společnou bázi vědomostí, úrodnou půdu, při pastorační nevyužívat.

1.2 Rodina a její poslání

Rodina je základní jednotkou společnosti. Je společenstvím nesmírně důležitým a těžko nahraditelným, neboť se v něm formují bazální postoje k životu osobnímu i společenskému. Přes tuto důležitost je ale problém definovat, co to rodina vlastně je. Záleží na úhlu pohledu. S tímto úhlem pohledu a definicí rodiny souvisí i formulace jejího poslání.

České právo se v Zákonu o rodině přímě definici rodiny vyhýbá, ač o rodině podrobně hovoří. Samotnou definici rodiny by bylo možno spíše odvodit z definice manželství. Podle §1 Zákonu o rodině je manželství trvalým společenstvím muže a

---

²¹ Srov. tamtéž, s. 92.

²² KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998, čl. 211.

ženy, založené zákonem stanoveným způsobem, a jeho hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Pokud jde o výchovu, §18 zmiňuje, že manželé jsou „povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí“. §32 k tomu pak dodává, že rodiče mají ve výchově dětí rozhodující úlohu a mají být svým osobním životem a chováním svým dětem příkladem.²⁴ Tedy v pojetí českého práva je rodina chápána ještě tradičním způsobem, resp. tak, jak ji viděla zde staletími zformovaná křesťanská kultura.

Z pohledu antropologie a sociologie je rodina charakterizována již mnohem méně tradičně a konkrétně, pokud jde o složení i její poslání, a to jako „sociální skupina vytvořená na základě příbuzenských vazeb, nejčastěji afinních a filiačních, která bývá základním článkem sociální struktury a ekonomickou jednotkou a jejíž hlavní funkce je reprodukce trvání biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, jakož i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje“.²⁵ V této definici se zodpovědnost rodičů za dobrý příklad a opravdovou výchovu v křesťanském slova smyslu tedy již hodně vytrácí.

Křesťanský pohled vychází z duchovní dimenze manželské lásky:

„Rodina vzniká v okamžiku, kdy se manželská láska stává plodnou a dává život dětem. [...] Pod pojmem rodina se [...] rozumí malá biologicko-sociální skupina společně žijících lidí, která vznikla manželskému páru po narození nebo adopci dítěte. Tak můžeme definovat „normální rodinu“. Od ní jsou pak odvozeny neúplné rodiny, například osamocené či samostatně žijící matky s dítětem či dětmi, vdovy nebo vdovci s dětmi a rozvedené rodiny. Rodina je chápána jako společenství dvou generací (rodiče a děti – malá rodina) nebo jako společenství více generací (prarodiče, rodiče a děti – velká rodina)“²⁶

Plenární sněm katolické církve v ČR (dále jen Plenární sněm) ve svém závěrečném dokumentu *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě* konstatuje paradoxní skutečnost, totiž že západní civilizace neprožívá nikde tak očividným způsobem svou rozpolcenost, jako ve svých postojích vůči rodině. Na jedné straně označuje sebe sama jako společnost vzdělání a respektu k humánním ideálům, na druhé straně není

---

²³ II. Vatikánský koncil. *Věřoučná konstituce o Božím zjevení. Dei verbum*, čl. 21.

²⁴ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde Praha a. s., 2007.

²⁵ DOHNALOVÁ, M., MALINA, J. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Cerm, 2006, s. 561.

²⁶ AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 308.

schopna účinněji přispět k naplnění jedné z hlavních hodnot většiny svých členů, a to hodnoty žít ve šťastné rodině.²⁷

Dále Plenární sněm uvádí postřeh, že kromě rodinu ohrožujících a znevýhodňujících požadavků svobodného trhu odrazuje lidi od rodinného života současně probíhající vzrůst nároků na rodinu, kvalitu žitých vztahů, na vysokou míru často pouze prestižního konzumu i na časovou, pozornostní a finanční náročnost výchovy dětí.²⁸ Mnozí lidé se proto této uměle vystupňované náročnosti zaleknou a rodinu ani nezaloží. V tomto ohledu může návrat k přírodě, i ve smyslu prostoty a jednoduchosti, významně pomoci.

Církev může pomáhat rodinám prostřednictvím různých prorodinných aktivit a sdružení, které nabízejí rodinám pomoc prostřednictvím akcí zaměřených na budování vztahů, výchovné problémy, psychologické a duchovní otázky vztahů v rodině apod. Záslužnou aktivitou v této oblasti je síť center pro rodinu.

Jan Pavel II. ve své apoštolské adhortaci *Familiaris consortio* říká, že rodina má být „domácí církví“, kde všichni členové mají, každý podle svých darů, milost a odpovědnost denně budovat společenství osob tak, aby se rodina stala „školou plnějšího lidství“. To se děje starostlivou láskou, každodenní vzájemnou službou, sdílením dober, radostí i strastí.²⁹

K dosažení těchto cílů je nejlepší takový model manželství a rodiny, který usiluje o rozvíjení kvality manželského vztahu, žádá stabilitu tohoto vztahu a chce vytvořit optimální prostředí pro výchovu dětí. Bohužel ve většinové společnosti se obvykle přeceňuje osobní svoboda partnerů na úkor vzájemné zodpovědnosti a naplnění vysokého ideálu o manželství se očekává hlavně ve výběru partnera. Naopak se všeobecně podceňuje úsilí o budování kvality vztahu³⁰ a v souladu s konzumní mentalitou se neuspokojivý vztah až příliš rychle odhazuje.

---

²⁷ Srov. KAŠNÝ, Jiří. (ed.) *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007. čl. 266.

²⁸ Srov. tamtéž, čl. 268.

²⁹ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 21.

³⁰ Srov. KAŠNÝ, Jiří. (ed.) *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007. čl. 171.

Samostatnost dnešních dětí a jejich malá chráněnost před postoji většinové společnosti klade velmi vysoké nároky na kulturu citového života manželských párů, jejich názorovou harmonii,³¹ pravdivost a promyšlenost jejich postojů a chování.

Rodinné soužití je tím bohatší, čím hlubší jsou pouta spojující její členy – rodinný život založený na životě s Bohem a jeho morálním řádu pomůže i dětem osvojit si jeho základní důrazy pro vlastní život.³² To předpokládá řadu prostředků, kterými je možno těchto cílů dosáhnout. Prostředků, které by byly nejen informativní, ale formativní, skutečně schopné využít plodně a atraktivně čas, který má rodina k dispozici.

P. Ambros poznamenává, že: „Je stále obtížnější nalézt společná východiska pro křesťanské pojetí manželství a pro manželství, jak je chápe psychologie či sociologie. Zdá se, že bez vědomého návratu k Bohu nemá manželství budoucnost. Je to rozhodující předpoklad a záruka manželského štěstí.“³³ Rodina jako svébytná jednotka založená jedním mužem a jednou ženou na jejich vzájemné lásce, věrnosti a důvěře v Boží doprovázení je totiž charakteristickým základem především židokřesťanské civilizace. Děti se v jiných civilizacích rodily a lidstvo jako druh se v jiných dobách zachovával i v jiných společenských uskupeních. Bůh nám v Písmu ovšem ona jiná společenská uskupení jako cestu, která by vedla k dobrému, nedoporučuje.

Protože rodina je podle Božího plánu založena jako důvěrné společenství života a lásky³⁴, má poslání, aby se stávala čím dál víc tím, čím je – tedy společenstvím života a lásky. Rodina má poslání střežit lásku, zjevovat ji a sdělovat jako živý projev a skutečnou účast na Boží lásce k lidem.³⁵

Pokud jde o lásku, pak se v rámci odpovědného rodičovství v církvi mnoho zdůrazňuje povinnost přijmout všechny děti v lásce a odpovědně a velkoryse zároveň zhodnotit počet dětí, dále se v současnosti hodně hovoří o nutnosti děti milovat a dávat jim najevo svou lásku, ale mnohem méně se prakticky hovoří o povinnosti –

---

³¹ Srov. SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE (dále jen ČBK). *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi*. [online]. Praha, 2000., čl. 50.

³² Srov. tamtéž čl. 50.

³³ AMBROS, P. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, s. 316.

³⁴ Srov. II. Vatikánský koncil. *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. Gaudium et spes*, čl. 48.

³⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 17.

časově mnohem náročnější – děti v mnoha oblastech dobře vychovat. A to nejen pokud jde o metody, ale i o obsah.

Jan Pavel II. v apoštolské adhortaci *Familiaris consortio* uvádí čtyři všeobecné úkoly rodiny – vytváření osobního společenství, služba životu, účast na vývoji společnosti a účast na životě a poslání církve.³⁶ Rodiny jsou prioritně skupinou, na níž závisí budoucnost světa, neboť ony dávají život dalším generacím a mají, nebo alespoň mohou a měly by mít, největší podíl na jejich výchově. Je tedy třeba, aby reflektovaly možnosti, potřeby a výzvy současného světa a byly schopny na ně prakticky reagovat.

1.3 *Pastorace rodin*

„Tak jako všechno živé má také rodina růst a vyvíjet se.“³⁷ Den za dnem má růst k naplnění svého povolání a k naplnění povolání svých členů – k plnosti lidství, ke spáse.

Jan Pavel II. již na počátku 80. let minulého století volal po tom, aby se vynaložily všechny síly na to, aby se upevnila a rozvinula rodinná pastorace, s tím, že není pochyb o tom, že v budoucnu bude evangelizace záviset z valné části na domácí církvi.³⁸ Pastorační úsilí církve se má podle *Familiaris consortio* rozšiřovat podle míry Kristova srdce na všechny rodiny vůbec a má být postupné v tom smyslu, že má kráčet s rodinou a má ji doprovázet krok za krokem v různých úsecích jejího vytváření a rozvoje.³⁹ Proto je tedy třeba také intenzivně hledat způsoby, které by byly schopny oslovit co nejširší spektrum rodin, být pro ně atraktivní primárně co do výběru mezi množstvím jiných aktivit i sekundárně jim být reálnou cestou ke Kristu. Příroda je prostředím, které je srozumitelné, dosažitelné a snad i atraktivní pro každou dnešní rodinu.

Vzhledem k prudkým změnám ve společnosti je potřebnější než kdy předtím důkladná příprava mladých lidí na manželství a rodinný život, a to i v oblastech dříve

---

³⁶ Srov. tamtéž, čl. 17.

³⁷ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 65.

³⁸ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 65.

tak samozřejmých, jako je stupnice hodnot či normy chování.⁴⁰ Potřebná je také příprava na různé obtíže a dilemata, které přináší rozpad tradičních vztahů, změna životního stylu a prostředí, či vědecký pokrok a s ním spojené možnosti.

Je dobré si uvědomit, že vzdálenější příprava na život v manželství a rodině začíná už v dětství moudrou rodinnou pedagogikou, jejímž cílem je dovést děti k tomu, aby samy sebe objevily jako lidi, kteří mají bohatou a složitou psychologii a zvláštní osobnost se silnými a slabými stránkami. Dětem se má už v útlém věku vštěpovat smysl pro každou pravou lidskou hodnotu v osobních i společenských vztazích, což má význam pro utváření charakteru, pro ovládání a správné uplatňování sklonů atd.⁴¹ Rodina se také musí snažit opatřit svým dětem zdravé a užitečné způsoby zotavení a povyražení, které je dobře a hodnotně formují po stránce tělesné, mravní i duchovní.⁴² V této oblasti má zaměření na přírodu, na Boží stvoření, nezastupitelné místo.

Společně strávený čas rodičů a dětí buduje vztahy, jak díky onomu společnému času samotnému, tak díky intenzitě a hloubce společně prožitého. Stává se, že si rodiče vyhradí čas pro společné prožití s dětmi a pak neví, jak jej smysluplně a užitečně využít. Dostatek tvořivých námětů pro čas rodičů s dětmi je pak velmi potřebný, a to jak formou metodických materiálů, tak i organizovaných aktivit.

Vytvářet takovéto aktivity je příležitostí pro službu diecézních center pro rodinu, farností i samotných jednotlivých rodin, které mají zvláštní poslání k apoštolátu mezi rodinami. Důležité přitom je, aby takto činné rodiny nezanedbávaly své vlastní rodinné společenství a prioritně samy byly opravdovým, následováníhodným a přitažlivým příkladem křesťanského a plně lidského rodinného života.

Jan Pavel II. povzbuzuje rodiny také k tomu, aby se činně angažovaly s živým smyslem pro obecné blaho také v jiných, necírkevních sdruženích na všech úrovních.⁴³

Pro účely této práce není příliš důležité, zda jde o rodinu malou či velkou, úplnou či neúplnou, ale má za úkol zdůraznit význam přibližování se dospělých spolu

---

³⁹ Srov. tamtéž, čl. 65.

⁴⁰ Srov. tamtéž, čl. 66.

⁴¹ Srov. tamtéž.

⁴² Srov. tamtéž, čl. 76.

⁴³ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 72.

s dětmi k Bohu prostřednictvím přírody, aniž by některá z generací byla opomíjena – tzn. především aniž by se zaměřovalo pouze na děti. Jistě se dospělí mohou i s programem připraveného pro děti leccemus velmi důležitému naučit, ale není to možné vždy, protože by to zralého dospělého cíle nenaplňovalo.

1.4 Příroda

Pojmem „příroda“ se označuje souhrn všech skutečností na světě, které nevznikly záměrnou lidskou činností. Patří sem tzv. živá příroda – živočichové, rostliny, houby, mikroorganismy apod. a tzv. neživá příroda – horniny, voda, vzduch atd.⁴⁴ Z kontextu vyplývá, že se myslí především skutečnosti hmotné. V užším slova smyslu se přírodou rozumí volná krajina mimo lidská sídliště.⁴⁵

Pro účely této práce bude používána ta první, širší, definice přírody, protože Boha můžeme nacházet nejnázve v každodenním životě a převážná část všedních dní se u většiny lidí neodehrává mimo lidská sídliště. Samozřejmě, že komplex volné krajiny mimo lidská sídliště (dále jen *volná příroda*) má svou přidanou hodnotu ve své neporušenosti (alespoň pro oko laika) a zjevnosti mnohých dalších vztahů.

Práce je psána v návaznosti na zhruba středoškolskou úroveň učiva biologie (a nižší, samozřejmě).

Impulesem k životu v uvědomované Boží přítomnosti může být leccos, příroda však jako prostředí Bohem stvořené je impulsem výjimečným. Alespoň v naší zemi je příroda jako „didaktický prostředek“ v učení se životu ve víře zbytečně nedocenená a skrývá velký potenciál. Lidé dnešní doby se pak tento potenciál instinktivně a oprávněně snaží využít a používají k tomu různých východních náboženství či novodobých hnutí a sekt.

Solovjov tvrdí, že nedbalost, s jakou křesťané promýšleli a hlásali křesťanství, je činí odpovědnými za lhostejnost a odpad lidí od křesťanské víry.⁴⁶ To platí zajisté i dnes, pokud křesťané nepromýšlejí „znamení doby“ a nesnaží se na ně přiměřeně a

---

⁴⁴ Srov. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 2. opravené a doplněné vyd. Praha: Acedemia, 2001, s. 337.

⁴⁵ Srov. tamtéž.

kreativně reagovat. Uvědomování si lidstva, alespoň v západní společnosti, že příroda je cenným, a také se ztrácejícím, bohatstvím a rovněž vědomí rizik vyplývajících ze soudobého globálního hospodářství patří zajisté k oněm „znamením doby“. Navíc, pokud jde o všeobecnější povědomí, je toto „znamení doby“ již několik desetiletí staré a je tedy nejvyšší čas brát je i v církvi opravdu prakticky vážně. Jak bude pojednáno dále, církevní představitelé o těchto problémech už dlouho hovoří, dokonce někteří ještě předtím, než se dostalo do všeobecného povědomí⁴⁷ problémem ale je, že za prozíravou reflexí nejvyšších církevních představitelů silně pokulháva obsah pastorační praxe.

Proč je pro rodinu dobré věnovat pozornost přírodě a ne třeba zábavním centrům či nákupům? Mnohá větší křesťanská rodina jistě okamžitě najde pragmatickou odpověď – je to nejlevnější. Ani toto není odpověď tak úplně neduchovní, protože skromnost patří ke křesťanskému životnímu stylu vycházejícímu z evangelia. Dalším důvodem je, že je to forma využití volného času většinou nejhleduplnější k životnímu prostředí a nejvíce v souladu trvale udržitelným rozvojem. Pokud se zabýváme přírodou, zabýváme se přímo Božím stvořením, čili odrazem jeho bytí – Katechismus katolické církve k tomu dodává: „Vyjde-li se od pohybu, vzniku, nahodilosti, řádu a krásy světa, lze dospět k poznání Boha, který je původcem a cílem Vesmíru.“⁴⁸ A také cílem křesťanské výchovy v rodině. Dalšími pozitivy jsou společný čas nerušený příliš křiklavými vjemy, což přispívá ke kvalitnější vzájemné komunikaci, při náročnějších akcích budování rodinné soudržnosti a také odstraňování jakési líné otupělosti, která má tendenci se jinak šířit do všech oblastí života. Děti (ale i rodiče) si mohou vyzkoušet, že mohou mnohé dokázat prací vlastními rukou, že kvalita prožitků vůbec nemusí souviset s tím, kolik mají peněz a co si s nimi mohou či nemohou dovolit.

Pokud jde o ochranu životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj je všeobecně známo, že lidstvo musí začít respektovat sílu svého druhu a míru vlivu na planetu, která sama už není schopna způsobené škody napravit, jako tomu bylo převážně v minulých staletích. Debaty tohoto druhu jsou četné a svým rozsahem spadají mimo rámec této práce – mimo jiné není vždy snadné rozlišit, které naléhavě vypadající

---

⁴⁶ Tenace, M. *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova*. 1. vyd., Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000, s. 50.

⁴⁷ Např. v roce 1971 Pavel VI. v apoštolském listu *Octogesima adveniens* nebo mezinárodní římská Biskupská synoda v dokumentu *De iustitia in mundo*.

apely jsou opravdu naléhavé a které podbarvené ideologickými či ekonomickými zájmy.

O ekologické etice říká O. Mádr, že v první řadě i v oblasti ekologické etiky potřebujeme ontologické východisko – čili rozhodnutí mezi Bohem stvořitelem či vesmírem bez Boha, kde jeho místo zaujme buď matka Příroda nebo Člověk. Z tohoto rozhodnutí vyplývá trojí postoj člověka k přírodě: správce svěřených statků, syn poslušný přirozených tendencí nebo svobodně vládnoucí suverén. Dále pak O. Mádr rozebírá první (biblický) případ – úcta k Tvůrci umocňuje úctu k hodnotám stvoření. Radost z něho přerůstá v radost z Dárce a naše podobnost Bohu nás umisťuje nad ostatní, ale jako stvořené bytosti nás ponechává v jisté rovnosti s nimi (Viz. Františkovo bratrství se vším živým i neživým).⁴⁹ Pokud člověk má biblický přístup ke stvoření, tedy přístup odpovědného správce, není pro něj zas až takovým problémem se, za znalosti základních faktů, správně rozhodovat pokud jde o životní styl a trvale udržitelný rozvoj.

Kladný vztah ke stvoření může podle O. Mádra vzniknout i bez kladného vztahu k Bohu či Transcendenci., neboť jeho kořeny jsou nám vrozeny – jsou to touha žít a předávat život, vrozený cit spolupatříčnosti se vším stvořeným, vnímavost pro krásu a existenční nutnost chránit prostředky k životu.⁵⁰ Pokud jde o život samotný a jeho zabezpečení, jeho potřeba je poměrně jasná a o spolupatříčnosti se stvořením bude ještě pojednáno později u sv. Františka. Krása je však kategorií, která je velmi důležitá a není zas až tak samozřejmá.

Na známý výrok F. M. Dostojevského „Krása spasí svět...“ navazuje V. Solovjov rozsáhlou úvahou o kráse v přírodě. Říká, že naše duše se díky kráse uklidňuje, uvolňuje a osvobozuje od životních námah a těžkostí a že krása je i ve svých nejjednodušších a nejelementárnějších projevech něco „bezpodmínečně hodnotného“⁵¹. Snad každý člověk vnímá, že jej krása nějak přitahuje a oslovuje. Jak ale vyjádřit, co je a co není krásné? Co je více krásné a co méně krásné? Solovjov říká, že podstata krásy musí být především pochopena ve svých skutečných a konkrétních projevech, s čímž se nedá než souhlasit; v konkrétním objasňování

---

⁴⁸ *Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, čl. 32.

⁴⁹ Srov. MÁDR, O. *Ekologická etika. Teologické texty*, 1997, č. 5, s. 171.

⁵⁰ Srov. tamtéž.

⁵¹ SOLOVJOV, V. *Krása v přírodě*. In: TENACE, Michelina. *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000, s. 103.

tohoto příkladu si pomáhá srovnáváním uhlí a diamantu. Zde ovšem začínají, zvláště pro dnešního člověka, zvyklého dívat se na svět například i pohledem kvalitního mikroskopu, potíže.

Solovjov obdivuje krásu diamantu, o níž říká, že nijak nesouvisí s jeho chemickým složením, které je totožné s „nehezkým“ uhlíkem (v českém překladu je místo uhlíku slovo uhlí, což je chemická směs s diamantem nesrovnatelná, takže předpokládáme, že měl na mysli uhlík – grafit, o jehož existenci se vědělo již více než sto let před Solovjovem). Krása diamantu pramení ze hry světelných paprsků jeho krystalů. Krása diamantu je tedy způsobena vzájemným působením jeho hmotného složení a lomem světla.⁵² Pokud jedno bude chybět, krása nebude. Solovjov pěkně vyjadřuje, že „hra světla, které diamant zachytil a svou hmotnou strukturou pozměnil, dokonale zakrývá jeho hrubě materiální vzhled“.⁵³ Je jistě inspirující si toto uvědomovat i v našem životě – k jaké kráse nás může pozvednout, když spolupracujeme s Božím světlem, kterým nás osvětluje, nenecháváme si jej pro sebe, jako „nehezký“ uhlík.

Krása je podle Solovjova: „Skutečně realizovaná idea, která byla v přírodě ztělesněna dávno před lidským duchem. Její ztělesnění je stejně reálné a mnohem významnější (z pohledu kosmogonie) než materiální živly, které ji ztělesňují.“⁵⁴ Se Solovjovovou úvahou a jeho chvályhodnou snahou o konkrétní příklad je však možno také diskutovat. Ač diamant skrývá svou krásu již ve své struktuře, to, čemu se obdivujeme jsou vždy broušené diamanty – tedy dílo lidských rukou. K Solovjovovým dvěma podmínkám pro krásu diamantu je tedy možno ještě připočítat třetí, práci člověka. I to by nás mohlo přivést k zamyšlení nad tím, jak stvoření a Boží milost čekají na moudré dílo člověka, kterému Bůh dal za úkol, aby spravoval zemi.

Diamanty vznikají za velkých tlaků a teplot hluboko pod povrchem země, a vzhledem k jejich tvrdosti jsou po nalezení v nejlepším případě stejně pěkné jako kousky rozbité sklenice obroušené mořským příbojem. Zatímco, podle Solovjova „nepěkný“, uhlík je možno v přírodě najít někdy vykrytalizovaný do nádherných hexagonálních struktur.⁵⁵ Co je tedy ve skutečnosti krásnější? Uhlík nebo diamant?

---

⁵² Srov. tamtéž, s. 105-106.

⁵³ Tamtéž, s. 106.

⁵⁴ Tamtéž, s. 110.

⁵⁵ Srov. např. na <http://www.mindat.org/photo-11171.html>.

Odpověď záleží na kontextu a úhlu pohledu. Krásné je to, co nás vede k cíli, ke Kráse, k Bohu.

Podobně jako o diamantu a uhlí hovoří Solovjov o živočiších a rostlinách. Za nejošklivější a nejprimitivnější považuje hlísty,⁵⁶ za nejkrásnější ptáky⁵⁷. Pokud by se člověk měl rozhodnout, co si vybere pro zkrášlení svého domova, většina lidí by dala asi spontánně přednost papouškovi či slavíkovi před hlístem. Není ale dokonalé funkční přizpůsobení hlísta, které je důvodem jeho neatraktivnosti pro člověka, jakýmsi ekvivalentem dobra (alespoň pro živočicha samotného)? A co je potom víc? Co je lepší? Krása nebo dobro? Z křesťanské filosofie víme, že Krása i Dobro jsou stejně atributy Božími.

Za příčinu ošklivosti v přírodě označuje Solovjov přílišný důraz na materiální živočišnost (např. nenažranost domácího prasete), návrat k neforemnosti (např. hlísti, měňavky) a karikaturní předběžnost vyšší formy (např. opice).⁵⁸ Všechny tyto příčiny shrnuje do jedné, kterou označuje jako „odpor, který vyvíjí materiální základ života na nejrůznějších stupních pozemského vývojového procesu vůči organizující moci ideálního kosmického principu“.⁵⁹ Dnešní biologie a filosofie přírody ale neuznávají tento antropocentrický pohled – příroda prostě je a věci se v přírodě dějí, aniž my bychom měli právo nějak je ze své pozice hodnotit. Nejlepším postojem k přírodě je kontempace stvoření. Mnohé z toho, co můžeme vidět v přírodě, nám může být připomínkou vyšších skutečností, a Solovjovovy úvahy nás mohou k takovým postojům dobře inspirovat. V dnešní době se oprávněně zdůrazňuje, že bychom se před stvořením měli spíše sklánět, než je hodnotit. Koneckonců i cílem pastorače, cílem života je spása, tedy život s Bohem, nikoliv perfektně vymezené filosofické kategorie.

V tomto kontextu by se dala zmínit i některá další významná nebezpečí, která se v kontextu práce s přírodou u křesťanů objevují a kterých je třeba se při využívání přírody v pastorači vyvarovat. Za takové lze vedle antropocentrismu považovat ještě prezentování jakýchkoliv vědecky sporných tvrzení a objevů jako faktu, zahajování rozhovorů o vědecky sporných tématech (zejména evoluce, vznik života...) bez

---

⁵⁶ Srov. SOLOVJOV, V. *Krása v přírodě*. In: TENACE, Michelina. *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000, s. 113.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 131.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 128-138.

⁵⁹ Tamtéž, s. 138.

perfektní znalosti široké škály opravdu odborných argumentů a protiargumentů (čili pro neoborníka spíše platí raději podobné diskuze a témata vůbec nezahajovat), hledání nějakých morálních vzorů či norem chování v přírodě⁶⁰, vykládání Písma svatého jinak, než v souladu s příslušnými dokumenty církve (např. brát je jako doslovný přesný popis přírodních dějů, zvláštních úkazů, stvoření) a v neposlední řadě je to dnes silně se objevující pokušení k panteismu. Panteismus je staronové pokušení, v této době se nově prosazující jako součást New Age. Víra, že všechno je bůh, každý prvek vesmíru je božský a božství je stejně přítomné ve všech věcech. Toto pojetí nezanechává prostor pro Boha jako odlišenou bytost, jak ho chápe klasický teismus.⁶¹

Závěrem této části pojednávající o některých aspektech přírody vzhledem k pastoraci by se dalo říci, že příroda pomáhá duchu pozvednout se k Bohu. Je to kniha obsahující Boží stopu. To, co můžeme nalézat v přírodě je její počáteční nevinnost – to, jaká byla příroda ještě před hříchem⁶², čili dílo dobře odrážející svého Stvořitele. Důležité je proto naučit se kontempletovat přírodu, zvláště s ohledem na krásu v ní obsaženou, aniž bychom však ztratili ze zřetele osobního Boha. Z počátečního neporušeného uspořádání světa také vyplývá náš úkol odpovědných správců.

---

⁶⁰ VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, živé přírodě i celému vesmíru*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2008, s. 189-199.

⁶¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU. PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG. *Ježíš Kristus, nositel živé vody. Křesťanské zamyšlení nad „New Age“*. Praha: Česká biskupská konference, 2003, s. 77.

⁶² DE FIORES S., GOFFI, T. (ed.) *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 411.

2 Církevní dokumenty zabývající se problematikou přírody v pastorači

Počínaje II. vatikánským koncilem nabývá v Církvi na významu jak zapojení laiků do pastorače, tak, podobně jako ve zbytku společnosti, se stále více oceňuje potenciál významu přírodního prostředí pro člověka. V církevních dokumentech se o jeho docenění zvláště zasloužil papež – antropolog Jan Pavel II., jeho nástupce Benedikt XVI. v tomto směru pokračoval a současný papež František ve svých promluvách na počátku svého pontifikátu dává rovněž důrazně a opakovaně najevo, že tuto oblast pokládá za velmi důležitou.

Cílem této části práce je dokázat, že, ač dosud není příliš prakticky realizováno, využití přírody v pastorači má silnou oporu v církevních dokumentech. Že se tedy nejedná o jakési okrajové téma, ale naopak o oblast, která intenzivně volá po širokém praktickém rozpracování a realizaci.

2.1 Dokumenty II. vatikánského koncilu

Ač je možné letmé zmínky o přírodním prostředí zaregistrovat už v některých dokumentech předkoncilních papežů, dá se říci, že větší zájem o přírodu, životní prostředí a související aktivitu laiků začíná až s II. vatikánským koncilem. V úvodní části **Dekretu o apoštolátu laiků** se píše, že vykupitelské dílo Kristovo, i když samo o sobě má za cíl spásu lidí, zahrnuje v sobě i obnovení celého časného řádu. Proto je posláním církve nejen přinášet lidem Kristovo poselství a jeho milost, ale také vnášet ducha evangelia do řádu časných věcí.⁶³ Je tedy posláním každého křesťana být činným křesťanem v pravém slova smyslu i ve svém profánním zaměstnání nebo ve svých volnočasových aktivitách.

Dekret o apoštolátu laiků dále poznamenává, že „apoštolát musí zahrnovat všechny v daném prostředí a nesmí vylučovat žádné duchovní nebo časné dobro, které je jim možno prokázat. Avšak praví apoštolové se nespokojí pouze s touto činností, nýbrž se snaží hlásat Krista svým bližním i slovy.“⁶⁴ Křesťanství bývalo v minulých

---

⁶³ Srov. II. Vatikánský koncil, *Dekret o apoštolátu laiků. Apostolicam actuositatem.*, čl. 5.

⁶⁴ Tamtéž, čl. 13.

desetiletích, částečně právem, obviňováno, že zanedbává péči o stvořený svět na úkor pouhé péče o duši člověka. Dnes se už poukazuje na nutnost harmonického rozvoje všech součástí člověka i stvořeného světa. Je proto krásným, ale i náročným, úkolem křesťanů spravedlivě skloubit všechny dimenze života a být tak světlem v dnešním světě, kde lidé touží po harmonickém, vyrovnaném životě. K tomu je třeba poznat své místo, využít svou profesní odbornost, ale zároveň být připraven mluvit o Kristu i přímo, nejen prostřednictvím činů.

Podobně se v **Gaudium et spes** uvádí, že člověk dostal příkaz podmanit si zemi, spravovat svět spravedlivě a svatě a uznáním Boha jako Stvořitele všeho zaměřit k němu sebe i celý vesmír.⁶⁵ V dokumentech II. vatikánského koncilu se tedy nacházejí takovéto zárodky myšlenek, později rozvíjené v dalších papežských encyklikách a jiných církevních dokumentech.

2.2 *Redemptor hominis*

Na II. vatikánský koncil navazuje v tomto smyslu ve své encyklice *Redemptor hominis* z roku 1979 papež – antropolog Jan Pavel II. Uvažuje o rozmáhajícím se strachu člověka moderní doby, všímá si, že člověk se cítí ohrožen především tím, co sám vyrobil, a stále jasněji si uvědomuje, že je třeba rozumného a čestného plánování k získávání bohatství naší země a planety. Rozvoj techniky a vývoj současné civilizace vyžadují i přiměřený vývoj mravnosti a etiky⁶⁶ – samozřejmě založené na přiměřeném poznání v různých oblastech. „Zdá se, jakoby člověk nevnímal žádný jiný význam přírodního prostředí, kromě toho, který slouží bezprostřednímu cíli využití a spotřeby. A přece podle vůle Stvořitele se má člověk stýkat s přírodou jako její rozumný a ušlechtilý „pán“ a „ochránce“ a ne jako „vykořisťovatel“ a bezohledný „plenitel“.“⁶⁷

Encyklika dále zdůrazňuje otročení a bezvýhodnost, do něž uvádí člověka materialismus a říká, že nejde jen o teoretickou odpověď na otázku, kdo je člověk,

---

⁶⁵ Srov. II. Vatikánský koncil, *Gaudium et spes. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě.*, čl. 34.

⁶⁶ Srov. Jan Pavel II. *Redemptor hominis. Encyklika Jana Pavla II. Vykupitel světa ze 4. března 1979.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 15.

⁶⁷ Tamtéž.

ale o celou dynamiku života a civilizace.⁶⁸ Právě tuto dynamiku života jak jej chtěl a stvořil Bůh můžeme kontaktem s přírodou vnímat a ponořit se do ní. Neboť jde o složitý komplex, je těžké si jej pomocí vnějších pravidel jaksi nadefinovat a posléze teoretické poznatky prakticky ve svém životě využít. Koneckonců je to podobné, jako s výchovou dítěte, které se také musí vychovávat především příkladem a až sekundárně (ač i to je významné) teorií.

2.3 *Evangelium vitae*

Jan Pavel II. vychází v encyklice z příběhu o Kainovi a Ábelovi a z Kainovy arogantní odpovědi na Boží otázku po Ábelovi: „Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?“ (Gn 4,9). Tato odpověď, stará jako lidstvo samo, souvisí i s dnešní situací, kdy člověk ztrácí smysl pro povinnost vůči druhému člověku⁶⁹ – a to přímou i zprostředkovanou, což je zvláště aktuální v dnešním globalizovaném světě, kdy o osudu mnohých lidí i částí přírody rozhodují například peněženky „nevědomých“, často spíše lhostejných, spotřebitelů na opačné části planety.

Podobně jako Kain je lidstvo v mnohých ohledech potrestáno. Smrtonosné násilí od základů mění prostředí lidského života. Země neboli „rajská zahrada Eden“ (Gn 2,15), krajina hojnosti, harmonických vztahů a přátelství s Bohem, je nahrazena „zemí Nod“ (Gn 4,16), místem „bídy“, samoty a vzdálenosti od Boha.⁷⁰ A dá se říci, že dnes za svou nenasytnou touhu po stále větším a bezpracnějším blahobytu sklízí mnozí opuštěnost a samotu.

Encyklika upozorňuje na fakt, že Hospodinova otázka Kainovi „Cos to učinil?“ se stejně tak obrací i na člověka dnešní doby, aby si v celé šíři uvědomil závažnost přečinů proti životu a hledal příčiny, které k nim vedou. Některá ohrožení pocházejí přímo z přírody, ale mnohá jsou zvětšována trestuhodnou nedbalostí a liknavostí lidí, kteří by jim mohli zabránit⁷¹ nebo jim naopak větším respektováním poznanych přírodních zákonů předcházet.

---

⁶⁸ Tamtéž, čl. 16.

⁶⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae. Encyklika Jana Pavla II. O životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, čl. 8.

⁷⁰ Tamtéž, čl.9.

⁷¹ Srov. tamtéž, čl.10.

Jan Pavel II. pak hovoří v encyklice *Evangelium vitae* o podstatě hrozného stavu, který zakouší člověk dnešní doby – a tou je ztráta vztahu k Bohu i člověku. Tímto vzniká bludný kruh, neboť následné porušování morálního zákona působí, že postupně zatemňuje možnost vnímat oživující a spasitelnou přítomnost Boha.⁷²

Bývalý papež dále zmiňuje místa v Písmu, která hovoří o správném vztahu člověka k přírodě a jeho postavení v ní (Gn 1, 28, Mdr 9, 1-3, Ž 8,7-9). Říká, že člověk je povolán k tomu, aby spravoval a rozvíjel zahradu světa (srov. Gn 2,15); pečoval o místo života, tedy o celý svět, který Bůh přizpůsobil tak, aby sloužil osobní důstojnosti a životu člověka, a to s ohledem na generace současné i budoucí. Zastává se nejen lidí, ale i různých druhů zvířat, „jejichž přirozená sídla a mnohotvárné formy života je třeba zachovat“. Ve skutečnosti, pokračuje Jan Pavel II., „panování, které bylo od Stvořitele dáno člověku [...] není absolutní a nemůže být užíváno či zneužíváno podle vlastního názoru či se zřetelem k vlastnímu prospěchu. Omezení, které od počátku sám Stvořitel [...] symbolicky vyjádřil zákazem jíst plody jednoho stromu (srov. Gn 2,16-17), zcela jasně ukazuje, že ve vztahu k viditelné [...] přírodě jsme podřízeni zákonům nejen biologickým, ale také morálním, které není možné beztrestně porušovat.“⁷³

2.4 *Dies Domini*

Apoštolský list Jana Pavla II. začíná na v prvních chvílích stvoření světa, jak je popisuje kniha Genesis – „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“ (Gn 1,1). Poetický styl vyprávění knihy Genesis krásně vyjadřuje úžas, jaký zažívá člověk postavený před nesmírností stvoření, a z něho vyplývající pocit klanění před tím, kdo všechno stvořil z ničeho. Stvořitel je označen jako jediný Pán v protikladu k častému pokušení, aby sám svět byl považován za božský.⁷⁴ Rytmicky se opakující verš „Bůh viděl, že je to dobré“ (Gn 1,10.12nn) oceňuje každou součást vesmíru a připomíná, že svět je natolik dobrý, nakolik se vztahuje ke svému Počátku. Bůh sedmého dne dokončil své dílo a povolal člověka, který má svět nikoliv „obývat“, ale „vytvářet“.⁷⁵

---

⁷² Srov. tamtéž, čl.21.

⁷³ Srov. tamtéž, čl.42.

⁷⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Dies Domini Apoštolský list Jana Pavla II. O svěcení dne Páně ze dne 31. května 1998*. 2. vyd. Praha: Katolický týdeník s. r. o., 2000, čl. 9.

⁷⁵ Srov. tamtéž, čl. 9-10.

Nad touto větou by se měl každý křesťan velmi zamyslet a vyvozovat z ní praktické důsledky. Týká se to i náplně a využití volného času a aktivit či zařízení, které s využitím neděle, resp. volného času souvisí.

V apoštolském listu se dále píše, že právě neděle je vhodným časem k tomu, aby se člověk osvobodil od cyklu pozemských prací, uvědomil si, že vše je dílem Božím a nezapomněl tak, díky obdržené moci nad stvořením, že Bůh je Stvořitelem, na němž vše závisí. A to zvláště v dnešní době, kdy věda a technika ještě zvětšila rozsah moci, který člověku dává práce.⁷⁶ Bylo by tedy záhodno, pokud je to jen trochu možné, aby křesťané dávali praktický rozměr této svobodě a nenechali se pohltit mašinerií, která nebere ohled na posvátnost neděle. Týká se to nejen nedělní práce a jejího nepodporování u ostatních (např. nedělními nákupy), ale i jakési vnitřní svobody od toho, co člověka od slavení neděle jako dne vyhrazeného pro Boha a pro křesťanské společenství, odvádí (pracovní e-maily a telefonáty, pracovní úkoly na doma atd.). Odvaha křesťanů zachovat neděli je také světlem pro ostatní, aby si srovnali v životě priority.

Každodenní starosti a úkoly mají díky nedělnímu odpočinku najít správný rozměr. Také krásy přírody, často porušené způsobem jednání člověka mohou být znovu objeveny a v nitru zakoušeny, člověk je zván k tomu, aby „odevzdal i sám sebe do té úchvatné a tajemné harmonie, o níž říká svatý Ambrož, že je „neporušitelným zákonem svornosti a lásky“.⁷⁷ To vyžaduje zaprvé si vyhradit čas a zadruhé nebýt líný něco zajímavého podnikat.

Jan Pavel II. v závěru ke Dni odpočinku pedagogicky vhodně zdůrazňuje, že „samotný odpočinek, nemá-li být prázdný a stát se zdrojem nudy, musí s sebou přinášet duchovní obohacení [...] vybírají si věřící z prostředků lidské kultury a zábavy [...] ty, které se více shodují s životem podle zásad evangelia.“⁷⁸ Toto upozornění je možno opět chápat jako pobídku k tvorbě takových programů, které by i v oblasti práce s přírodou, vedly k plnějšímu křesťanskému životu.

---

⁷⁶ Srov. tamtéž, čl. 65.

⁷⁷ Tamtéž, čl. 67.

⁷⁸ Tamtéž, čl. 68.

2.5 *Novo millennio ineunte*

Jan Pavel II. ve svém apoštolském listě k závěru prvního roku nového tisíciletí zdůrazňuje, že základním pilířem jakéhokoliv pastoračního programu se musí stát výchova k modlitbě a že bylo by mylné domnívat se, že obyčejní křesťané se mohou spokojit s povrchní modlitbou, která nemůže naplnit jejich život.⁷⁹ „Je nezbytné učit se modlit a stále nově odpozorovávat toto umění od samotného božského Mistra.“⁸⁰ A Ježíš Kristus často odcházel na opuštěná místa mimo lidská stavení, tedy do přírody, aby se tam modlil. Tam také čerpal inspiraci pro svá podobenství.

Další oblastí apoštolského listu pro třetí tisíciletí je důraz na naslouchání Božímu slovu, jak je zachycuje Písmo svaté. Zvláště formou prastaré tradice *lectio divina* – žít se Božím slovem, abychom byli „služebníky Slova“ v nasazení pro evangelizaci, je totiž podle Jana Pavla II. přednostní úkol pro církve začátku tisíciletí.⁸¹ A mnohé pasáže Božího slova je těžké pochopit bez znalosti kontextu krajiny, významu vody, větru, zeleně, hojnosti úrody atd.

Dále se v apoštolském listu poznamenává, že dříve, než se přejde k praktickým plánům evangelizace, je třeba rozvinout spiritualitu společenství a dovolit jí, aby se stala formačním základem všude tam, kde se formují lidé a křesťané, kde se budují rodiny a komunity.⁸² Vzhledem k tomu, že pobyt v přírodě velmi často svou povahou vyžaduje spolupráci, je právě ona ideálním přirozeným prostředím, kde se formuje soudržnost a mnohé jiné pozitivní vlastnosti komunity.

Pro úplnost je třeba dodat, že i v tomto svém listě Jan Pavel II. volá po tom, aby křesťané, a lidé vůbec, nezůstávali lhostejní tváří v tvář hrozící ekologické katastrofě, která proměňuje mnoho oblastí této země v neúrodná a nepřátelská území.⁸³ Snad stojí za pozornost i to, že ji zmiňuje jako první v kapitole nazvané „Současné problémy“.

---

⁷⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Novo millennio ineunte. Apoštolský list Jana Pavla II. na závěr jubilejního roku 2000.* [online]. poslední revize nevedeno. [cit.2012-10-25] Dostupné z: http://www.kebrle.cz/katdocs/Novo_millennio_inеunte.pdf, čl.34.

⁸⁰ Tamtéž, čl. 32.

⁸¹ Srov. tamtéž, čl. 39-40.

⁸² Srov. tamtéž, čl. 43.

⁸³ Srov. tamtéž, čl. 50.

2.6 Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu

Zvýšený zájem o ekologii v posledních desetiletích vedl také k tomu, že někteří lidé obvinili křesťanství z částečné odpovědnosti za krizi životního prostředí, neboť křesťanství zdůraznilo postavení člověka stvořeného k Božímu obrazu jako vlády nad viditelným stvořením.⁸⁴ Jde však o špatné chápání křesťanské teologie stvoření a teologie Božího obrazu. Když Jan Pavel II. hovořil o „ekologické konverzi“, říkal, že panství člověka není absolutní nýbrž služebné.⁸⁵ To znamená ještě větší odpovědnost křesťanů za stvoření, než kdyby se pro ni rozhodovali sami, ze své vlastní vůle.

Mezinárodní teologická komise dále vyvozuje, že „křesťanská teologie stvoření přispívá bezprostředním způsobem k řešení ekologické krize, když vyjadřuje základní pravdu spočívající v tom, že viditelné stvoření je Božím darem, „prapůvodním darem“, [...] představuje „prostor“ osobního společenství [...]“.⁸⁶ A dodává, že správná teologie ekologie bezprostředně vyplývá ze správné aplikace teologie stvoření.

V dokumentu se mnohokrát v různých variacích opakuje myšlenka, že „teologie nám může pomoci k tomu, abychom vnímali své přirozené prostředí tak, jak ho vidí Bůh, totiž jako prostor pro osobní společenství, v němž lidské bytosti stvořené k Božímu obrazu mají usilovat o vzájemné společenství a o cílovou dokonalost viditelného světa.“⁸⁷ Je však pochopitelné, že teologie nemůže poskytovat technické řešení problémů spojených s životním prostředím..

Odpovědnost člověka se vztahuje také na svět živočichů. Živočichové jsou podle Písma tvory, o něž Bůh pozorně pečuje (srov. Mt 6,26) a kteří svou pouhou existencí dobrořečí Bohu a oslavují ho (srov. Dan 3, 80-81). Harmonie, kterou má člověk obnovit v celku stvoření se týká také jeho poměru k živočichům. Pokud pak jde o využívání živočichů ve vědě a hospodářství, je třeba vždy dbát na fakt, že lidská vláda nad světem je správou, z níž lidé budou skládat počet Bohu.⁸⁸ To vše tedy obnáší přiměřenou pozornost k živočichům – všimnout si jich jako Božího stvoření, které nám může mnohé o Bohu napovědět, respektovat jejich životní potřeby, ale

---

⁸⁴ Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství., 2005, čl. 72.

⁸⁵ Srov. tamtéž, čl. 73.

⁸⁶ Tamtéž, čl. 74.

⁸⁷ Tamtéž, čl. 78.

⁸⁸ Srov. tamtéž, čl. 79-80.

zároveň jim v naší pozornosti a péči nedávat místo, které by mělo příslušet jiným lidem nebo Bohu.

Dokument se uzavírá shrnutím z mnoha stran opakované základní myšlenky, totiž konstatováním, že téma Božího obrazu je schopno systematicky osvětlit mnohé pravdy křesťanské víry. Lidské bytosti definuje vztah k Bohu a ten je také základem jejich poměru k ostatním tvorům.⁸⁹

2.7 Kompendium sociální nauky církve

V dokumentu Papežské rady pro spravedlnost a mír z roku 2004 je věnována ochraně životního prostředí celá desátá kapitola. Dokument vychází z biblických aspektů problematiky. Hned na začátku se odvolává na zkušenost Boží přítomnosti v dějinách, která je základem víry Božího lidu. (Srov. Dt 6,21.26,5; Joz 24,3) Svět je Božím darem, místo a záměr, který Hospodin svěruje odpovědné správě a pracovitosti člověka. (Srov. Gn 1)⁹⁰

Pokud jde o hierarchii, Kompendium sociální nauky církve říká, že vztah ke světu je konstitutivním prvkem lidské identity – a že se rodí z ještě hlubšího vztahu člověka k Bohu.⁹¹ Ale určitě se dá doplnit také to, že i dokonalost a krása stvoření mohou podněcovat a prohlubovat vztah k Bohu. Vždyť i Ježíš začínal svá podobenství příběhy a příklady vzaty ze světa přírody a většinou až pak hovořil o Bohu.

Člověk má přírodu rozvíjet k dobru všech lidí na zemi, ale zároveň pamatovat na to, že země již má svou podobu a určení, které jí dříve propůjčil Bůh. Člověk tedy proto nesmí nakládat s přírodou svévolně a bezvýhradně ji podřizovat své vůli.⁹² Kompendium dále zdůrazňuje, že dnešní tendence upřednostňovat konání a vlastnění před bytím je příčinou závažných forem odcizení člověka sobě samému.⁹³ Je třeba najít zdravý střed přístupu k přírodě – příroda není ani pouhým předmětem manipulace či využívání, ale ani ji není možno absolutizovat a nadřazovat ji

---

⁸⁹ Srov. tamtéž., čl. 95.

⁹⁰ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. r. o., 2008, čl. 451.

⁹¹ Srov. tamtéž., čl. 452.

⁹² Srov. tamtéž., čl. 459.

důstojnosti lidské osoby (viz. biocentrismus či ekocentrismus některých ekologických hnutí). Pokud se člověku a přírodě připisuje naprosto autonomní existence a pokud se zapomíná, že svět je spojen s Bohem, dochází k vykořevení člověka i ze země, takže se pak člověk cítí v přírodě jako cizorodý prvek.⁹⁴ Proto také křesťané odnepaměti přistupovali ke stvořeným věcem jako k daru Božímu, což velmi jednoduchým způsobem zabraňuje jak zbožšťování přírody, tak jejímu neúměrnému vykořisťování a poškozování

Kompendium apeluje na potřebné právní kroky, které by zajišťovaly spravedlnost vůči všem lidem i budoucím generacím, ale zároveň poznamenává, že právní normy samy o sobě nestačí, že je třeba především posílit smysl pro odpovědnost a účinně změnit smýšlení a životní styl současných lidí.⁹⁵ To znamená především apel na výchovné působení, kterého by se vzhledem ke rozsáhlosti problematiky a naléhavosti situace mělo ujmout co nejvíce institucí i jednotlivců – křesťané především, neboť oni vidí problematiku komplexněji, než většina ostatních lidí.

Dále se dokument zastává domorodých národů, zvláště v nejhudších zemích. Poznamenává, že je nutno, aby průmyslově vyspělá část světa respektovala jejich právo na zachování jejich země nezničené⁹⁶ (především nešetným zemědělstvím, těžbou a s ní souvisejícími ekologickými zátěžemi za minimálního ekonomického přínosu). Označuje zkušenost domorodých národů a jejich příklad života v harmonii se životním prostředím za nenahraditelné bohatství celého lidstva, které je třeba chránit a uchovat.

V závěru se opakuje, že současné ekologické problémy vyžadují především účinnou proměnu mentality, která by vedla k přijetí nového životního stylu, v němž by „určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích bylo hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu. Tento životní styl se musí vyznačovat střízlivostí, umírněností, sebekázní, jak na osobní, tak na společenské rovině.“⁹⁷ Tomuto novému životnímu stylu musí odpovídat i podpora příslušných šetrných forem hospodaření v průmyslu i zemědělství. Celá otázka však nesmí být řešena prioritně kvůli otřesným perspektivám, které lidstvu reálně hrozí,

---

⁹³ Srov. tamtéž, čl. 462.

⁹⁴ Srov. tamtéž, čl. 463-464.

⁹⁵ Srov. tamtéž, čl. 467.

⁹⁶ Srov. tamtéž, čl. 471.

⁹⁷ Tamtéž, čl. 486.

ale především kvůli mezilidské solidaritě celosvětových rozměrů a spočívat na vděčnosti a uznání vůči Bohu, který svět stvořil a udržuje jej.⁹⁸ „Svět se nabízí člověku jako Boží stopa.“⁹⁹ Člověk by ji tedy neměl pošlapat, ale pečlivě tento poklad chránit a spravovat.

2.8 *Caritas in veritate*

Církevní dokumenty reagují na stav naší planety zcela v souladu se všeobecným zájmem o životní prostředí, ba dá se říci, že mnohem komplexnějším způsobem. Ve vysoké míře se to týká i této encykliky Benedikta XVI.

V úvodu části věnované životnímu prostředí se papež vyjadřuje k rozvoji lidské společnosti a upozorňuje, že je úzce spjat s povinnostmi vyplývajícími ze vztahu člověka k přírodnímu prostředí. Toto prostředí daroval Bůh všem a za jeho užívání máme odpovědnost vůči chudým, vůči budoucím generacím i celému lidstvu.¹⁰⁰ Doplňuje pak, že považuje-li se příroda a především lidská bytost, za plod čiré náhody či evolučního determinismu, oslabuje se ve svědomí lidí vědomí odpovědnosti.¹⁰¹

Dále Benedikt XVI. říká: „Příroda k nám mluví o Stvořiteli (srov. Řím 1,20) i o jeho lásce k lidstvu. Je předurčena k tomu, aby byla, až se naplní čas, „přivedena k jednotě v Kristu“ (srov. Ef 1,9-10; Kol 1,19-20). I ona je tedy „povoláním“.“¹⁰² Je nám k dispozici jako dar Stvořitele, který do něj vložil vnitřní řád, z něžž člověk čerpá nezbytné poučení.¹⁰³ Pak ovšem upozorňuje také, že je v rozporu s opravdovým rozvojem, jestliže se příroda pokládá za něco důležitějšího než lidská osoba – takový přístup ústí do novopohanských postojů nebo do nového panteismu.¹⁰⁴ Jak je obvyklé v křesťanství v mnoha ohledech, i zde je třeba se držet v hranicích „legitimního ekologického pluralismu“, zdravého středu. Jistě je sklouzávání k New Age proudům, které zbožšťují přírodu přitažlivé zvláště pro

---

⁹⁸ Srov. tamtéž, čl. 486-487.

⁹⁹ Tamtéž, čl.487.

¹⁰⁰ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Láska v pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, čl. 48.

¹⁰¹ Srov. tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Srov. tamtéž.

¹⁰⁴ Srov. tamtéž.

křesťany, kteří si uvědomují deficit běžné pastorační praxe v této oblasti. Jako všechny New Age směry jsou i přírodní novopohanské praktiky zaměřené egoisticky především na člověka samotného a naplňování jeho duchovních potřeb, aniž by je vztahovaly k Bohu.

V další, praktické, části se Benedikt XVI. zabývá energetickou problematikou, apeluje na to, že pokročilé společnosti musí snižovat svou energetickou náročnost jak vlastními technologiemi zpracování, tak větší ekologickou citlivostí svých občanů.¹⁰⁵ Tato odpovědnost je globální, protože se netýká pouze energie, ale celého stvoření – je naší závažnou povinností předat zemi novým generacím v takovém stavu, aby ji i ony mohly důstojně obývat a dále o ni pečovat.¹⁰⁶ „To v sobě zahrnuje závazek“, říká Benedikt XVI., „rozhodovat [...] s cílem posílit pouta mezi lidskou bytostí a životním prostředím, které má být zrcadlem stvořitelské lásky Boha, od něhož pocházíme a k němuž směřujeme.“¹⁰⁷

Velice prakticky svatý otec zdůrazňuje, že dnešní společnost by měla seriózně přehodnotit svůj životní styl, inklinující v mnoha částech světa k hedonismu a konzumismu a přijmout nové životní způsoby, v nichž by hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu byly určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích.¹⁰⁸ Trvale udržitelný rozvoj by měl být automatickým životním stylem křesťanů, nejen proto, že je to ohleduplné vůči ostatním lidem na této planetě a budoucím generacím, ale také proto, že jistá skromnost udržuje křesťany v jakési lehce „postní mentalitě“, která prospívá růstu života s Bohem.

2.9 České církevní dokumenty

V naší republice se oficiální církevní dokumenty vyjadřují k problematice přírody podstatně skromněji, než dokumenty papežské a nadnárodní.

V listu **Pokoj a dobro** se praví, že křesťanský pohled zdůrazňuje úctu ke stvoření; i sociálně ekonomické systémy jsou vnořeny do světa přírody a ovlivňují jej, ale

---

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, čl. 49.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, čl. 50.

¹⁰⁷ Tamtéž, čl. 50.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, čl. 51.

zároveň jsou jím ovlivňovány, což má vést člověka i v jeho hospodářské činnosti k obezřetnosti a odpovědnému domýšlení všech důsledků, které taková činnost může mít pro přírodu a životní prostředí.¹⁰⁹ List kritizuje touhu člověka mít stále více za cenu vyčerpání neobnovitelných zdrojů a znečištění přírody a apeluje na křesťanský pohled na přírodu coby Boží dar.

Biskupové dále oceňují zlepšení stavu životního prostředí po sametové revoluci, jak díky snížení objemu produkce těžkého průmyslu, tak díky zaváděným opatřením (odsířování, čističky odpadních vod, ekologicky šetrnější technologie) a apelují na zavádění ekologické daně nejen pro průmyslové znečišťovatele životního prostředí, ale i pro drobné znečišťovatele, např. účastníky silniční dopravy. Je ovšem třeba podotknout, že za snížení objemu průmyslové výroby v naší zemi, a na Západě vůbec, může ve velké míře také její přesun na druhou stranu planety do ještě méně ekologických provozů s následnou nutností dovozu do Evropy, což ještě více zvyšuje ekologickou zátěž.

Důležitý a specifický oproti světovým dokumentům je apelace na cenný prostor venkova. List pěkně vyjadřuje, že na venkově blízkost světa přírody napomáhá ke kultivaci lidské psychiky, a proto starat se o zachování kulturního rázu krajiny a nedopustit vylidnění venkova patří k předním úkolům rozumné politiky.¹¹⁰ Církev v minulosti kulturní křesťanský ráz naší krajiny významně spoluvytvářela a byla by škoda, kdyby naše země o toto své specifikum (vzhledem k nestředoevropským zemím) přišla.

Autoři listu dále navrhuji dobrovolnou skromnost, vycházející z důrazu na kvalitu života místo kvantity požitků, a konstatují nutnost změny myšlení široké spotřebitelské obce, v čemž mají mít nezastupitelný úkol také církve, mj. inspirovatelné řadou biblických impulsů.¹¹¹ To vyžaduje ze strany církví ovšem aktivní a tvořivý přístup, který by měl být realizován asi především ze strany příslušně vzdělaných laiků.

Závěrečný dokument Plenárního sněmu **Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě** upozorňuje obdobně, že významným kulturním úkolem dnešní generace je obnova rovnováhy v přírodě, šetrné hospodaření s přírodními zdroji a obroda

---

¹⁰⁹ Srov. SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE. *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi*. [online]. c2000, čl. 43.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, čl.47.

lidského citu pro přírodní a životní prostředí, což „by měli věřící chápat jako projev své úcty a odpovědnosti ke stvoření, jehož jsou součástí, a které pomáhají dotvořit a vykoupit.“¹¹²

Dokument apeluje na trvale udržitelný rozvoj a dodává, že jako křesťané můžeme v oblasti ochrany životního prostředí nabídnout výchovu k dobrovolné skromnosti, nejlépe výchovu od dětství, a výchovu k odpovědnosti za prožitý život, nikoliv vedení k realizaci co největšího rozsahu možných zážitků.¹¹³ Takový přístup a výchova ovšem vyžadují také jisté znalosti a tvořivost. Impulsy pro takový životní styl inspirovaný křesťanskými hodnotami, nikoliv novopohanskými směry, by křesťané pochopitelně měli nacházet ve svém prostředí – tedy rodiny v rámci církevních sdružení a aktivit zaměřených na rodiny.

Vzhledem k tomu, že asi nejlepší počín z metodických materiálů zabývajících se u nás křesťanskou pastorační prostřednictvím přírody (viz. níže) pochází z pera evangelické autorky Kateřiny Jančaříkové¹¹⁴, bylo by spravedlivé a systematické vedle církevních dokumentů Římskokatolické církve zkoumat i dokumenty početné řady ostatních křesťanských církví v naší zemi. To ovšem není v možnostech a hlavním směru zájmu této práce, proto byly zvoleny pouze dokumenty Římskokatolické církve, v nichž se dostatečně ukazují oblasti, na které je nutné se i v rámci pastorační prakticky zaměřit.

---

¹¹¹ Srov. tamtéž, čl. 48-49.

¹¹² KAŠNÝ, Jiří. (ed.) *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007, čl. 258.

¹¹³ Srov. tamtéž, čl. 260.

¹¹⁴ Srov. JANČAŘÍKOVÁ, K. *Ekolistky. Metodické listy Svatojánské koleje*. Svätý Jan pod Skalou: Svatojánská kolej – vyšší odborná škola pedagogická, 2004.

3 Příroda jako cesta k Bohu v dílech vybraných křesťanských autorů

Vzhledem k tomu, že současná česká literatura zabývající se přímo metodickou pastorační prostřednictvím přírody je velmi skromná, je potřebné a užitečné inspirovat se v pramenech křesťanských autorů, kteří netvořili prioritně metodické materiály.

Byli vybráni tři křesťanští autoři z různých dob, které lze považovat v této tématice za reprezentativní. Jak pokud jde o styl přístupu, hlavní důrazy či různost vzdělání, tak pokud jde o dobu v níž žili, neboť výběr chce i ukázat, že příroda jako cesta k Bohu je věcí všech dob. Jedná se o Basila z Caesareje (329 – 379), dále Františka z Assisi (1182 -1226), člověka, kterého „je nemožné nezařadit“, neboť svým vztahem k přírodě je znám a ctěn i v české „ateistické“ společnosti a ze současníků je to populární Marek Orko Vácha (nar. 1966). Při výběru byl brán rovněž ohled na to, že dnešním generacím není většinou blízké filosofické myšlení, nýbrž přístup spíše přírodovědný.

Samozřejmě, že by mohlo být zařazeno mnohem více autorů – sv. Augustin či sv. Tomáš Aquinský, jejichž některá rčení o přírodě se stala klasickými, sv. Hildegarda z Bingenu, někteří mniši, kteří měli vřelý vztah k přírodě – za všechny je možno jmenovat alespoň sv. Bernarda, který se se svou první komunitou úmyslně usídlil v hlubokých lesích, až po moderní dobu např. s Teilhardem de Chardin nebo z Čechů např. Erazimem Kohákem. Jedná se o pestrou směsici lidí s odlišnými odbornými důrazy, z každého by bylo možné a užitečné vybrat několik myšlenek, ale nějak komplexněji zpracovat jejich život a přínos pro oblast přírodních věd v kontextu křesťanství by přesahovalo možnosti a rozumný rozsah této práce. A to i pokud by šlo pouze o části jejich díla využitelné v pastorační prostřednictvím přírody.

Zvláště se to pak týká tak významných a neopomenutelných, ale složitých, osobností jako byli Hildegarda z Bingenu nebo Teilhard de Chardin. Využitelnost díla každého z nich v pastorační prostřednictvím přírody by si plným právem zaslouhovala samostatnou práci, která by brala v potaz rovněž dobu, v níž žili, dobové přístupy, problémy, poznání i otázky. Dokonce se to dá říci i o pouhých problematických oblastech jejich díla, které mohou při nesprávné interpretaci vypadat nekřesťansky – konkrétně např. problém blízkosti k některým okultním

prvkům u sv. Hildegardy nebo obviňování z panteismu u Teilharda de Chardin. Proto v této práci bude brán ohled na starou moudrost, že „méně bývá více“ a další autoři, kromě třech výše uvedených, nebudou podrobněji zmiňováni.

Každého autora je třeba vnímat v kontextu jeho doby, šíře a zaměření vzdělání, životního stavu, úkolů apod. U každého autora je proto uveden krátký životopis přibližující dobu a prostředí z něhož pocházel, vzdělání – rovněž u každého zcela jiné, zaměření, životní cesta, úhel pohledu na věci, a poté je proveden rozbor výboru z jejich díla s ohledem na pasáže využitelné v pastorači prostřednictvím přírody. Některé úryvky z výše zmíněných autorů budou rovněž použity v praktické části práce.

3.1 Basil z Caesareje (329 – 379)

Život¹¹⁵

Basil, poctěný Řehořem z Nazianzu v pohřební řeči přídomek Veliký, se narodil roku 329 nebo 330 v pontské Neocaesareji (dnes Niksar). Pocházel z poměrně zámožné a vzdělané rodiny, jeho otec byl učitelem rétoriky. Jeho matka, křesťanka Emmelieia, pocházela také z bohaté kappadocké rodiny a její matka Makrina byla podle legendy dcerou mučedníka. Ji samu v křesťanské víře vychoval Órigenův žák Řehoř Divotvorce (Thaumatúrgos), biskup v Neocaesareji. Malý Basil byl brzy po narození svěřen k výchově Makrině do pontské lokality Annésoi, kde rodina vlastnila statky. O Basilově životě jsme poměrně dobře informováni – zachovalo se několik stovek jeho dopisů a pohřební řeč věnovaná mu Řehořem z Nazianzu. Pochvalnou řeč složil na Basila rovněž jeho bratr Řehoř z Nyssy.

Základní vzdělání poskytl Basilovi jeho otec, nejdříve v Neocaesareji, později v Caesareji, která byla významným centrem vzdělanosti v maloasijské Kappadokii. Asi v sedmnácti letech odešel Basil na studia do Konstantinopole, kde císař Konstantin zřídil hned při založení města vyšší školu, která k sobě začala přitahovat tehdejší intelektuální špičky. Patřil mezi ně i rétor Libanios, jehož řeči se staly vzorem klasické antické řečtiny a výmluvnosti – a to na přelomu dvou kultur,

pohanské a křesťanské. Libanios byl i učitelem Řehoře z Nazianzu, Jana Chrysostoma (Zlatoústého) a také Basila Velikého. Z Konstantinopole se Basil odebral na tehdy proslulá filosofická studia do Athén, kde se během čtyř nebo pěti let seznámil se všemi obory, které v jeho době byly základem všeobecného vzdělání – s gramatikou, rétorikou, filosofií, geometrií, aritmetikou, astronomií a lékařstvím.

Roku 356 se Basil vrátil do Caesareje a krátce zde působil jako učitel rétoriky. Roku 357 přijal křest a vydal se na rozsáhlou duchovní pouť po Sýrii, Palestině, Mezopotámii a Egyptě, kde navštěvoval mnišské komunity a poustevníky – eremity. Poté se vrátil do Caesareje, v duchu ideálů mnišství rozdal svůj majetek chudým a žil v malé mnišské komunitě na odlehlém místě v Neocaesareji. Když se malá komunita rozšířila, založil pro ni koinobijní klášter jako protiklad poustevnického života eremitů. Jeho mniši se věnovali jak kontemplaci, tak pomoci bližním, zvláště chudým.

Basil se už v průběhu asketického života začal zajímat o teologické spory v tehdejší církvi. Roku 362 byl povolán biskupem jako presbyter do Caesareje, kde dostal za úkol velkou část péče o věřící a obhajobu orthodoxie, především proti ariánům. Během hladomoru a po něm založil ve městě obrovský komplex k péči o potřebné, zahrnující chudobinec, sirotčinec, nemocnici, leproserii, školu i ubytovny pro sociální pracovníky. Roku 370 byl, i přes odpor ariánů, zvolen caesarejským biskupem. Podle tradice pak zemřel 1. ledna 379.

Dílo¹¹⁶

Basilova literární činnost se uplatnila zejména na poli kazatelství – homiletiky. Zachovalo se čtrnáct kázání na verše žalmů, dvaadvacet kázání na různá témata – o půstu či různých mučednících. Řada kázání se týká sociálních problémů nebo polemik, se snahou udržet jednotu církve nejen na Východě.

Během pobytu ve své mnišské komunitě napsal, pravděpodobně společně s Řehořem z Nazianzu, řeholní pravidla, k nimž patří především spis *Éthika* (*Moralia*, *Regulae morales*). Později sepsal tzv. *Malé askétikon* (*Regula ad monachos*), po letech rozpracované, asi v roce 373, ve *Velké askétikon* (*Asceticon*)

---

¹¹⁵ Srov. DOSTÁLOVÁ, R. Pozemský svět jako škola lidských duší. In *BASIL Z CAESAREJE. Devět kázání o stvoření světa*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 7-26.

magnum sive Quaestiones). Tyto mnišské řehole určovaly způsob života východního mnišství, jejich latinský překlad měl později vliv i na řeholi Benedikta z Nursie.

Již v některých pravidlech Moralií je možno najít zárodky některých principů uplatňovaných v Basilových Devíti kázáních o stvoření světa – např. „je žádoucí užívat i věci známých z přírody a životních obyčejů k potvrzení toho, co se dělá nebo říká“¹¹⁷.

Hexaémeron neboli Devět kázání o stvoření světa¹¹⁸

Jedná se o soubor kázání o šesti dnech stvoření světa, komentujících a interpretujících prvních dvacet pět veršů knihy Genesis. Patří do tehdy velmi populárního žánru tzv. kosmogonií, kterými se lidé snažili vysvětlit vznik světa. Díla tohoto druhu známe už z 2. tisíciletí před Kristem. Na mytické kosmogonie pak navazují v 6. století před Kristem filosofickým a přírodovědeckým výkladem snad všichni velcí antičtí filosofové. Řada spisů týkajících se tohoto námětu byla i mezi díly Órigenovými, ale patřila mezi tu část díla, která byla zničena, když byl prohlášen za heretika.

Na Basila pak navazoval jeho bratr Řehoř z Nyssy, který ve svém díle zvaném rovněž Hexaémeron obhajuje bratrovo dílo, ale sám používá částečně alegorickou metodu výkladu Písma, čímž se dostává do rozporu s Basilovým výkladem. Basilův překlad do latiny dále znali a použili ve svém díle Augustin z Hippo, Ambrož nebo Jan Filopon. Toto Basilovo dílo zůstalo na Západě živé po celý středověk a bylo oblíbené mezi filozofy i básníky.¹¹⁹

Basil pracoval s obrovskou filosofickou tradicí, s níž se musel vyrovnat při snaze uvést v soulad biblický výklad světa s prvky antické filosofie a poznání. Basil nezavrhoval antickou řeckou literaturu jako celek, naopak doporučoval díla, jejichž morální ponaučení byla ve shodě s křesťanskou etikou. Až neuvěřitelný je jeho literární přehled v obsahu děl jednotlivých antických filosofů a hustota jejich citací (většinou však neuváděných jmenovitě).

---

¹¹⁶ Srov. tamtéž.

¹¹⁷ NOVOTNÝ, J. *Basil Veliký a jeho doba. Basil Veliký. Moralia*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 145.

¹¹⁸ Srov. BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Praha: OIKOYMENH, 2004.

¹¹⁹ Srov. DOSTÁLOVÁ, R. Pozemský svět jako škola lidských duší. In BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 24-25.

Rozsáhlá kázání byla pronesena během pěti dnů (!) předvelikonočního půstu, badatelé zpravidla soudí, že ve dnech mezi 12. a 16. únorem roku 378. Basil v nich hovořil k pestré směsici lidí různého věku, povolání i vzdělání. Jestli hovořil v homiliích spatra nebo na základě přípravy je otázkou – pro mluvení spatra hovoří například to, že v sedmém kázání, přes avizovaný konec následuje ještě dlouhá řeč, nebo v osmé homilii na základě reakce publika pohotově a obšírně přidává ještě ptactvo, které při výkladu omylem přeskočil.¹²⁰ Ze všech jeho slov je patrné velké zaujetí přírodou a snad ještě lépe řečeno, velké zaujetí Stvořitelem skrze přírodu.

Basil postupuje v jednotlivých kázáních metodickým výkladem a komentováním prvních dvaceti pěti veršů Genese tak, jak za sebou následují. Zdůrazňuje, že se drží litery Písma a odmítá alegorickou exegezi, jak ji praktikoval Filón z Alexandrie, ale i Órigenés a alexandrijská exegetická škola vůbec.¹²¹

Ve svém výkladu vyzdvihuje Basil krásu stvořeného světa. Ve všech případech, kde v první kapitole knihy Genesis čteme „Bůh viděl, že je to dobré“, což odpovídá hebrejskému originálu (tón), nacházíme u Basila „viděl, že je to krásné“.¹²² A fascinace krásou pocházející od Krásného Stvořitele je jedním z dalších charakteristických rysů Basilových kázání.

Basil připomíná, že „svět nebyl vymyšlen bezdůvodně a nadarmo, nýbrž k užitečnému a všemu tvorstvu velmi prospěšnému cíli, pakliže je skutečně místem, kde se duše nadané rozumem vzdělávají a kde se učí poznávat Boha, místem, kde je naše mysl vedena k tomu, aby skrze věci viditelné a smyslům dostupné dospěla k nazření věcí neviditelných“.¹²³

A. Stegmann říká, že skrze udivující plnost přírodních jednotlivostí ze všech oblastí viditelného světa chce učený církevní otec nechat zaznít stejně tolik hlasů přírody pro Boží moc, krásu a dobro, aby lidé sami povolali Stvořiteli hold. Nutno dodat, že se mu to dařilo, protože Basil byl biskupem nesmírně oblíbeným a jeho kázání hojně navštěvována. Basil často ukazuje život v přírodě jako symbol života

---

¹²⁰ Srov. STEGMANN, A. *Des heiligen Basiliius des Großen ausgewählte Homilien und Predigten*. München: Verlag Josef Kösel & Friedrich Pustet K.-G., 1925, s. 5.

¹²¹ Srov. DOSTÁLOVÁ, R. Pozemský svět jako škola lidských duší. In BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 19.

¹²² Srov. tamtéž, s. 23.

¹²³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, 1,6.

lidského, někdy jako pozitivní a někdy jako odstrašující příklad.¹²⁴ Opět na tato místa není možné hledět jako na příklad, brát přírodu jako směřodatnou pokud jde o morální chování, ale vše může být upomínkou či zdůrazněním toho, co je správné a co ne, co vede k dobru a co ke zlému.

Části souboru Hexaémeron, které mohou být inspirací pro pastorační prostřednictvím přírody

Využitelnost v pastorační době současnosti souvisí také s návazností na dnešní vědecké poznatky, takže se nedá říci, že by byly všechny části Basilových kázání bezezbytku využitelné. Velká část souboru, zvláště první tři kázání, se zaměřuje na tehdy dobově velmi atraktivní téma uspořádání a fungování vesmíru. Tyto poznatky jsou samozřejmě dobově podmíněné a při dnešní úrovni vědy těžko doslova použitelné.

S odstupem času vidíme, jak opatrně je nutno nakládat s přírodovědným poznáním – zvláště tím méně podloženým – ve smyslu „důkazů“ Boží existence, „důkazů“ různých pravd víry či podloženosti morálních zákonů. Že mnohé úkazy v přírodě pro nás mohou být inspirací, impulsem, upomínkou na vyšší skutečnosti, ale pokud z nich uděláme „důkaz existence“, po pár stovkách let se po nových vědeckých poznacích mohou logicky obrátit v přesně opačný „důkaz neexistence“.

Nutno ovšem dodat, že Basil zachází s „důkazy“ relativně opatrně a ač jsme dnes již vědecky dál, duchovní užitek může mít např. i následující myšlenka z první kapitoly: „Zaslechneš-li někdy slova žalmu „já jsem dal pevnost jejím sloupům“ (Ž 74(75),4), pamatuj, že je tím řečeno, že silou, která drží zemi pohromadě, jsou sloupy. [...] Ať už však připustíme, že se země sama volně vznáší, anebo prohlásíme, že kotví na vodě, rozhodně se nesmíme odchýlit od zbožného smýšlení a musíme uznat, že se všechno společně opírá o sílu Stvořitelovu. Musíme tedy sami sobě i těm, kdo se nás ptají, na čem toto ohromné, neúnosně těžké zemské břemeno spočívá, odpovídat: „On má ve svých rukou hlubiny země.“ (Ž 94(95),4) Tato odpověď bude nejjistějším základem našeho poznání a těm, kdo ji uslyší, bude k užítku.“¹²⁵ Je třeba uznat, že i v dnešní době by toto byla pro život někdy

¹²⁴ Srov. STEGMANN, A. *Des heiligen Basilus des Großen ausgewählte Homilien und Predigten*. München: Verlag Josef Kösel & Friedrich Pustet K.-G., 1925, s. 6.

¹²⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa* 1,9.

praktičtější odpověď a pro duchovní život zajisté užitečnější, než často neohrabané vysvětlování jednotlivých fyzikálních zákonů coby „důkazů“ Boží existence.

První kázání pak Basil uzavírá slovy, které známe spíše v upravené podobě od Tomáše Aquinského: „...z krásy věcí viditelných čerpejme představu o tom, jenž je nade všechno krásnější, a z velkoleposti tohoto smyslům dostupného, ohraničeného hmotného světa usuzujeme na toho, jenž je nekonečný, preveliký a svou mohutnou mocí přesahuje všechno chápání.“¹²⁶ Je škoda, že tento církevní otec z Caesareje je trochu skryt ve stínu pozdějších autorů, kteří na něj navazovali a jeho myšlenky použili.

Prakticky využitelnější začínají kázání být, když se sestoupí trochu na zem, zvláště mezi živé organismy. Ve čtvrtém kázání Basil velebí vodu a celý její koloběh, který barvitě popisuje: „A Bůh viděl, že je to krásné.“ [...] Stvořitel na krásy stvoření nehledí očima, nýbrž nazírá svět nevýslovnou moudrostí. Na moře je jistě pěkný pohled, ať už se bíle pění v klidném bezvětří, nebo se nám [...] předvádí v barvě nachové či tmavomodré [...]. Přesto si však nesmíme myslet, že podle Písma shledal i Bůh moře plné krásy a líbeznosti právě v tomto smyslu. Krása je tu posuzována z hlediska tvůrčova záměru.“¹²⁷ Když pak barvitě vylicí ještě koloběh vody v plynném skupenství, končí své kázání slovy: „Nuže, shledává-li Bůh krásným a chvályhodným moře, oč krásnější je pak takovéto církevní shromáždění, z něhož se společná modlitba mužů, žen a dětí hlasitě nese k Bohu jako mořská vlna valící se k pobřeží.“¹²⁸ Soudě podle Basilových slov, jeho posluchačů muselo být opravdu značné množství.

Dále pak Bůh řekl: „Nechť země zrodí byliny.“ a Basil pak poučuje své prosté i vzdělané posluchačstvo: „Když semeno zapadne do hlíny obsahující přiměřené množství vláhy a tepla, nabobtná a vytvoří se v něm průliny. Z okolní půdy si začne brát a přisvojovat to, co je mu vlastní a prospěšné. Drobné částičky půdy mu vnikají do pórů, vklouzávají jimi dovnitř a tak způsobují, že semeno roste: zapouští kořeny směrem dolů a zároveň raší směrem vzhůru [...] živiny pak dělí mezi dužnatý stonek a jeho vnější obal, pouzdra, v nichž jsou uložena zrna, a konečně samotná zrna a osiny. A tak každá rostlina pozvolna roste, až nakonec dosahuje velikosti, která jí

---

¹²⁶ Tamtéž, 1,11.

¹²⁷ Tamtéž, 4,6.

¹²⁸ Tamtéž, 4,7.

přísluší [...]“¹²⁹ T. Špidlík říká, že v Basilově kosmickém myšlení celý svět ve své mnohosti, ve svém rytmu a svém podivuhodném uspořádání nemá jiný cíl, než být suvenýrem-vzpomínkou našich vztahů k Bohu. Jestliže byl člověk stvořen k tomu, aby vzpomínal na Boha, jsou hmotné věci určeny k vyvolání této vzpomínky – je to jejich přirozeností. A narozdíl od Evagriovské mystiky, pokračuje T. Špidlík, je Basil přesvědčen, že když upřeme své oči na stvoření, dospíváme ke „kontemplaci krásy“.¹³⁰ To ovšem předpokládá mít čisté srdce a umět se dívat kolem, což znamená mít i jisté základní znalosti, na nichž se dá dále stavět.

Dále Basil obhajuje i stvoření jedovatých bylin, protože žádná rostlina nebyla stvořena nadarmo. Po výčtu řady jednotlivých jedovatých rostlin a oblastí jejich použití coby léčivek či anestetik¹³¹ uzavírá oddíl poukazem na to, že co by chtěl člověk Bohu ohledně jedovatých rostlin vyčítat, ukázal se jen dalším důvodem k Boží chvále. A posluchači si mohou na základě tohoto příkladu již sami uvědomit, co dalšího, co by rádi Bohu vyčítali, by mělo být spíše předmětem vděčnosti a děkovaní.

Basil dále hovoří o dřevinách a všímá si, že Mojžiš uznal za vhodné zmínit se podrobněji především o dřevinách spjatých těsněji s naším životem – například o vinné révě nebo olivovnicích. Hovoří o tom, že všechny, kteří svou vírou srostli s církví, nazval ratolestmi, že neužitečné vydá na pospas ohni, že jako popínavé výhonky máme dospívat k nejvyšším vrcholům. Žádá také své posluchače, aby se dali obdělávat, přičemž obdělávání duše charakterizuje jako zbavování se světských starostí, které zatěžují nitro; není dobré obrůstat zbytečnými větvemi, to jest žít okázale.¹³² Péči o duši pak dále přirovnává k péči o stromy a zlepšování jejich vlastností různými sadařskými postupy a zdůrazňuje jedinečnost každého stromu.¹³³

Samozřejmě, že bychom dnes měli na spoustu otázek, které si Basil klade, odpovědi dnešní klasické evoluční biologie. A přece, pokud si položíme Basilovu otázku: „Proč jsou stromy, jejichž ovoce je na povrchu měkké, pokryty bohatým listím, jako je tomu například u fíkovníku, zatímco ty, jejichž ovoce má ochranný

---

¹²⁹ Tamtéž, 5,3.

¹³⁰ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu. Modlitba*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 431-432.

¹³¹ Srov. BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, čl. 5,4.

¹³² Srov. tamtéž, 5,6.

¹³³ Srov. tamtéž, 5,7.

obal, jsou listím oděny jen lehce, jako třeba ořešák?¹³⁴ Basil nám odpoví: „Bezpochyby proto, že ty první jsou snadno zranitelné, takže potřebovaly být chráněny více, kdežto ty druhé by hustší příkrov zbytečně stínil.“¹³⁵ a dodá k tomu, že „Nic není bez důvodu, nic se neděje nahodile samo od sebe, ve všem je obsažena jakási nevýslovná moudrost. [...] Jak by mohla lidská mysl všechno přesně pochopit tak, aby postřehla všechny osobité vlastnosti, zřetelně rozlišila všechny vzájemné rozdíly a plně vyložila skryté příčiny?“¹³⁶ Stačí tedy všechny skryté příčiny pokrýt pouhý přírodní výběr a jiné samovolné mechanismy?

Svůj výklad o stvoření rostlin pak Basil uzavírá slovy: „Kdykoli tedy uvidíš rostlinu zahradní nebo polní, vodní nebo suchomilnou, s květy nebo bez květů, s rostoucím úžasem poznávej v každé maličkosti toho, jenž je veliký, a miluj Stvořitele stále větší láskou.“¹³⁷

T. Špidlík poznamenává, že v homiliích na Hexaméron se lépe než kde jinde projevuje autorova učenost, ale zároveň ji Basil nepoužívá z apologetických důvodů, ale k duchovnímu užitku – to, co se naučil na světských školách se stává integrující součástí duchovního poznání.¹³⁸ Vývoj myšlení u sv. Basila dělí T. Špidlík na pět částí a tuto „fázi kontempace přírody“ zařazuje na závěrečné, nejvyšší místo.

Proměnlivost Měsíce Basila upomíná na proměnlivost lidského života a všímá si také vlivu jeho putování po obloze na mořský příliv a odliv i na chování živočichů a rostlin.¹³⁹

Rozmanitost živočichů Basila fascinuje a všímá si jich stylem hodným takřka učebnice biologie – i pokud jde o systematické zařazení, tělesnou stavbu, potravu či rozmnožování. Biologické poznatky v této kapitole jsou samozřejmě více naplněny chybami než poznatky botanické, vzhledem k horším možnostem tehdejších lidí zkoumat běžný život volně žijících živočichů. Neměli potápěčské přístroje, skryté kamery apod. Přesto je obdivuhodné, jak lidé už v tehdejší době byli schopni přesně popsat např. pravidelné každoroční tahy ryb z jednoho moře do druhého – a také je zdůvodnit. A Basil vyvozuje z tohoto podrobného popisu rybiho chování závěr.

---

¹³⁴ Tamtéž, 5,8.

¹³⁵ Srov. tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, 5,9.

¹³⁸ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu. Mnišství*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004, s. 227.

¹³⁹ Srov. BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, 6,10-11.

„Jestliže i nemyslíci tvorové jednají podle určitého záměru a hledí si toho, co je pro ně spásné, jestliže i ryba ví, co je pro ni žádoucí a čeho se má varovat, co na to řekneme my, kteří se honosíme rozumem, my kteří jsme poučeni zákonem [...] a prodchnuti moudrostí vzešlou z Ducha Svatého, a přesto si ve svých záležitostech počínáme nerozumněji než ryby?“¹⁴⁰

Dále, podobně jako u ryb, hovoří Basil o různých živočiších, jak si prozíravě zařizují svůj život, jak se léčí, pokud jsou zraněni, jak jsou schopni předvídat počasí a podle toho se zařídit... Obdivuje Hospodina za to, jaké schopnosti dal živým tvorům, jakou prozíravou tělesnou stavbu, a znovu nabádá lidi, že vzhledem k tomu, že i oni jsou Hospodinem podivuhodně utvořeni ve všech ohledech, aby ve věci své spásy byli podobně prozíraví jako zvířata, když se starají o svůj pozemský život.¹⁴¹

Mezi „létavci“ Basil obdivuje organizaci včelího společenstva i efektivitu pláství.¹⁴² Dále upozorňuje Basil u živočichů na další anatomický postřeh, že totiž dobytek má svůj původ v zemi a také k ní zůstává skloněn; hlava čtvernožců shlíží, skloněna k zemi, na břicho a dbá o jeho blaho. Člověk je tvor, jehož původ je v nebesích, jeho hlava je obrácena vzhůru k nebi. Má tedy hledat to, co je nahoře, kde je Kristus, a má být v duchu povznesen nad věci pozemské. A podle toho, k čemu byl uzpůsoben, má si také uspořádat život.¹⁴³ Basilova kázání jsou plná takovýchto dobře zapamatovatelných, jasných a prostých, ale zároveň hlubokých přirovnání.

Svá kázání zakončuje Basil, velmi stručně, stvořením člověka. Snad kvůli této stručnosti, doplňuje pak Basilova kázání Řehoř z Nyssy ještě dílem s názvem „O stvoření člověka“.¹⁴⁴

Celým Basilovým dílem prolíná obrovsky důvěrné a pozorné poznání Božího stvoření. Je patrné, že poznávání Boha tak jak se nám zjevuje ve svém stvoření, bylo Basilovým „životním stylem“, který celkově vedl k nesmírně plodnému životu, ač ten nebyl nijak zvlášť dlouhý. Za povšimnutí stojí rovněž fakt, že tato kázání Basil

---

¹⁴⁰ Tamtéž, 7,5

¹⁴¹ Srov. tamtéž, 9,3-4.

¹⁴² Srov. tamtéž, 8,4.

¹⁴³ Srov. tamtéž, 9,2.

¹⁴⁴ Srov. DOSTÁLOVÁ, R. Pozemský svět jako škola lidských duší. In BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 24.

napsal pravděpodobně v samém závěru svého života, tedy na samém jeho vrcholu. Dá se tedy říci, že je v nich obsaženo to nejdůležitější, co chtěl předat – jak co do obsahu, tak co do formy.

3.2 **František z Assisi (1182 -1226)**

Život¹⁴⁵

O životě svatého Františka se z nejstarších zpráv zachovaly čtyři hlavní prameny dvou autorů, Tomáše z Celana a sv. Bonaventury. Tomáš z Celana, jeden z prvních bratří, se k Františkovi přidal roku 1215, takže s ním v řeholi žil více než deset let. První Františkův životopis napsal roku 1229, druhý, rozšiřující, pak na žádost generální kapituly v roce 1247. Dalším jeho dílem je sbírka Františkových zázraků, divů, z let 1250 – 1252. Svatý Bonaventura čerpá především z díla Tomáše z Celana a jeho *Legenda maior* (Větší životopis svatého Františka) byla roku 1266 prohlášena generální kapitulou řádu za jediný oficiální životopis sv. Františka. Zároveň byl vydán příkaz zničit všechny ostatní životopisné texty, vzhledem k mnoha nepravdivým pověstem, které se o životě populárního sv. Františka vypravovaly. Tomuto rozhodnutí padla za oběť i díla Tomáše z Celana. Příkaz však nebyl splněn úplně a texty Tomáše z Celana byly nalezeny v 18. a 19. století. Není-li uvedeno jinak, životopisné informace jsou zde čerpány z díla Tomáše z Celana.

František Bernardone se narodil v městečku Assisi na italském poloostrově Umbrie. Umbrie patří mezi nejkouzelnější části Itálie a mnohými bývá nazývána pozemským rájem díky nádherné přírodě. František se narodil v zámožné rodině obchodníka s látkami. Jeho otec Petr Bernardone býval v obchodních záležitostech často pryč, proto se o několik dětí starala jeho manželka Pika, původem ze starobylé provensálské rodiny.¹⁴⁶

Při křtu dostalo dítě jméno Jan, ale jeho otec mu po návratu z obchodní cesty začal říkat Francesco – František (Francouzek) na památku toho, že v době, kdy se narodil, pobýval zrovna ve Francii.

---

¹⁴⁵ Srov. POSPÍŠIL, C. V. (ed). *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.

¹⁴⁶ Srov. CHLUPOVÁ, K. *Svatý František Serafínský. Volné zpracování životopisu sv. Františka z Assisi podle P. Bonaventury J. Wilhelma*. Brno: Konvent minoritů v Brně, 2009, s. 7-9.

Zda byl František vychován dobře či špatně, v tom se vzájemně liší dokonce i oba životopisy Tomáše z Celana. V každém případě však až do čtyřiatvaceti let hojně využíval bohatství svého otce, jehož měl být nástupcem, stal se vůdcem i hostitelem bujné mládeže v Assisi, vyžíval se v lehkomyšlných kouscích, hlučných oslavách, utrácení peněz a v luxusním oblečení. Žádného většího vzdělání pravděpodobně nedosáhl.

Františkův bujarý život zpomalilo až téměř roční zajetí, ve kterém byl držen jako devatenáctiletý po své rytířské anabázi v bitvě assiských proti Perugii. Pobyt ve špinavém vězení jej hodně změnil, stal se milosrdnějším, údajně začal i toužit po svatosti a obveselovat také lidi kolem. Po návratu domů a uzdravení z vážné choroby se však částečně vrátil ke svému dřívějšímu způsobu života. Pomalu však začal být milosrdnější k chudým a malomocným a začala ho přitahovat chudoba a prostota. Během pouti do Říma si na den vyměnil šaty s jedním žebrákem, zaujal jeho místo a zjistil, že ho takový stav naplňuje radostí. Začal také vyhledávat osamělá místa a mnoho času trávit modlitbou.

Jednou, když se modlil v kostele sv. Damiána poblíž Assisi, měl vidění, v němž k němu promluvil z obrazu Ukřižovaný: „Františku, jdi a obnov můj dům, který, jak vidíš, se rozpadá.“ Tento zázrak proměnil zcela jeho srdce. František si ale myslel, že jej Kristus žádá, aby opravil rozpadající se kostelík, až později pochopil, že se jedná o dům církve. Začal tedy s opravou kostela sv. Damiána. Chtěl na ten účel použít i svůj podíl peněz z otcova obchodu, ale otec s jeho novým životem nesouhlasil a po opakovaných proklínáních jej vydědil. František si tedy na opravu kostela vyžebraval prostředky a spravoval jej především prací vlastních rukou.

P. Ameis říká, že konflikt s otcem znamenal pro Františka velkou zátěž, ale jeho tvrdohlavost a připravenost vzdát se všeho pro něj znamenala velké osvobození. Právě nově nabytá nezávislost jej udělala silným pro náročné úkoly, které měl před sebou. Vzdání se měšťanského života, mu umožnilo věnovat se tomu, co jiným připadá vedlejší – mj. také přírodě, veškerému stvoření.¹⁴⁷

K Františkovi se začali postupně přidávat další bratři, nejednou velmi bohatí či učení. V roce 1209/1210 předložili bratři k ústnímu schválení papeži Inocenci III.

---

¹⁴⁷ AMEIS, P. *Franz von Assisi und die Natur*. Studienarbeit. Obhájeno na Institut für Geschichte, Philosophische fakultät II, Bayerische Julius-Maximilians-Universität Würzburg r. 2005, Grin – Verlag für akademische texte, 2013, s. 3.

svou první řeholi. Papež ji po nějaké době schválil. Řád velmi rychle rostl, František se stal velmi známým skrze svůj přístup k životu, moudrá slova i veliké množství divů, které se jeho prostřednictvím děly. Roku 1223 byla papežskou bulou schválena definitivní řehole řádu, která reagovala na rostoucí množství bratří.

František zemřel 3. října 1226, tedy pouhých zhruba dvacet let po svém obrácení.

Dílo¹⁴⁸

Hlavním dílem sv. Františka je především jeho spiritualita, jeho řád, jeho duchovní odkaz, především formou osobního příkladu. Pokud jde o písemnosti, které sám vytvořil, mnoho se jich nezachovalo. Z těch hlavních jde o tři verze františkánské řehole. První z let 1209/1210 se zachovala pouze jako úvod a 1. kapitola řehole druhé z roku 1221. Tato druhá řehole vyjadřuje nejvěrněji myšlenky a vůli svatého Františka – vane v ní jeho duch ještě v původní plnosti, nezlomený ještě pozdějšími hořkými zkušenostmi se svobodným rozmachem smělého idealismu a s bezmeznou důvěrou v dobrotu člověka.¹⁴⁹ Na tyto negativní zkušenosti reagovala třetí řehole schválená papežem roku 1223.

Dále se zachoval Františkův Odkaz ze září 1226, kterým chtěl povzbudit bratry k věrnému zachování řehole, Malý odkaz z dubna či května 1226, Pravidla pro život bratří v poustevnách z let 1217 a 1221 a spisy adresované Kláře z Assisi. Z listů je to List všem věrným křesťanům, List všem duchovním o úctě k tělu Páně, kde jedině se František vyslovuje jako jáhen, List vládcům lidu, dále čtyři listy skupinám představených svého řádu a několik krátkých soukromých dopisů.

Z modliteb, liturgických a podobných textů je to Chvála ctností, Pozdravení blahoslavené Panny Marie, Chvály Boha Nejvyššího, Požehnání bratru Lvovi, Chvalo zpěv stvoření (viz. Příloha č. 1), Chvály před hodinkami, Výklad modlitby „Otče náš“, Modlitba před křížem a „Absorbeat“, O pravé a dokonalé radosti a Hodinky o utrpení Páně.

Rozsahem celé Františkovo písemné dílo zahrnuje (ve Františkánských pramenech) necelých sto stránek. Ze života sv. Františka i z jeho posmrtných zázraků se dále zachovala řada legend, které jsou rovněž součástí pokladu Františkánských

---

¹⁴⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. (ed). *Františkánské prameny I*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 9.

pramenů. Zde bude pojednáváno pouze o Františkově pozemském životě a jeho pozemských činech, protože jich je zachyceno dostatečné množství na to, aby barvitě vykreslily Františkovu osobnost a přístup. Kromě toho legendy o událostech na posmrtnou přímluvu sv. Františka jsou již více ovlivněny představami lidí o této populární a obdivované osobnosti, a tak v nich již osobnost světce nevystupuje tak autenticky.

Příroda v díle sv. Františka a v legendách o jeho životě¹⁵⁰

Pokud se řekne „křesťanství a příroda“, i mnohým nekřesťanům vyvstane na mysli svatý František. Proto je vhodné podívat se, co vlastně Františkův odkaz v této oblasti zahrnuje a co způsobuje jeho velkou popularitu a oblíbenost.

Z písemného díla sv. Františka se o jeho vztahu k přírodě příliš mnoho nedovíme. V řeholi nic, ve druhé verzi Listu všem věrným křesťanům, v 10. odstavci vyzývá k chvále Boha nejen lidi, ale všechno stvoření slovy: „Tomu pak, který pro nás tolik zlého vytrpěl a tolik dobrého nám prokázal a ještě v budoucnu prokáže, tomu ať každé stvoření, které je na nebi i na zemi, v moři i v podsvětí, vzdává chválu, čest, slávu (Zj 5,13) i dobrořečení [...]“¹⁵¹ Chvály Boha jsou jedním z hlavních rysů sv. Františka a františkánské spirituality vůbec. Nejen chvály slovní ale jakási chvála celým životem a přístupem k životu. S tím pak souvisí svoboda žít v chudobě a přítom v radosti, neboť nic nechybí těm, kdo milují Boha.

Ve Chvále ctností přiznává zvířatům důležité a odpovědné místo ve stvoření i vzhledem k člověku: „Svatá Poslušnost [...] vede člověka, aby byl poddán všem lidem na tomto světě, a nejen lidem, ale i všem nerozumným a divokým zvířatům, aby s ním mohli dělat, co chtějí, pokud jim to bude dáno shůry, od Pána (srov. Jan 19,11).“¹⁵² Z této zmínky můžeme vidět, jak hluboce se skláněl před Bohem a vnímal jej jako absolutní autoritu, v porovnání s kterou jsou všichni tvorové tak nepatrní, až jsou si rovni.

Nejznámějším Františkovým dílem o přírodě, dodnes nesmírně hojně citovaným a zpracovávaným, je Chvalozpěv stvoření, který složil, když ležel vážně nemocen u sv. Damiána. Vzhledem k významu této skladby je Chvalozpěv stvoření zařazen jako

---

¹⁵⁰ Srov. POSPÍŠIL, C. V. (ed). *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, čl. 202.

Příloha č. 1 této práce. František v něm vkládá do úst chválu Pána všem živlům, které označuje jako bratry a sestry, slunci, luně, hvězdám, větru, vodě, ohni, zemi až po smrt těla. Všechny personifikuje, vyzývá k chvále Pána, děkování a pokorné službě. P. Nykodýmová zmiňuje, že podle Rotzettera mají františkánská kázání jednotnou normu, kterou zavedl sv. František – a to napomenutí a chvály. Chvalozpěv stvoření je věrným obrazem této struktury. Zmínky o přírodě patří do první části, do chval.¹⁵³ Druhé části mnohých strof však mohou být také vnímány jako napomenutí, ať už oněm zmiňovaným živlům nebo lidem, v jakém stavu by Zemi měli udržovat. Zvláště to platí o smrti – František říká: „Běda těm, kdo zemřou ve smrtelných hříších“.

Za své bratry a sestry, čili za stvoření, s nímž má společného Otce, pokládá nejen živé tvory, ale i slunce a měsíc. Těžko také říci, nakolik v něm v kontextu Chvalozpěvu stvoření oscilovala pohanská symbolika nebo v kontextu měsíce symbolika mariánská. V poslední sloce chvalozpěvu stvoření pak nacházíme zmínku o „matce zemi“ – podle P. Nykodýmové se u Františka objevuje jeho oslovení „matka“ pouze pokud jde o biologickou matku – zde však nelze vyloučit také duchovní asociaci na duchovní matku Pannu Marii. To vše v kontextu situace, kdy byl natolik nemocen, že stvoření, o němž zpíval, nemohl vidět a přesto zpíval a vyzýval k chvále Boha, který ho nezbavil tělesného utrpení.¹⁵⁴

František ve svém Chvalozpěvu postupuje odshora dolů, od makrokosmu k mikrokosmu – z nebe k zemi a potom k člověku. Nejdříve se objevuje universum (vesmír), potom člověk jako universum a odraz velkého světa. U člověka je opěvována nikoliv jeho síla a krása, ale schopnost trpět, vytrvat a šířit pokoj.¹⁵⁵ Je to pochopitelné vzhledem k Františkově situaci na potenciálním prahu smrti.

Vzduch, voda, oheň a země jsou podle antického obrazu světa čtyři pralátky symbolizující všechno ostatní. L. Lehmann také uvádí postřeh, že ve Chvalozpěvu stvoření se střídají rody – mužský a ženský – pravidelně se tam střídají „bratr slunce – sestra luna“, „bratr vítr – sestra voda“ atd. Kromě toho, že označuje stvoření jako

---

¹⁵² Srov. tamtéž, čl. 258.

¹⁵³ Srov. NYKODÝMOVÁ, P. *Vztah k přírodě v díle a životě sv. Františka z Assisi a u jeho následovníků*. Diplomová práce obhájená na Katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně r. 2006. 77 s. Depon. in: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno, s. 20.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 23-24.

bratry a sestry, vnáší toto střídání „sourozenců“ do světa harmonické uspořádání na způsob rodiny. Je to také střídání aktivního (mužského) a pasivního přístupu.¹⁵⁶ Z tohoto přístupu je také vidět láskyplný a inspirující Františkův přístup ke světu – vše má na světě své místo, ti aktivnější, i ti pasivnější. Snad pro jistou rovnováhu tam musí být obojí – netřeba se tedy příliš zlobit na lidi, kteří nemají sklony k tomu, být v církvi a na světě nějak činnorodější.

V celé skladbě je možno vyčíst skryté narážky na Krista; je chápána jako kryptogram. Např. již počáteční písmena (Altissimo, Omnipotente), A a O, většinou jako alfa a omega, v latinské verzi též A a O, v umění často znamenají Kristův monogram. V kritickém vydání V. Brancyho má Sluneční píseň 33 řádků, stejně jako počet Kristových let.¹⁵⁷ Jak ještě bude na následujících stránkách upozorněno, vše Františka odkazovalo na Krista, díky Kristu se vše ve Vesmíru spojilo v kosmické bratrství¹⁵⁸, díky němu je celý Vesmír požehnaný a František jako bratr všech tvorů skrze ně a spolu s nimi chválí Boha.

Františkův Chvalozpěv stvoření je natolik komplexní skladbou, že pastoračně velmi dobře využitelný k mnoha aktivitám – L. Lehman uvádí zkoumání textu a pomocí vhodných otázek objevování skrytých souvislostí v textu, srovnání Sluneční písně s Písní tří mládenců v ohnivé peci (Dan 3, 57-88) nebo s Hymnem na hmotu Teilharda de Chardin či uspořádání kající bohoslužby a zpytování svědomí.¹⁵⁹

Vzhledem k tomu, že František pravděpodobně neměl žádné zvláštní vzdělání, je závažné, jak hluboké významy, souvislosti i prvky antické filosofie se v tomto jeho díle skrývají. Je tedy možno také hovořit o přímé Božské inspiraci při tvorbě tohoto díla, podobně jako když svatopisci psali Písmo.

Další události z Františkova života s přírodou zachycují především první a druhý životopis Tomáše z Celana.

V prvním Františkově životopise od Tomáše z Celana je popsáno známé kázání ptáčkům¹⁶⁰, které dobře ilustruje jeho vztah ke zvířatům – a také, jak vyplývá ze

---

¹⁵⁵ LEHMANN, L. *František – mistr a učitel modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s.211.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 213.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 217-218.

¹⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 219.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 221-228.

¹⁶⁰ Srov. POSPÍŠIL, C. V. (ed). *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, čl. 424.

závěru příběhu, počátek Františkovy větší a samozřejmé pozornosti k tvorům. Když jednou František s bratry procházel společným údolím, u městečka Bevagna bylo množství rozličných ptáků, holubů a kavek. František nechal své druhy na cestě, a protože „byl mužem dobrotivého srdce a vroucně i něžně miloval také nízké a nerozumné tvory“, spěchal k ptákům, viděl, že na něj čekají, aniž by jako obvykle odlétali, a prosil je pokorně, aby vyslechli Boží slovo. Poučoval pak „své bratry ptáčky“, že musí svého Stvořitele pilně chválit a vždycky ho milovat. Říkal: „Vždyť vám dal za oděv peří, k létání křídla a všechno, co potřebujete. Dokonce vás mezi svými tvory učinil vznešenými a dal vám příbytek na čistém vzduchu. Nesejete ani nežnete, a přece vás bez vašeho přičinění chrání a opatruje.“¹⁶¹ Ptáčci natahovali krčky, dívali se po světci, ten jim nakonec křížem požehnal a propustil je.

Na první pohled vypadá takové kázání zvláště, ale historie získala poučení, že ptáčci jsou zjevně připraveni takové kázání pozorně poslouchat a snad i dívat se na Františka jako by byl Božím zjevením.¹⁶² František si pak dělal výčitky, že ptáčkům nekázal už dávno a od tohoto dne napomínal živá i neživá stvoření, aby svého Stvořitele chválili a milovali. A prý neminul den, aby se z vlastní zkušenosti nepřesvědčoval o poddajnosti tvorů, když se dovolával jména Vykupitele.¹⁶³ Například při jednom kázání v městečku Alviano, napomenul při jednom kázání vlaštovky, které ho svým švitořením přehlušovaly: „Moje sestry vlaštovky, už jste si toho napovídaly dost. Teď je čas, abyste pustily ke slovu mne. Poslouchejte Boží slovo a buďte zticha, dokud nebude kázání skončeno.“ A vlaštovky zmlkly a nehnuly se z místa, dokud kázání neskončilo.¹⁶⁴ Z Františkových slov je patrná nesmírná úcta ke stvoření a v kontextu výše zmíněné Sluneční písně je i patrné, z čeho ta nesmírná úcta vyvěrá – František stvoření viděl, ale zároveň jako by jej ani neviděl, protože byl skrze něj ponořen do Krista a ve všem jej, většinou nevyšloveně, velebil.

Podobně pak Tomáš z Celana píše v Knize o divech o jednom studentovi v Parmě, jehož vytrvale rušila jedna vlaštovka tak, že nemohl studovat. Trochu nahněván řekl: „To je jistě jedna z vlaštovek, které, jak čteme, znemožňovala svatému Františkovi kázání, dokud jí nepřikázal, aby mlčela.“ Obrátil se k ní a řekl: Ve jménu svatého

---

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Srov. AMEIS, P. *Franz von Assisi und die Natur*. Studienarbeit. Obhájeno na Institut für Geschichte, Philosophische fakultät II, Bayerische Julius-Maximilians-Universität Würzburg r. 2005, Grin – Verlag für akademische texte, 2013, s. 8.

¹⁶³ Srov. POSPÍŠIL, C. V. (ed). *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, čl. 425.

Františka ti přikazují, aby ses nechala chytit.“ A ihned mu slétla na ruku. Student překvapen jí daroval svobodu a už ho nikdy svým švitořením nerušila.¹⁶⁵ Jde o dobrý příklad síly Františkovy světecké osobnosti a jeho přímluvy, resp. vzývání jeho jména. O posmrtných divech sv. Františka existuje dlouhá řada podobných legend, o těchto ale z výše zmíněných důvodů nebude v této práci podrobněji pojednáváno.

Když jednou dlel František ve vesnici Greccio přinesl jeden bratr zajíčka, který se lapil do oka, ale byl ještě živý. František pln soucitu řekl: „Bratře zajíčku, pojď ke mně! Proč ses dal přelstít?“ Bratr zajíčka pustil a ten se rozběhl k Františkovi a uvelebil se mu na klíně jako na nejbezpečnějším místě. Do lesa se zajíčkovi vůbec nechtělo a František musel poručit bratřím, aby ho tam odnesli.¹⁶⁶ Tato legenda je typická pro celou řadu dalších legend, ve kterých zvířata vyhledávají Františkovu blízkost a teprve po slovech jeho kázání či požehnání byli připraveni znovu jej opustit¹⁶⁷ – většinou až na jeho přímý pokyn. Podobně jako zajíček se zachovali chycený darovaný lín, který kroužil kolem Františkovy loďky, darovaný vodní pták, bažant nebo cvrček.

Mezi zvířaty František zvláště miloval jehňátka, protože Písmo přirovnává Pána Ježíše právě k beránkovi, s upozorněním na jeho mírnost. Jednou uviděl František na poli stádo kozlů a koz, mezi nimiž se páslo zvlášť tiše a skromně jehňátko. František s hlubokým dojetím pravil spolubratrovi: „Vidíš toho beránka, jak mírně se chová uprostřed kozlů a koz? Říkám ti, právě tak mírně a pokorně se choval náš Pán Ježíš Kristus mezi farizeji a velekněžími. Prosím tě, synu můj, pro lásku Boží, mějme soucit s beránkem; kupme jej a vyvedme ze středu těch koz a kozlů!“ Neměli však peníze. Zrovna ale šel kolem kupec, který jim sám potřebné peníze nabídnul. František pak beránka svěřil řeholnicím v blízkém městě, které ho dlouho a s velkou péčí opatrovaly a dokonce Františkovi poslaly hábit zhotovený z jeho vlny.¹⁶⁸ Toto je jedno z pozitiv Františkovy chudoby, z níž bychom se také mohli inspirovat – protože nemá hmotné zabezpečení, potřebuje pomoc ostatních, a tak jim dává možnost k projevování lásky, láskyplné péče.

---

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, čl. 426.

¹⁶⁵ Srov. tamtéž, čl. 845.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, čl. 427.

¹⁶⁷ Srov. AMEIS, P. *Franz von Assisi und die Natur*. Studienarbeit. Obhájeno na Institut für Geschichte, Philosophische fakultät II, Bayerische Julius-Maximilians-Universität Würzburg r. 2005, Grin – Verlag für akademische texte, 2013, s. 9.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, čl. 456.

Podobně když František viděl nést jednoho muže na ramenou dva svázané beránky na trh, řekl mu: „Proč svazuješ mé bratříčky beránky, větší si je na ramena a tak je trápíš?“ Když uslyšel, že je muž nese na trh, neboť potřebuje peníze, František mu dal nový zimní plášť, který ten den dostal a beránky dal muži zpět s příkazem, aby je už nikdy neprodával a pečlivě se o ně staral.¹⁶⁹ Zarážející je také Františkova prostota, s kterou tento čin vykonal, důvěra, že onen člověk se o beránky opravdu bude starat – vzhledem k tomu, že péče o beránky je spíše nákladná, neboť nemají ani jehňata, ani neposkytují mléko.

Tomáš z Celana píše o Františkovi:

„Kdo by dokázal vypsát velikost jeho lásky, kterou měl ke všemu, co pochází od Boha? Kdo by byl s to vylíčit sladkost, kterou pociťoval, když v tvorstvu odkrýval Boží moudrost, moc a dobrotu? Opravdu, když pozoroval a obdivoval tvory, překypoval podivuhodnou a nevypověditelnou radostí, ať už obdivoval slunce, pozoroval měsíce nebo ho nadchla krása hvězd. Jaká prostá zbožnost, jak zbožná prostota!“¹⁷⁰

Ze srdce rád měl prý i červy, protože přeci o Spasiteli četl: „Červ jsem, a ne člověk.“ Proto červy zdvihal ze země, a odnášel stranou cesty, aby je lidé nezašlapali. Často vychvaloval také včely, jejich pilnou práci i výtečný instinkt a také o ně dával pečovat – když bylo chladno, dával ke včelínu postavit nádobku s medem a dobré víno.¹⁷¹ Když bratři káceli stromy, zakazoval jim podříznout je dole u země, protože jim chtěl ponechat naději na to, že nějak znovu vypučí. Zahradníka upozorňoval, aby mez kolem zahrady nepřekopával; pak mohly byliny a květiny přirozeně zvěstovat velikého, překrásného Otce všech věcí.¹⁷² Františkův mystický a ohleduplný vztah ke stvoření byl také důvodem, proč jej Jan Pavel II. jmenoval v roce 1980 patronem ekologů a ochránců přírody.

Rád také obdivoval nádheru a půvabné tvary květin, těšil se jejich vůní „a hned se jeho rozjímavému oku vynořila krása oné květiny, která vyrazila z kořene Jesse a která svou vůní tisíce tisíců probudila z duchovní smrti k novému životu“.¹⁷³ Když někde našel pohromadě mnoho květin, kázal jim a povzbuzoval je k chvále Pána, jako by to byly rozumné bytosti. Stejně tak připomínal Boží lásku polím i vinicím, kamenům i lesům, bublajícím potůčkům i zeleni zahrad, zemi i ohni, vzduchu i větru

---

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, čl. 457.

¹⁷⁰ Tamtéž, čl. 458.

¹⁷¹ Srov. tamtéž, čl. 458.

¹⁷² Srov. tamtéž, čl. 750.

¹⁷³ Tamtéž, čl. 460.

a všechny napomínal k radostné poslušnosti. Vzhledem k Františkově velké pokoře nelze předpokládat, že by tato kázání měl proto, aby jej někdo poslouchal, jak by se snad mohlo stávat lidem s méně čistým srdcem, kteří „poučují všechny a všechno“, jak se mají chovat. Jeho kázání jsou spíše přetékaním srdce, které přetékal Bohem.

V životě sv. Františka se ale objevují i jiné, než čistě láskyplné příběhy. Jednou přilétli ke stolu Františka a bratří dvě červenky, sameček a samička, kteří sháněli potravu pro svá mláďata a každý den pak odnášeli drobtý ze stolu. Jednoho dne přilétli i s mladými, nechali je tam bratřím a už se neukázali. Mladí ptáčci se mezi bratry zabydleli a svorně zobali z jejich stolu. Největší z mláďat však začalo odstrkovat ostatní od jídla. František to viděl a řekl: „Pohleďte, co ten lakomec dělá! Sám přecpán a ještě závidí hladovým bratříčkům. Jednou to s ním špatně dopadne.“ Sotva to prý světec dořekl, mládě vyskočilo na nádobu s vodou, aby se napilo, ale utopilo se. Otázkou však je, proč je sv. František a bratří nechali utopit. Chtěl tím snad sv. František dát dostatečně silné poučení některému z bratří, kterému by pouhý náznak nestačil? A Tomáš z Celana končí pak své vyprávění slovy: „Jak hrozně budou trestáni lakotní mezi lidmi, když už na ptáčcích je lakota tak trestána. Bojme se ortelu svatých, když po něm tak rychle následuje trest.“¹⁷⁴ Podobně se stalo svině, která roztrhala právě narozeného beránka. František ji „proklel“¹⁷⁵, svině za tři dny posla, byla vhozena do příkopu a nikdo se jí ani nedotknul, stejně jako utopeného ptáčka.

Vztah mezi Františkem a tvory byl oboustranný. V době, kdy František žil v poustevně na hoře Alverně, sjednal si tam přátelství s hnízdícím sokolem. Ten mu v noci vždy hlasitým voláním oznamoval hodinu, kdy měl vstávat k modlitbě hodinek. Když byl však světec nemocen, sokol jej šetřil a na noční bdění ho nebudil.¹⁷⁶ Také když později v noci umíral, přilétlo za ním hejno skřivanů, kteří jinak tmu nesnášejí, aby ho pozdravili a rozloučili se.¹⁷⁷ Stejně tak hejno chocholoušů, které měl František zvláště rád, protože mu nejvíce připomínali pokorou řeholníky.¹⁷⁸ Je neskutečné, jak zvířata mohou mít smysl pro potřeby a problémy lidí, s nimiž jsou si nějak blízko.

---

¹⁷⁴ Tamtéž, čl. 633.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž, čl. 698.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, čl. 754.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž, čl. 855.

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, čl. 1813.

Kvítky zachycují i známý příběh o Františkovi a divokém vlku z Gubbia, kterého František po požeňání a odvolání se na Krista přesvědčil, aby ve městě už nikomu neublížoval a naopak občané slíbili, že budou vlka živit a nechají ho volně chodit po městě, což se také po dva roky, než vlk pošel, dělo.¹⁷⁹ Podle některých názorů vlk také ztvárňoval dravost a vinu obyvatel Gubbia, kterou jim František takto pomáhal nést a vysvobodit je z ní.¹⁸⁰

„V každém uměleckém díle chválil umělce, ve stvořeném světě viděl jeho Stvořitele. Všechna díla rukou Páně mu byla důvodem k radosti a skrze krásu věci nazíral jejich živého Původce. V krásném poznával Nejkrásnějšího a všechno dobré na něho volalo: „Ten, který nás stvořil je nejlepší!“ Po stopách, které jsou vepsány do všech věcí, chodil všude za Milovaným a vše se v jeho srdci stávalo žebříkem, po němž stoupal před jeho trůn.“¹⁸¹

Závěrem k tomuto mystikovi by bylo možno říci, že kontemplativní úcta Františka z Assisi k přírodě žije dodnes ve vědomí, že člověk je spřízněn se všemi živými věcmi. Sv. František nás chrání svým zaměřením na Boha před dnes časným sklouzáváním k panteismu. Zároveň však, aby byl člověk dobrým tvůrcem svého prostředí, musí se sblížit s přírodou nejen zdravým rozumem, ale i svými smysly, nejen zkušeností, ale i srdcem. Musí umět číst knihu přírody bez ohledu na sebe a na svou podstatu, aby v přírodě objevil společná schémata a harmonie.¹⁸² V tom nám může být sv. František výborným příkladem.

---

¹⁷⁹ Srov. tamtéž, čl. 1852.

¹⁸⁰ Srov. AMEIS, P. *Franz von Assisi und die Natur*. Studienarbeit. Obhájeno na Institut für Geschichte, Philosophische fakultät II, Bayerische Julius-Maximilians-Universität Würzburg r. 2005, Grin – Verlag für akademische texte, 2013, s. 13.

¹⁸¹ POSPÍŠIL, C. V. (ed.) *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, čl. 750.

¹⁸² Srov. DE FIORES S., GOFFI, T. (ed.) *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 206.

3.3 **Marek Orko Vácha (nar. 1966)**

Život¹⁸³

Marek Vácha, katolický kněz, skautskou přezdívkou Orko (Orlí oko), se narodil v Brně. Na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně vystudoval obor molekulární biologie a genetika. Teologii studoval v Olomouci a v Bruselu. V letech 1997 a 2000 se zúčastnil dvou výprav na Antarktidu. V roce 2002 žil šest měsíců v trapistickém klášteře v Sept – Fons ve Francii.

Je přednostou Ústavu etiky na 3. lékařské fakultě Karlovy univerzity. Je administrátorem ve farnosti Lechovice u Znojma. Na fakultě sociálních studií v Brně vede seminář zaměřený na vztah křesťanství a ekologie. působí jako farní vikář ve studentské farnosti u Nejsvětějšího Salvátora v Praze. Publikuje v řadě odborných i populárních periodik, zabývá se tématy evoluční biologie a lékařské i environmentální etiky.

Dílo

Ačkoliv je Marek Vácha autorem řady článků v různých periodících, v této práci bude zaměřena pozornost pouze na jeho knihy, protože tam jsou zastoupena víceméně všechna hlavní témata z předmětné oblasti. Kromě knih a článků velmi často přednáší, především pro mladé, studenty, ale i širokou veřejnost na témata, která souvisí většinou s evoluční biologii, lékařskou etikou nebo jeho zahraničními cestami. Jedná se jak o kratší přednášky, tak o celodenní kurzy.

Informace o autorovi, jeho díle a řadu textů a příprav na přednášky (ve formě prezentací) je možno najít na autorových osobních webových stránkách s adresou www.orko.cz.

Knihy M. O. Váchy je možno rozdělit do tří skupin, které se liší nejen obsahem, ale i designem, dobře ladícím se stylem obsahu. Samozřejmě, že mezi jednotlivými skupinami knih se těžko přesně rýsuje dělicí čára, neboť u každého člověka platí, že „čím srdce přetéká, tím ústa oplývají“.

---

¹⁸³ VÁCHA, M. *Modlitba argentinských nocí*. Brno: Cesta, 2011, obálka.

Knihy z první skupiny je možno označit jako populárně – vědecké. Patří mezi ně díla *Tančící skály* (2003), *Šestá cesta* (2004), *Návrat ke Stromu života* (2005), *Místo na němž stojíš, je posvátná země* (2008) a *Modlitba argentinských nocí* (2011). Jedná se o vázané knihy praktického kapesního formátu, o jejichž obsahu bude jednotlivě pojednáno níže. Předností všech Orkových knih je, že odkazy na citovanou a zajímavou literaturu uvádí podle vědeckých pravidel v poznámkách přímo pod textem a na jeho citace i parafráze je možno se spolehnout.

Do druhé skupiny by se daly zařadit dvě knihy uměleckého charakteru – *Poslední země* (2007) a *Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec* (2010). Obě knihy obsahují především umělecké fotografie přírody většinou obohacené o krátká zamyšlení a postřehy z foceního. První kniha je výsledkem dvou Orkových expedic na Antarktidu – hovoří v ní o historii objevování Antarktidy, o detailech přírody, o lidech, kteří tam putují – a o spoustě jiného souvisejícího.¹⁸⁴ Druhá kniha obdobně zachycuje fotografie z české přírody, především z okolí Orkova kněžského působiště na jižní Moravě.¹⁸⁵ Rovněž čtvercový vázaný formát knihy a křídový papír odpovídají spíše uměleckému obsahu.

Třetí skupina zahrnuje dvě brožované knihy menšího rozsahu na recyklovaném papíře s názvy *Probouzení* (2009) a *Loď* (2012). Jedná se o soubory zamyšlení a, v druhém případě spíše lyrických, úvah.

Vzhledem k zaměření této práce bude analyzována pouze první skupina knih, vzhledem k tomu, že knihy z dalších dvou skupin mají spíše charakter osobního autorova sdělení čtenáři, a jsou tedy třetí osobou hůře autenticky použitelné, zvláště bez původního obrazového materiálu. Taktéž je možno říci, že hlavní autorovy myšlenky jsou povětšinou nějak zachyceny i v knihách první skupiny.

Populárně – vědecké knihy Marka Orko Váchy.

Postupně bude pojednáno o všech pěti knihách a uvedeny přínosy a postřehy, které by mohly mít v praktickém využití v pastorační prostřednictvím přírody.

---

¹⁸⁴ Srov. VÁCHA, M. *Poslední země*. Brno: Cesta, 2007.

¹⁸⁵ Srov. VÁCHA, M. O. *Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec*. Brno: Cesta, 2010.

Tančící skály. O vývoji života na Zemi, o člověku a o Bohu (2003)

Autorova prvotina vznikla na základě vyučování náboženství na Biskupském gymnáziu v Brně v letech 1998 – 2001 a texty jsou adresovány hlavně studentům – většinou sextánům osmiletého gymnázia. O obsahu výstižně vypovídá podtitul knihy, v centru pozornosti je evoluce a příležitostně postřehy z krásy světa kolem nás.

Hned v předmluvě autor zdůrazňuje pastoračně velmi důležitý, a často opomíjený, postřeh, že zatímco generace před námi měly ještě solidní základy filosofie a nedělalo jim problém orientovat se ve filosofických a teologických pojmech, generace dnešních dětí a mládeže má spíše přírodovědecký přístup k životu a myslí spíše v grafech než ve filosofických představách.¹⁸⁶ Proto v textech svých knih tento fakt respektuje a i Boha se snaží přibližovat trochu přírodovědným přístupem.

Z textů, které je možno pokládat pro text této práce za obzvláště přínosné je to v rámci představ o vzniku buňky její vydařený popis jako nesmírně složité sofistikované katedrály s bohatým vnitřním provozem, zcela automatickým – bez lidí.¹⁸⁷ Dále je to, což platí snad o všech Orkových knihách, neustálý hluboký obdiv nad krásou a bohatostí Země, např. ve srovnání s jinými planetami. „Všude velká zima nebo velké horko, atmosféra buď příliš hustá nebo chybějící, déšť helia a moře a mraky z methanu. [...] Na Zemi nás po průletu atmosférou přivítá šplouchání delfínů a křik ptáků, obrovská zoologická zahrada, loď plující vesmírem, plná květin a motýlů.“¹⁸⁸ na Orkových knihách je sympatická také kombinace faktografického, někdy až odborného popisu, s poetickým stylem kontemplativního charakteru.

Dále pak Orko často opakuje, že „Kdyby život na Zemi neexistoval, bylo by zřejmě snadné dokázat, že existovat nemůže; jenomže my jsme.“¹⁸⁹ Přírodní vědy jsou jakousi součástí teologie v tom smyslu, že když dobře porozumíme dílu, odhadneme lépe vlastnosti jeho tvůrce.¹⁹⁰ Každý fyzikální zákon nebo biologický objev tak můžeme chápat jako nový díl skládky našeho ohromného vesmírného puzzle, kdy se nám s přibývajícím plochou skládky začíná stále lépe rýsovat tvář Boží.

---

¹⁸⁶ Srov. VÁCHA, M. O. *Tančící skály. O vývoji člověka na zemi, o člověku a o Bohu*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2003, s. 7.

¹⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 34-37.

¹⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 38-39.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 39.

¹⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 47.

Autor v knize uvádí řadu zajímavostí i objevů z evoluční biologie, u nichž je jistě přínosné a zajímavé je znát, ale jejich popis by byl příliš zdlouhavý, proto zde nejsou uváděny. Na adresu evoluce říká, že jedna věc je fakt evoluce a věc jiná je interpretace evoluce – mezi biology sice probíhá živá debata jak evoluce funguje, ale o tom, že funguje, už nikdo nepochybuje.¹⁹¹ Křesťanům může být z hlediska víry celkem jedno, kdy a jakým postupem Bůh stvořil svět. Vyznávají pouze, že svět má svůj původ v Bohu a že duchová duše je stvořena bezprostředně Bohem. Na adresu „velkého hodináře“, který neustále porušuje dalším tvořením fyzikální zákony, které sám stanovil, opakovaně poznamenává, že mnohem elegantnější je představa, že Bůh při velkém třesku do „kostek hmoty“ „kopl“ ne tak, aby vznikl cíl (rostlina, živočich, člověk...), ale proces sám – vlastnosti hmoty, přizpůsobení se podmínkám prostředí... Že (ne) přizpůsobení se podmínkám prostředí a přírodní výběr jsou neskutečně silné elementy, a že paleontologie nám připomíná, že 99,9% živočišných a rostlinných druhů je dnes vymřelých.¹⁹² Je výborné, že z řad křesťanů pochází někdo, kdo v souladu s učením Církve, ale zároveň vědecky fundovaně a navíc srozumitelně pojednává o problémech a otázkách spjatých s evolucí a vytváří tak uchopitelný opěrný bod a alternativu vůči „křesťansky vypadajícím“ názorům na evoluci pocházejícím především ze Severní Ameriky.

V jedné z posledních kapitol pak přirovnává celé stvoření ke svátosti – ve smyslu svátosti vyplývající z její populární definice, že totiž svátost je viditelné znamení neviditelné Boží lásky. Říká: „Co je Sluneční soustava, Země a příroda na Zemi než viditelné znamení neviditelné Boží lásky? [...] Proto se svatý Jan od Kříže modlil celé noci v okně své cely s pohledem na španělskou přírodu a proto byl svatý František tak šťastný v krajině kolem Assisi. Protože příroda je místem epifanie, zjevení Boha.“¹⁹³ Proto přirovnává kontemplativně pojaté vycházky do přírody k malým exerciciím, na nichž nedává materiál k rozjímání exercitátor, ale přímo Bůh. Rovněž upozorňuje, že sám Ježíš říká v horském kázání: „Podívejte se na ptáky [...]. Pozorujte polní lilie [...]!“ (Srov. Mt 6, 26-30), jinými slovy tedy: kontemplujte přírodu! A dále má následuje výborný postřeh, že to Ježíš neříká ani jako prosbu ani jako přání, ale jako příkaz.¹⁹⁴ Z toho také odvozuje, že pokud si dostatečně

---

¹⁹¹ Srov. tamtéž, s. 58-59.

¹⁹² Srov. tamtéž, s. 86-87.

¹⁹³ Tamtéž, s. 145-146.

¹⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 146-147.

nevšímáme přírody, dostatečně ji „nekontemplujeme“, měla by tato informace patřit do seznamu hříchů ke zpovědi a být položkou v našem životě, na které bychom měli vážně pracovat.

Šestá cesta. O havranech, o lilích a o mnohem vzácnější cestě (2004)

Kniha navazuje na „pět cest svatého Tomáše Aquinského vedoucích k poznání Boží existence“. Tou šestou cestou má být láska, kterou do nás vkládá Bůh, podobně jako dar víry.¹⁹⁵ Kniha je tedy především o člověku, po úvodních duchovních kapitolách následuje pokus o pohled na člověka ze zorného úhlu genetiky chování a evoluční psychologie. Jedná se o místy trochu lyrický popis toho, jak je to se vztahy mezi lidmi navzájem, mezi zvířaty navzájem, mezi lidmi a Bohem, a vlastně mezi všemi navzájem. Z toho trochu vyplývá, že kniha je psána částečně ze subjektivního úhlu autorova pohledu, nepatří mezi ty klasické populárně – vědecké, a není až tak jednoduché ji rozsáhleji využít pro text této práce.

Z toho důvodu bude uvedeno jen několik postřehů. První následuje po fascinujícím autorově popisu Antarktického západu slunce na jedné opuštěné hoře Jižních Shetland. Orko píše, že byl asi nejspíš prvním člověkem, který odtud západ slunce pozoroval:

„ a přesto tu slunce zapadá dennodenně celých 40 miliónů let. Taková rozmařilost! [...] Jsme stvořeni pro krásno. Bůh nás povolal do prostoru a času našeho divukrásného vesmíru a dal nám hmotu našich těl. Na chvílku jsme se ocitli na palubě Země, abychom obdivovali krásu hvězd a krásu lásky, dívali se do zrcadla polních lilí a havranů. Z nicoty se organismy malý okamžik vznášejí v existenci a pak do nicoty zase mizí. Stejně tak moje bytí by mělo být jediným užaslým výkřikem, než mne Pán Bůh za vteřinku, podobně jako světce na orloji, odvede za oponu z jeviště času a prostoru do věčnosti a na planetu Zemi uvede zase jiné duše, aby se divily. [...] Podobně jako je krásná země, je krásná i neviditelná duše člověka.“¹⁹⁶

Je velmi inspirativní číst taková zamyšlení, protože ukazují, jak je možné i k „obyčejnému“ západu slunce přistupovat a udělat z tohoto (a neskutečného množství jiných“ obyčejných“ úkazů) materiál k zásadní reflexi naší existence a posílení vztahu k Bohu.

---

¹⁹⁵ VÁCHA, M. O. *Šestá cesta. O havranech, o lilích a o mnohem vzácnější cestě*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2004, s. 17.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 108-109.

A proč my celou tu krásu tak často nevidíme, nebo vidíme jen její velmi mlhavé obrysy? Je to s námi podobně jako s emauzskými učedníky, podobně, jako už říkal prorok Izaiáš: Budete stále poslouchat, a neporozumíte, budete se ustavičně dívat, a nic neuvidíte. Otapělo totiž srdce tohoto lidu... (ČLT Sk 28, 26-27, cit. Iz 6,10) Ke správnému pohledu na přírodu, na druhého člověka i na Boha je třeba mít v pořádku a správně disponované srdce.¹⁹⁷ Konec konců sám Ježíš říkal, že „Blahoslavení čistého srdce, neboť oni budou vidět Boha.“ (ČLT Mt 5,8) Patrně to platí i o sytícím a plodném pohledu na přírodu – a mnoho dalších skutečností kolem nás.

Návrat ke Stromu života. Evoluce a křesťanství (2005)

Ve své třetí knize se autor částečně vrací k tématu své prvotiny a také k tématu, které ve světě věřících vzbuzuje často nemalé emoce - často velmi militantního a amatérského charakteru. Tato kniha je tedy o vztahu evoluce a křesťanství, víry a vědy, přírodních věd a teologie. Kniha však zdaleka nemá nějaký obranný charakter, naopak Orko se snaží s laskavostí sobě vlastní své čtenáře preventivně zrelaxovat, aby se dokázali dívat na svět a vědecké poznatky bez předsudků, s otevřenými očima a vnímavým srdcem.

Není náplní této práce zabývat se evoluční problematikou, která je navíc velmi komplexní záležitostí a nelze ji příliš zjednodušovat, očesávat o řadu nových poznatků. Proto budou opět zmíněny pouze některé zajímavé pasáže a postřehy.

Orko uvádí několik konkrétních příkladů, kdy, vznikají nové druhy takřka „v přímém přenosu“, třeba endemit jeřáb hardeggský v Podyjí, vzniklý samovolným zkřížením jeřábu muk a jeřábu břek; některé karyotypové rasy našeho rejska obecného již lze označit (vlivem přestaveb a slučování chromozomů) za samostatné druhy – a z podobného důvodu se sice mohou křížit a rodit, ovšem neživotaschopné potomky, čínský a evropský muntžak (menší jelínek). Orko říká: „Všude, kam se kolem sebe podíváme, vidíme populace těhotné novými druhy. [...] Jakoby zkamenělé je někdy ovšem spíše chování.“¹⁹⁸ Například zvyk ptáků, zasunovat si hlavu pod křídlo – což dělají nejen ptáci s dobře vyvinutými křídly, ale i tučňáci si zasunují špičku zobáku pod zbytek křídla. Nebo námluvní prvky ptáků při tokání –

---

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 136.

¹⁹⁸ VÁCHA, M.O. *Návrat ke Stromu života. Evoluce a křesťanství*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2005, s.38.

rituály jsou v průběhu evoluce stále složitější, zatímco původní prvky prakticky nemizí.¹⁹⁹ Je to jistě dobrý podnět k zamyšlení, nakolik to platí i o nás samých – jak moc je zkamenělé naše (osobní) chování, zatímco náš život už se posunul dál, do jiného vývojového stadia?

Součástí přírody je i utrpení – a věříme i v to, že má nějaký tajemný smysl. Oproti někdy idealistické představě minulých staletí víme, že příroda umí být opravdu velmi krutá – jedni zabíjejí jiné, aby přežili. Ochromená housenka je pomalu a systematicky vyžírána housenkou lumka, kočka dává koťatům na hraní polomrtvou myš, smečka psů roztrhá zebra zaživa na kusy, člověk i zvíře bez rozdílu občas umírají pomalu a dlouho na těžkou nemoc, velká většina mláďat je sežrána nebo umírá na nemoci.²⁰⁰ K představě poetického světa, nad nímž moudře bdí pohodový laskavý Bůh to má často opravdu daleko.

Dále autor znovu obšírně opakuje, že představa Boha, který vložil své zákony na počátku do hmoty a pak nechal vše probíhat mu připadá mnohem elegantnější, než kreacionistická představa, že Bůh každým novým stvořením své zákony porušuje.²⁰¹ Samozřejmě, toto je názor, kromě vzdělání, asi i jakéhosi osobního vkusu a pokud jde o objektivní důkazy, má v tomto směru věda (teologie i evoluční biologie) před sebou ještě velké úkoly.

Evoluční myšlenka neuzavřenosti stvoření,²⁰² říká Orko, je nejen komplimentem Boží tvořivosti, ale vede i k naší větší odpovědnosti za naše vlastní tvoření a pokračování.

„Narození dítěte z Panny je jistě zázrak, ale narození dítěte ze dvou rodičů je stejný zázrak, jen jsme mu uvyklejší. [...] Ježíšovo rozdávání z koše, kam bylo vloženo pět chlebů, tak, aby se nasytil celý zástup, chápe starověký evangelista jako zázrak. My vložíme zrno pšenice kousek pod povrch země – a ze země vyprýstí cosi, co samo natočí své kolektory ke světlu a co dá nakonec mnoho zrn. Co je větší zázrak, vytáhnutí chleba z koše nebo klasu pšenice ze země?“²⁰³

Téma neuzavřenosti stvoření je zajisté závažné a inspirující, pro jeho široké rozpracování bychom mohli jít zajisté i k jiným autorům, především k Teilhardovi de

---

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, s.38-39.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 110-111.

²⁰¹ Srov. tamtéž, s. 80-81.

²⁰² Srov. tamtéž, s. 158.

²⁰³ Tamtéž, s. 161.

Chardin, ale Orkovo jednoduché vysvětlení by pro předložené pastorační účely mohlo být dostačující a přiměřené.

Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, přírodě a celému vesmíru (2008)

Knihy reaguje obšírným způsobem na soudobou problematiku bioetiky, a to především ve vztahu k člověku, což zajisté koreluje s autorovým současným zaměstnáním přednosty Ústavu etiky na 3. lékařské fakultě Karlovy univerzity.

Pokud přeskochíme většinu kapitol knihy, které se především týkají člověka, narazíme na pokračování předchozí knihy a vysvětlování, proč zdánlivě moudrá a harmonická, hebká a feminní Mother Nature²⁰⁴ není učitelkou morálky. Není učitelkou morálky, neboť v ní nikdo kromě člověka nemá svobodnou vůli, nikdo nemůže volit dobro a zlo. To je omyl Herberta Spencera a sociálního darwinismu. Věci se v přírodě jednoduše dějí bez morálního znaménka. A to nejen ve výše uvedených otázkách života a smrti, ale i v častých příkladech určitých typů pozitivního či negativního chování. Má být snad vzorem pro naše chování „starostlivý“ tučňák (viz. populární film Pochod tučňáků) nebo gorily, které občas zabíjejí svá mláďata? Striktně monogamní hraboš *Microtus ochrogaster* nebo polygamní hraboš *Microtus pensylvanicus*? Nebo se inspirujeme výstavou s názvem „Against nature?“ v norském Oslu, na níž mnohé fotografie dokumentují, že rovněž u zvířat lze nalézt homosexuální praktiky?²⁰⁵ V řešení morálních dilemat se nemá cenu ohlížet do míst, kde morálka neexistuje.²⁰⁶

Svatý Augustin říká, že o Bohu nám to důležité prozrazují dvě knihy – kniha bible a kniha přírody. Pokud jde o knihu bible, jsme jako křesťané obvykle naprosto srozumění s tím, že aby její smysl zůstal v průběhu času nezměněn, musíme ji stále nově reinterpretovat. Bibli nemůžeme nikdy sklapnout jako přečtenou. Neplatí obojí i o knize přírody?

Například na konci 19. století lidé v přírodě zaznamenávali především nemilosrdný boj silných proti slabým, zřejmě tak, jak byl zakoušen ranný nemilosrdný

---

²⁰⁴ Srov. VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, živé přírodě i celému vesmíru*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2008, s. 189.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 196-197.

²⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 199.

kapitalismus bez sociální sítě pro slabé. Dnes se díváme na přírodu jako na místo, kde se především spolupracuje.²⁰⁷ Poblíž hrobu svatého Jana od Kříže ve španělské Segovii je nápis: „Bůh je jako pramen, ze kterého každý načerpá tolik, jak velkou si přinesl nádobu.“ Neplatí totéž i o našem vnímání přírody?²⁰⁸ Proto je nesmírně důležité prohlubovat nejen znalosti z biblických věd, ale nezanedbávat ani vzdělání ohledně přírody, která nás obklopuje. V jiné své knize Orko poznamenává, že pokud teologové nemluví o biologii, pak biologové a především fyzikové o Bohu mluví, neboť právě věda ukazuje, že svět je mnohem barevnější, mnohorozměrnější a podivnější, než jsme si mysleli. Snad až příliš mnoho se teologové zabývají uměním či filosofií a až příliš mnoho zanedbávají přírodní vědy. K tomu Orko trochu s humorem a trochu vhodně vážně, že: „Teologové nevědí, kdo jsou jejich praví přátelé.“²⁰⁹

Podobně je však třeba mít na zřeteli, že přírodní vědy nám o přírodě neřeknou celou pravdu, neboť si na základě své metodologie zakazují mluvit o nehmotných a neměřitelných jsoucnech. A příroda je samozřejmě víc, než anatomie přírody.²¹⁰ Co je to bios, život, v podstatě nevíme.

V roce 1967 napsal historik Lynn White známý text o historických kořenech naší ekologické krize, v němž za jejího viníka označil křesťanství, neboť je silně antropocentrické – v centru pozornosti je toliko věčná spása člověka, a to na jevišti přírody, na němž nezáleží.²¹¹ Je to samozřejmě velmi zjednodušený pohled. Smyslem života křesťana není dostat se do nebe, smyslem života křesťana je Bůh sám a nemůžeme Bohu tvrdit, že ho máme rádi a při tom ničit jeho dílo, jehož jsme navíc pouze správci.

I v Písmu svatém bere Bůh přírodu, hlavně zvířata, velmi vážně - Noemu po potopě říká, že ustanovuje smlouvu s ním, jeho potomstvem, s každým živým tvorem, s ptactvem, s dobytkem, s veškerou zemskou zvěří (srov. Gn 9, 8-11), v knize Exodus i přes krutou dobu starověku stojí:

„Po šest let budeš osévat zemi a sklízet z ní úrodu. Sedmého roku ji necháš ležet ladem. Nebudeš ji obdělávat, aby jedli ubožáci z tvého lidu, a co zbude, spase polní

---

²⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 201-202.

²⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 202.

²⁰⁹ Srov. VÁCHA, M. O. *Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec*. Brno: Cesta, 2010, s. 187.

²¹⁰ Srov. VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, živé přírodě i celému vesmíru*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2008, s. 203.

²¹¹ Srov. tamtéž, s. 229.

zvěř. Tak naložíš i se svou vinicí a se svým olivovím. Po šest dnů budeš konat svou práci, ale sedmého dne přestaneš, aby odpočinul tvůj býk i osel a aby si mohl oddechnout syn tvé otrokyně i tvůj host.“ (Ex 23, 10-12)

Podobně prorocká kniha Jonáš končí, a tedy i vrcholí, Hospodinovou péčí o osud ninivského dobytka. (Jon 4,11) A mnoho dalších.

Zachovat pestrost a bohatství stvořeného světa v co nejplnější míře patří k důležitým úkolům lidstva a křesťané by měli v tomto ohledu bojovat v první linii.

„Stvořený svět, vše, co je, poukazuje k Bohu, nebesa vypravují o Boží slávě a dílo jeho rukou zvěstuje obloha. Ano, příroda je zrcadlo, ve kterém vidíme se odrážet Boží tvář. V posledních desetiletích je to zrcadlo, které je rozbité a mnoho jeho kousků je nenávratně pryč. Vyhynutí každého dalšího druhu zmenšuje Boží zjevení. [...] V zrcadle, které přenecháme našim dětem již bude mnoho ploch chybět. Jak mají učitelé náboženství mluvit o moudrém a laskavém Umělci, Stvořiteli nebe i země, tvůrci krásna, uprostřed nekonečných asfaltových aglomerací obklopených smrkovými monokulturami bez života?“²¹²

Samozřejmě, že křesťané při své péči o přírodu brát v potaz i to, že mají i jiné úkoly, povinnost nebýt lhostejní i v jiných oblastech, pro nevěřící lidi často výrazně méně atraktivních, jako je například ochrana lidského života v každé jeho fázi. Naléhavé úkoly z oblasti humánní bioetiky by ale neměly zapříčinit jednostranný zájem křesťanů. Mj. Pán Ježíš žil také pestrý život, v němž se zabýval mnoha oblastmi lidského žití, aniž by se zaměřoval pouze na nejpálčivější problémy – řekněme např. pomoc opuštěným nemocným, nespravedlivě vězněným apod.

Modlitba argentinských nocí (2011)

Kniha je směsicí vlastních prožitků, postřehů a odpovědí na nejrůznější otázky, především z přírodního a církevního prostředí.

Začíná postřehy z expedice do Argentiny, autor se dělí především o postřehy ze soukromého třítydenního duchovního cvičení, které si v argentinském pralese a horách „odžíval“. Jistě by bylo možné, říci něco podobného i u nás, v podmínkách naší přírody:

„ Bůh je v argentinských horách nějak blíž, není to ten domestikovaný Bůh našich kostelů, našich sebevědomých kázání [...] Bůh, o kterém hlasatelé zasvěceně vysvětlují, co si přeje a co si nepřeje, [...] Bůh dobře situovaných teologů. Bůh argentinských nocí je Bůh mnohem tajemnější, nesmírnější, mocnější, Bůh na němž závisí přežití a nepřežití. Teprve v naprosté samotě v horách poutník pochopí, že v něm žijeme, pohybujeme se a jsme, dýcháme jej, jsme v něm ponořeni a on si nás tvaruje, tak jako

---

²¹² Tamtéž, s. 236-237.

prudká voda tělo pstruha, zde se člověk stává Božím obrazem, tvarovaný prostředím, oním milieu divin. Rybu tvaruje voda, tvar ptáků modeluje vzduch a člověka Bůh.²¹³

Proč si tedy nevytvářet více příležitostí k tomu, nechat se takto modelovat?

K Bohu patří rovněž, že hovoří performativně – něco je vysloveno a tím samým vyslovením se navozuje skutečnost, která zde předtím nebyla a nyní zde je. Podobně byla Božím stylem formována i starozákonní doba – viz např. Izákovo požehnání. Budiž světlo! přikáže Jahve a stalo se tak. Ať se oddělí vody nad klenbou od vod pod klenbou, řekl Jahve a stalo se tak. Ukázala se souš, země vydala zelené rostliny, v moři se objevily mořské ryby, zeměplazi naplnili zem a létavci nebe. Každý z živočichů a rostlin je slovo, které se stalo tělem. Naproti tomu my fungujeme tak, že:

„Cokoli řekneme a cokoli vezmeme zpět, cokoli vyslovíme a za cokoli se omluvíme. Dnes vroucně vyznáváme lásku, a zítra vše odvoláme s poznámkou, že to bylo v afektu. [...] znovu a znovu vyhlášíme věčný mír – do příští války. Slova se dnes nestávají tělem, slova jsou ničím, slova jsou jen rozkmitané vzduchové vlny, nic víc, dají se ohýbat doprava a doleva, zpět a dopředu, nahoru a dolů, jak je zrovna potřeba, vyjadřují okamžitý pocit řečníka, nic víc a nic míň. Zítra nebo za pět minut bude všechno jinak. [...] U Izáka tomu tak není, slovo je vysloveno a nelze je zrušit.“²¹⁴

Snad je to rychlostí doby, v níž žijeme a kterou naše psychika nestíhá, jistě nás deformuje jistý morální standard ve společnosti, v níž žijeme a kterou nesmíme ignorovat. Ovšem, neměli bychom se trochu více nechat formovat i Bohem a využít každou možnou příležitost? Třeba tu květinu u cesty, slovo, které se stalo tělem?

Pro židy je historie a příroda jedno, hřích společenství se odráží i na přírodě, podobně jako požehnání. Pouze v našem západním světě příroda funguje nezávisle na chování lidí. V bibli je země Bohem prokleta kvůli hříchu Adama a Evy (srov. Gn 3,17), má citlivost na hřích Kainův (srov. Gn 4,11-12), podobně u proroka Izaiáše kvůli hříchu člověka „bude truchlit mošt, zvadne vinná réva, všichni, jejichž srdce se raduje, budou vzdychat“ (Iz 24,7) a u Ozeáše kvůli přetvářce, vraždám, krádežím a cizoložství „země truchlí, chřadnou všichni její obyvatelé, polní zvěř a nebeské ptactvo; hynou i mořské ryby“ (Oz 4,3).²¹⁵ Orko se zamýšlí nad tím, zdali to snad není popis současného stavu a jestli Starý zákon nemůže mít větší pravdu, než jsme

²¹³ VÁCHA, M. *Modlitba argentinských nocí*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2011, s.13-14.

²¹⁴ Tamtéž, s. 49-50.

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 71-74.

ochotni si připustit. Pochopitelně bychom se nad tím měli velmi intenzivně zamýšlet všichni.

Taktéž dnešní genetika a evoluční biologie spíše podporují intuici přírodních národů o tom, že vše je spolu nějak spojeno, sítí vztahů, vláknů života.²¹⁶ Když se začaly číst genomy jednotlivých druhů organismů, k obrovským překvapením vědců patřilo především, že jednotlivé organismy, a především lidé s organismy mnohem nižšími, mají společnou výraznou většinu genetické informace. Taktéž dnes můžeme v přírodě pozorovat, že provázanost jednotlivých organismů, pokud jde o nutnost spolupráce, je mnohem důmyslnější a složitější, než jsme si kdy mysleli. Málokterý organismus nežije s nějakým jiným či spíše nějakými jinými v symbióze, čili velmi úzkém, ba téměř nepostradatelném vztahu. Toto se týká všech skupin organismů, včetně rostlin či hub.

Marek Orko Vácha se svým originálním dílem – vědecky fundovaným, velmi lidským a snad se dá říci, že i duchovně hlubokým, je výraznou postavou církve v naší zemi. Setkává se s tak velkým ohlasem pravděpodobně i pro to, že naplňuje potřeby lidí dnešní doby, to, co jim v církvi často chybí – totiž dostatečně odborné a přitom srozumitelné odpovědi na problematické otázky naší doby, které by nějak korespondovaly s výší vzdělání, často nemalého, velké části věřících, zvláště pokud jde o mladší, příp. střední generaci.

Každý z autorů, o nichž je zde pojednáváno může mít svůj odlišný přínos k pastoraci prostřednictvím přírody. U Basila z Caesareje je to jeho filosofický přístup i velký rozhled, zanícení s jakým se snažil hovořit ke svým posluchačům o Bohu a předat jim svou fascinaci Stvořitelem skrze stvoření. Na Františkovi z Assisi je to jakési mystické ponoření do Boha a skrze toho vnímání všeho v Bohu, aniž by se nějak zvlášť staral o přímou evangelizaci, tedy pokud jde o oblasti, které se týkají jeho vztahu k přírodě, všem těm „bratrům a sestrám“. A i to dostačovalo, protože lidé, zaujati jeho osobou a přístupem, už se sami starali, aby se jeho zkušenosti prožitky rozšířily a staly známými. Možná je trochu troufalé řadit k těmto dvěma světeckým postavám minulosti relativně obyčejného českého kněze. Hodnota díla se

---

²¹⁶ Srov. tamtéž, s. 83-90.

zjistě lépe ukáže až s jistým časovým odstupem. Ale zároveň platí, že žijeme teď a tady, takže musíme i odpovídat na soudobé otázky a pracovat se soudobými potřebami. V tomto směru je Marek Orko Vácha, v naprosté většině otázek, zjistě velmi dobrým a inspirativním příkladem.

4 Reálné možnosti využití přírody pro pastorační rodiny

Využití přírody v pastorační samozřejmě není zcela nové téma, ač není v mnoha oblastech běžně rozšířené, zvláště v pastorační rodin a dospělých. V první části kapitoly bude proto stručně zmapována současná situace z pohledu literatury a aktivit, které se tomuto tématu věnují. Dále bude provedena syntéza námětů z první a druhé kapitoly a současných aktivit, z níž budou vytipovány prakticky využitelné oblasti v pastorační prostřednictvím přírody. Tyto oblasti budou následně prakticky reflektovány v rámci návrhu ukázkového týdenního pobytu rodin v přírodě.

4.1 Současná literatura a aktivity zabývající se pastorační prostřednictvím přírody

Zájem o určitou oblast se v naší kultuře projevuje ve významné míře v množství literatury, která příslušnou problematiku zpracovává. Jak již bylo zmíněno výše, materiály a aktivity zaměřené na dospělé a rodiny jsou velmi nedostačující, proto budou zmíněny z toho mála, co se v této oblasti u nás vyskytuje, i materiály zaměřené primárně na děti. Dále budou analyzovány některé aktivity, u nichž by se dalo předpokládat, že budou přírodu jako prostředek pastorační rodin využívat.

4.1.1 Knihy prakticky se zabývající pastorační prostřednictvím přírody

Po patnáctiletém zájmu o oblast využití přírody v náplni volného času související s křesťanstvím, praktické aktivity v této oblasti, a za průběžného sledování v Česku vydávaných titulů, si autorka této diplomové práce myslí, že nejlepším metodickým počinem v oblasti pastorační prostřednictvím přírody u nás je kniha Kateřiny Jančaříkové *Ekolístky*²¹⁷. Zároveň je ve své kvalitě a hloubce počinem značně ojedinělým a těžko srovnatelným s jinými. Ostatní na našem trhu veřejně dostupné tituly jsou buď zaměřeny na pastorační v klasickém chápání důrazů, kde využití přírody je v lepším případě jen vedlejším tématem, nebo jde o materiály určené pro širokou (nevěřící) veřejnost, a tudíž o metodické materiály plné námětů, jak s přírodou pracovat,

---

²¹⁷ JANČAŘÍKOVÁ, K. *Ekolístky. Metodické listy Svatojánské koleje*. Svätý Jan pod Skalou: Svatojánská kolej – vyšší odborná škola pedagogická, 2004.

aniž by nějak přímo vedly k budování vztahu k Bohu či chápání přírody jako stvoření neoddělitelného od svého Stvořitele.

U Ekolístků přitom nejde primárně o pastorační materiály. Autorka, vysokoškolská pedagožka evangelického vyznání, zaměřená na environmentální problematiku, zde primárně připravovala výukové materiály pro domácí výuku svých dvou dětí. Některé náměty používala rovněž při výuce dětí v Ekocentru Kavyl na škole ve Svatém Janu pod Skalou. Ekolístky jsou primárně určeny pro výuku dětí od tří do dvanácti let.

Šestadvacet kapitol – Ekolístků, ač je psáno srozumitelnou formou pro děti, má vysokou odbornou úroveň. Kniha v závěru obsahuje více než deset stran odkazů na použitou, související i inspirující literaturu a také seznam zajímavých institucí (muzea, skanzeny, ekologická sdružení či různé související zajímavosti).

Sama autorka charakterizuje Ekolístky jako „nová podobenství“ (jeden Ekolístek – jedno podobenství), kdy se pomocí znalosti přírodních zákonů a jevů, historek ze života zvířat i rostlin (ekologie) snaží spolu s dětmi lépe porozumět neviditelnému duchovnímu světu (Bohu a jeho zákonům).²¹⁸ Výuka je založena na moderním projektovém, narativním a příp. dramatickém vyučování. Autorka v úvodu také říká, že v poznávání Boha nachází lidská duše radost, pokoj a sílu do křesťanského života, že není nic důležitějšího než sytit křesťanskou drobotinu střípky poznání Boha a že Pán Ježíš také popisoval na mnoha místech neviditelného Boha obrazy z viditelné přírody.²¹⁹

Každý Ekolístek má svůj originální název (např. „Zralost aneb Jdi k rajčeti a uč se od něho!“ nebo „Jdi k inuitům a uč se od nich!“) V úvodu bývá motivující vyprávění o holčičce Katce, které nastiňuje nějaký problém, postřeh či poznatek ze života a otevírá vyprávění – toto vyprávění často pokračuje rozsáhlejší odbornou, ale zajímavou, částí ze života zvířat, rostlin, přírodních národů atd. Dále následují praktické náměty na různé pokusy a pozorování, vyrábění aj. praktické činnosti, v následujícím oddíle je nějaký text k přečtení (pohádka, básnička či tematický text z dětské knihy). V závěrečné části je biblické a příp. i morální poučení pro děti, vztahující se k tématu a doplněné příslušnými biblickými citáty a navíc většinou psané tak, aby byly děti motivovány dále s ním pracovat – např. otázky které nutí se rozhodovat určitým způsobem, leccos si uvědomit apod. V této části je také často tip na nějakou tematicky vhodnou písničku.

---

²¹⁸ Srov. tamtéž, s. 15.

²¹⁹ Srov. tamtéž, s. 21-22.

Ekolístky je možno pokládat za mimořádně zdařilé proto, že odpovídají požadavkům jak harmonické výuky tak harmonického života vůbec. Jsou psány způsobem, který by se dal velmi dobře aplikovat jak na rodiny, tak na dospělé. Dětem rozvíjejí všechny smysly, střídají se tam pestrým způsobem činnosti a prioritní, pokud jde o rozsah, jsou, podobně jako v praktickém rodinném životě, poznatky všedního profánního života, které jsou stručně, ale hluboce a výstižně doplněny o duchovní rozměr, který ale ony poznatky zpětně produhovňuje, takže se pak vše stává upomínkou na věci vyšší. Ekolístky jsou postaveny na obecně platném principu, že nejdříve je potřebné důkladné poznání věci z mnoha stran a různými způsoby a až poté je možno tvořit vztah a apelovat na zodpovědnost – ať už vůči Bohu nebo vůči stvořenému světu.

4.1.2 Hnutí Světlo – Život (Oáza)²²⁰

Toto hnutí ve svých metodických materiálech pro asi dvoutýdenní rekolekční pobyt, především pro mládež, nabízí náměty pro tzv. „objevitelské výpravy“ nebo také „výpravy s otevřenými očima“. Je však s podivem, že hned v úvodní části je poznámka, že tyto výpravy by neměly mít místo v ustáleném denním programu, ale zásadně by se měly konat ve volném čase.²²¹ Je pak otázkou, jak často se podobné výpravy skutečně konají, když se jim přikládá tak okrajová důležitost a jak dlouho mohou trvat, když mají být pouze ve volném čase. Za hlavní cíl výprav se udává „...probuzení schopnosti symbolického myšlení, které je v podmínkách dnešní technické civilizace často nedostatečně vyvinuté. Má to velký význam pro pochopení světa biblických pojmů a liturgických znamení a symbolů“.²²² Ač tedy úvodní myšlenka objevování je výborná, širě využití za ní značně pokulhává.

Každá „výprava s otevřenými očima“ je vlastně organizovanou procházkou, na níž jsou účastníci vysláni všimnout si určitého aspektu: např. „objevit stopy Boží lásky v přírodě“, „všimnout si, jak člověk ničí Boží dílo“ (analogie se hříchem), „tajemný proces vzniku a růstu života v přírodě“, „hledání vody a znamení vody“, „usměřovaný život“ (člověk je včleněn do realizace velkého plánu), „úvahy o Božím slově na základě přírodních jevů – vadnutí květů, usychání květů“, „oko a světlo“ (a vnitřní pohled),

---

²²⁰ *Oáza dokonalého života I. stupně*. Praha, 1990. samizdat.

²²¹ Srov. tamtéž, s. 40.

²²² Srov. tamtéž, s. 40.

„cvičení vůle během vycházky“ (jít bez ohlížení, nenapít se, nemluvit, myslet 10 min. na určitou věc) „několik hodin meditace o samotě“.

Pokud jde o metodiku k vycházkám, ta je velmi stručná – několika slovy či větami je vysvětleno téma vycházky a čeho si účastníci mají všimnout, občas účastníci dostanou úkol něco najít a po návratu je pak úvaha řízená otázkami příležitostně zakončená nějakým biblickým citátem.

Nápad na „výpravy s otevřenýma očima“ je jistě zajímavý, je však škoda, že velmi málo rozpracovaný a s nevyužitým potenciálem. Jak pokud jde o význam v rámci dne (jen ve volném čase), tak pokud jde o hloubku a šířku využití tématu.

4.1.3 Materiály pro výuku náboženství

V rámci výuky náboženství se učebnice²²³ zmiňují o přírodě nejčastěji v kapitole o stvoření či v rámci kapitoly o světě a prostředí, v němž žijí. Jedná se o celky přizpůsobené obvykle výuce větších dětí, od páté do deváté třídy; přesné zařazení do tříd se dnes u každé školy řídí Školním vzdělávacím programem, takže na každé škole mohou být zařazeny v jiné třídě.

Výukové celky o stvoření se týkají starověkých názorů o stvoření světa, biblické zprávy o stvoření, vývoje/stvoření člověka, zamyšlení nad krásou stvoření a vytušení Stvořitele, odpovědností člověka za stvořený svět a jako osobnost k inspiraci je zařazen

---

²²³ Prohlédnuté učebnice a metodiky k učebnicím: ŠPAČKOVÁ, M., MLÉČKOVÁ, M., SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází: učebnice katolického náboženství pro 3. třídu*. Praha: Portál, 1996; JANOUCHE, V. *Bůh nás vede: učebnice náboženství pro 4. třídu*. Praha: Portál, 1991; VEDROVÁ, D. SCHÖTTEROVÁ, P. *Bůh nás volá: učebnice náboženství pro 5. třídu*. Praha: Portál, 1991; MLÉČKOVÁ, M., SVOBODOVÁ, L. *Bůh nás zve: učebnice náboženství pro 2. třídu*. Praha: Portál, 1991; PINTÍŘ, A., MUCHOVÁ, L. *Rosteme ve víře: učebnice náboženství pro 7. třídu*. Praha: Portál, 1993; NOVÁKOVÁ, C. *Společně objevujeme víru: učebnice náboženství pro 6. třídu*. Praha: Portál, 1993; KUJAN, J. *Utvářet život: učebnice náboženství pro 8. třídu*. Praha: Portál, 1993; ŠTASTNÁ, H. VEDROVÁ, D. *Věřit a žít: učebnice náboženství pro 9. třídu*. Praha: Portál, 1995; MUROŇOVÁ, E., BARÁNKOVÁ, H. *Jsem s tebou: metodika k pracovním listům náboženské výchovy pro 1. třídu ZŠ*. Brno: Jiří Brauner - Kartuziánské vydavatelství a nakladatelství, 2004; PLÁČKOVÁ, J., MUROŇOVÁ, E., BARÁNKOVÁ, H. *Poznááme Boží lásku: metodika k pracovním listům náboženské výchovy pro 2. třídu ZŠ*. Brno: Jiří Brauner - Kartuziánské vydavatelství a nakladatelství, 2004; MUROŇOVÁ, E. *Rosteme ve víře: metodika a pracovní listy k výuce náboženské výchovy pro 7. třídu ZŠ*. Brno: Jiří Brauner - Kartuziánské vydavatelství a nakladatelství, 2006; MUROŇOVÁ, E. *S tebou na cestě: metodika k pracovním listům náboženské výchovy pro 4. třídu ZŠ*. Brno: Jiří Brauner - Kartuziánské vydavatelství a nakladatelství, 2004; MUROŇOVÁ, E. *Společně objevujeme víru: metodika a pracovní listy k výuce náboženské výchovy pro 6. třídu ZŠ*. Brno: Jiří Brauner - Kartuziánské vydavatelství a nakladatelství, 2005; MUROŇOVÁ, E. *Společně vytváříme Boží království: metodika k pracovním listům náboženské výchovy pro 5. třídu ZŠ*. Brno: Jiří Brauner - Kartuziánské vydavatelství a nakladatelství, 2004; PLHOŇ, J. *Vyznání víry. Metodika k souboru katechezí pro žáky 2. stupně ZŠ a pro středoškolskou mládež*. Rosice: Gloria, 2005.

sv. František z Assisi.²²⁴ Jiné učebnice zařazují rozdíl mezi ateistickým a náboženským pohledem na stvoření světa (což je samo o sobě dost kontroverzní) nebo pohled dnešní vědy na existenci Boží²²⁵ Další učebnice si přírody nevšímají skoro vůbec, buď proto, že se to zrovna příliš nehodí k probíraným tematickým celkům nebo pravděpodobně proto, že autoři mají jiné důrazy.

Pokud jde o metody, tak se většinou skládají z výkladu učitele a jeho diskuzí o tématu s dětmi, vyplňování pracovních listů, kreslení obrázku nebo práce s fotografiemi přírody, příp. zdevastované přírody, nějaké drobné hry, vystřihovánky či doplňovačky a čtení úryvků z knih nebo zpívání určitých písniček a práce s nimi.

Inspirace z učebnic náboženství pro pastorační rodin prostřednictvím přírody je problematická především proto, že výukové celky jsou upraveny pro použití ve třídě či farní učebně, a to obvykle na jednu vyučovací hodinu. Praktické využití přírody se pak logicky omezuje maximálně na školní pozemek či farní zahradu.

4.1.4 Centra pro rodinu

Centra pro rodinu (dále jen CPR) u nás působí na úrovni diecézí i některých děkanátů – v olomoucké arcidiecézi téměř všech děkanátů. Zmapovat komplexně činnost všech CPR v České republice by samozřejmě bylo nesmírně zdoluhavé, proto byla zmapována pouze centra v Olomoucké arcidiecézi.

Pokud jde o Olomouckou arcidiecézi platí, že CPR pořádají, pokud jde o přírodu, řadu akcí – jednodenních výletů i vícedenní akce, které ale bývají obvykle zaměřeny prioritně na budování vztahů (víkendy pro matky a dcery, otce a syny, prarodiče s vnoučaty, duchovní obnovy pro celé rodiny atd.). Akce zahrnují pestré spektrum činností, mezi něž samozřejmě patří i výlety do přírody a různé hry v přírodě, ale při průzkumu webových stránek nebyla zaznamenána žádná akce, na níž by byla hlavním programem příroda jako taková – s výjimkou akcí zaměřených na sbírání odpadků a akcí s přírodně – pohádkovou tematikou zaměřených na malé děti (Uspávání

---

²²⁴ Srov. MUROŇOVÁ, E., MARKOVÁ, K. *Rosteme ve víře. Metodika a pracovní listy k výuce náboženské výchovy pro 7. třídu ZŠ*. 1. vyd. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství, 2006, s. 12-29. a MUROŇOVÁ, E., MARKOVÁ, K. *Společně vytváříme Boží království. Metodika k náboženské výchově pro 5. třídu základní školy*. 1. vyd. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství, 2004, s. 4-11.

²²⁵ Srov. PLHOŇ, J. *Vyznání víry. Metodika k souboru katechezí pro žáky 2. stupně ZŠ a pro středoškolskou mládež*. Rosice: Gloria, 2005, s. 5-9.

broučků a Buzení broučků v zámeckém parku, Vánoce pro zvířátka v lese).²²⁶ Dále jsou nepravidelně pořádány besedy s odborníky na různá témata – např. o přírodní medicíně.²²⁷ Obecně z osobních zkušeností o mnohých děkanátních centrech platí, že si svou odpovědnost za stvořený svět uvědomují, což dávají najevo především tříděním odpadu a snahou o jeho minimalizaci, příp. jeho další využití. Přírodu jako prostředek formace ve větší míře ale nevyužívají.

Pokud jde o aktivity dalších center pro rodinu, ojedinělý je např. projekt Centra pro rodinu a sociální péči Hodonín. Jedná se o rozsáhlý projekt financovaný z Evropských strukturálních fondů s názvem Vzděláváním k odpovědnému životnímu stylu a zahrnující e-learningové kurzy a následné workshopy na témata mj. „Ekologie v domácnosti“, „Ekologie v zahradě“ nebo prostě „Ekologie“ – samozřejmě vedle dalších témat zaměřených na zdravý životní styl, média atd. Pokud jde o tento projekt jedná se zajisté v křesťanském prostředí o zajímavý a užitečný počín, ale vzhledem k jeho stylu je asi těžko možné hovořit o pastorači.²²⁸

Také je škoda, že CPR prakticky nespolupracují s krajskými centry ekologické výchovy, která jsou skoro v každém kraji České republiky a nabízejí své programy nejen školám, ale i široké veřejnosti, především rodinám s dětmi a také poskytují možnost zapůjčení různých originálnějších, ale i nákladnějších výukových a herních pomůcek. Je to tím spíše škoda, že mnozí ze zaměstnanců ekocenter jsou věřící lidé, jejichž spolupráce by mohla být zajímavým přínosem.

Centra pro rodinu lze považovat za hlavní možné organizátory pastorače prostřednictvím přírody.

4.2 Oblasti možného využití pro pastorači prostřednictvím přírody

Pokud se shrne obsah výše uvedených církevních dokumentů a textů křesťanských autorů v kontextu s pastorační situací v předmětné oblasti u nás, je možno

---

²²⁶ Srov. CENTRUM PRO RODINU RÁJ O. S. *Jednorázové akce*. [online]. poslední revize neuvedeno. [cit.2013-04-05] Dostupné z: <http://www.raj-pavlovice.cz/raj-pavlovice/jednorazove-akce>.

²²⁷ Srov. RODINNÉ CENTRUM STRÁŽNICE O. S. *Úvod*. [online]. c2013. poslední revize neuvedeno. [cit.2013-04-05] Dostupné z: <http://www.rcstr.cz/>.

²²⁸ Srov. CENTRUM PRO RODINU A SOCIÁLNÍ PÉČI HODONÍN. *Vzděláváním k odpovědnému životnímu stylu*. [online]. c2013. poslední revize 21.3.2013. [cit.2013-04-06] Dostupné z: <http://www.cprhodonin.cz/default.asp?cont=404>.

vymezit třináct následujících témat vhodných pro pastorační prostřednictvím přírody. Jsou jimi následující oblasti:

Důraz na harmonický rozvoj všech součástí člověka i stvořeného světa, tedy nejen na rozvoj duchovní a nejen na rozvoj člověka jako takového.

Čerpat poučení z řádu přírody.

Rozvoj poznání přírody ve všech oblastech (kognitivní, smyslové, citové apod.), které je základem etického přístupu. Obnovení vztahu k přírodě.

Reflektovat přírodu jako Boží stvořitelské dílo a jeden ze způsobů, jak se nám Bůh zjevuje.

Využívat přírodu jako prostředí a inspiraci k modlitbě. Naučit se využívat kontemplaci Božího stvoření ve spojení s Písmem jako cestu k neustálé modlitbě, k níž jsou zváni i laici (Srov. Lk 18,1; 1 Sol 5,17).

Lepší pochopení určitých pasáží Písma díky lepšímu pochopení přírody. Naučit se propojovat vnímání detailů i celků přírody s poselstvím Písma.

Využívat náročnější pobyt v přírodě k posílení soudržnosti, spolupráce a jiných pozitivních vlastností v rodině.

Používat prostředí volné přírody jako to, co lidi zbavuje pohodlí a změkčilosti způsobené pohodlným konzumním životem. Sekundárně změkčilost způsobuje ztrátu silných citů, „obaluje srdce tukem“ a tím ohrožuje víru.

Pečovat o zachování kulturního, u nás i křesťanského, rázu krajiny, snažit se o zachování života na venkově, který umožňuje bližší kontakt s přírodou. Vnímat možnost života v bezprostřední blízkosti přírody jako velkou hodnotu.

Teoreticky i prakticky poznávat zkušenosti domorodých národů světa i minulých generací s důrazem na příklad jejich života v harmonii se životním prostředím.

V praktické rovině si uvědomovat, že ze svého využívání přírody a přístupu k ní budeme jednou skládat účty Bohu.

Realizovat skromnější životní styl, který by svou sníženou náročností na energie a suroviny bral ohled na zachování přírody pro budoucí generace.

Uvědomovat si, že zákazník „hovoří svou peněženkou“, a proto nepodporovat svými nákupy sociální nespravedlnost a ničení životního prostředí ve světě. To znamená mj. mít také znalosti o způsobech výrobních postupů, sociálních a zdravotních dopadech na lidi i životní prostředí.

4.3 Příklad možného využití přírody pro pastoreci rodin – týdenní pobyt v přírodě.

V závěrečné části této práce je zařazena snaha o přiblížení zde teoreticky nastíněných ideálů formou návrhu možného programu pro týdenní pobyt rodin s dětmi, který se snaží reflektovat všech třináct výše nastíněných oblastí pastorece prostřednictvím přírody. Návrh programu pobytu je zařazen jako Příloha č. 2 této práce.

Cílem letního pobytu je poskytnout všem účastníkům nové impulsy pro život z víry, kdy se naučí vnímat přírodu jako důležitý prostředek pro život s Bohem.

Každý den je motivován jednou nebo několika ze třinácti výše zmíněných oblastí. K naplnění požadavků příslušné oblasti pastorece prostřednictvím přírody směřují v tento den všechny hry, přednášky, výlety aj. prostředky, vč. výběru textů některého z výše zmíněných autorů (Basil z Caesareje, František z Assisi, Marek Orko Vácha).

Pobyt je plánován v pěkném přírodním prostředí pro 5 – 6 rodin (20 – 30 účastníků) s dětmi zhruba od šesti do dvanácti let. Potřebné je zajištění odborníka/ odborníků, kteří dobře znají krajinu i s jejím charakterem a obyvateli (rostliny, houby, živočichové, místní lidé a tradice) a zároveň dovedou účastníky nadchnout pro přiblížení se k Bohu skrze přírodu. Organizaci pobytu by bylo možno navrhnout např. nějakému centru pro rodinu. Důležitější než organizační zajištění je ale kvalitní a fundované vedení akce.

Protože dobrou formou, která spojuje akci v kompaktní celek je nějaká soutěž, zvláště v případě že jde o akci s dětmi, touto červenou nití akce může být skládání tajemného Pergamenu, který, jak později rodiny zjistí, bude obsahovat tradiční modlitbu severoamerických indiánů.

Klasický pobytový den zahrnuje dopolední a odpolední program naplněný různými aktivitami, kdy se střídají různé tematické hry, informativní setkání – krátké přednášky či prezentace, rukodělné práce, různé úkoly v terénu či výlety, diskuze apod. Každý den je ráno stručně uvedeno téma dne a stručně vhodnou formou představeny texty příslušných autorů. Tyto texty jsou také základním materiálem pro každodenní podvečerní soukromé hodinové rozjímání a modlitbu v přírodě. Rozjímání se týká především dospělých; pro děti je v tu dobu připraven program odpovídající věku a osobnostem dětí.

Závěr

Příroda zcela jistě není jediným prostředkem pastorage a určitě běžně ani nebude klíčovým prostředkem na cestě k Bohu pro všechny lidi. Cílem této práce naprosto není něco takového tvrdit. Tato práce se pouze snaží vyzdvihnout význam a možnosti této potenciálně atraktivní a zároveň zanedbávané pastorační oblasti.

Pokud jde o vymezení základních pojmů, pastorage je chápána v této práci především jako činnost, která přináší spásu do života lidí. S ohledem na toto zásadní směřování byly pojímány všechny další části práce.

Práce je směřována na rodiny především kvůli své praktické části, neboť autorka této práce považuje teorii bez vazby na praxi za málo užitečnou. Dalším důvodem zaměření na rodiny je důležitost rodiny pro společnost, jako jejího základního kamene a výchovného prostředku. Příroda je dobrým přirozeným prostředkem pro stmelení rodiny a posílení vzájemných vztahů, vztahů k ostatním lidem i vztahu k Bohu. Neposledním důvodem zaměření na rodiny je nastavení určité intelektuální úrovně, neboť ač intelektuální potřeby různých lidí se mohou lišit, i sebevíce vzdělaný rodič musí kvůli společenství své rodiny sestoupit na úroveň, na níž by mohl toto společenství tvořit.

V práci byly analyzovány základní církevní dokumenty, které pojednávají o vztahu člověka a přírody. V těchto dokumentech, zvláště v těch novějších, je dostatek impulsů k využívání přírody jako důležitého prostředku pastorage. A to jak podnětů nepřímých, volajících po praktické odpovědnosti každého člověka za stav světa, tak podnětů přímých, vybízejících k hlubšímu vztahu s lidmi a s Bohem skrze přírodu.

Dále byly analyzovány části děl vybraných křesťanských autorů, které jsou využitelné v současné pastoraci prostřednictvím přírody. Jedná se o autory z různých dob, různého zaměření, vzdělání a odlišných spirituálních důrazů. Basil z Caesareje, ve své době velmi populární a ctěný biskup a kazatel, využívá ve svých kázáních prvky antické filosofie a snaží se své posluchače konkrétními, podrobně líčenými příklady z přírody nadchnout, aby vzdali Stvořiteli chválu a příroda jim byla inspirací k zachování morálky. František z Assisi má k přírodě přístup spíše mystický, žije v tomto ohledu se Stvořitelem a jeho stvořením, aniž by se snažil

nějak více své poznatky hlásat – přesto má díky svému přitažlivému příkladu řadu žáků a následovníků. M. O. Vácha je především současným autorem, který odpovídá na požadavky lidí dnešní doby po vědecky (především přírodovědecky) fundovaných informacích v kombinaci s duchovním rozměrem – v jeho díle se odráží vliv řady světců, především Jana od Kříže a Františka z Assisi. Narozdíl od předchozích zmíněných autorů práce M. O. Váchy reflektují také složitost soudobých globálních problémů.

Myšlenky zmíněných autorů jaksí přirozeně odráží zásady, o nichž se píše v církevních dokumentech a tyto zásady rozvádějí pastoračně použitelným, praktickým a zapamatovatelným způsobem.

Práce zajisté využívá děl poměrně známých osobností. Hlavním cílem však bylo upozornit na opomíjenou oblast v pastoraci a možná řešení, nikoliv se ponořit do děl přínosných a zajímavých, ale také složitých, autorů. Využitelnost děl jednotlivých složitějších autorů v praktické pastoraci by mohla být tématikou prací dalších. Zde šlo o to, nastínit možnosti a možné směřování této pastorační oblasti.

Před učiněním závěru o oprávněnosti, možnostech a oblastech využitelnosti přírody v pastoraci u nás byly ještě reflektovány některé oblasti, u nichž by se využití přírody pro pastoraci dalo předpokládat. Bylo zjištěno, že až na některé výjimky se příroda jako prostředek pastorace cíleně využívá velice málo.

Za hlavní závěr práce je možno považovat vymezení třinácti oblastí, které jsou vhodné jako výchozí body pro pastoraci prostřednictvím přírody, vycházejí z podnětů analyzovaných církevních dokumentů a mají oporu v dílech zmiňovaných křesťanských autorů. Tyto oblasti jsou pak prakticky realizovány v návrhu programu pro devítidenní pobyt rodin s dětmi.

Autorka této práce doufá, že nastíněné možnosti budou dále teoreticky a především prakticky rozvinuty, a přispějí tak – k Boží slávě, k spáse rodin a celého světa.

Použité informační zdroje

Prameny:

1. II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Dekret o apoštolátu laiků. Apostolicam actuositatem.* In *Dokumenty II. vatikánského koncilu.* 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9., s. 379-413.
2. II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. Gaudium et spes.* In *Dokumenty II. vatikánského koncilu.* 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9., s. 173-265.
3. II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Věroučná konstituce o Božím zjevení. Dei verbum.* In *Dokumenty II. vatikánského koncilu.* 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9., s. 101-123.
4. AMBROS, Pavel. *Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003. 459 s. ISBN 80-86715-11-6.
5. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Láska v pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě.* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 109 s. ISBN 978-80-7195-414-9.
6. BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa.* Praha: OIKOYMENH, 2004. 301 s. ISBN 80-7298-102-1.
7. JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Ekolístky. Metodické listy Svatojánské koleje.* 1. vyd. Svatý Jan pod Skalou: Svatojánská kolej – vyšší odborná škola pedagogická, 2004. 176 s. ISBN neuváděno.
8. JAN PAVEL II. *Dies Domini Apoštolský list Jana Pavla II. O svěcení dne Páně ze dne 31. května 1998.* 2. vyd. Praha: Katolický týdeník s. r. o., 2000. 61 s. ISBN 80-902708-4-0.
9. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae. Encyklika Jana Pavla II. O životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 86 s. ISBN 80-7113-139-3.
10. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě.* 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. 101 s. ISBN 80-7113-161-X.
11. JAN PAVEL II. *Novo millennio ineunte. Apoštolský list papeže Jana Pavla II. na závěr jubilejního roku 2000.* [online]. poslední revize neuváděno. [cit.2012-10-25] Dostupné z: http://www.kebrle.cz/katdocs/Novo_millennio_ineunte.pdf
12. JAN PAVEL II. *Redemptor hominis. Encyklika Jana Pavla II. Vykupitel světa ze 4. března 1979.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. 72 s. ISBN 80-7113-178-4.
13. KAŠNÝ, Jiří. (ed.) *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007. 123 s. ISBN 978-80-7195-162-9.
14. KOLEKTIV AUTORŮ LIPKY: *Hrajeme si na přírodu. Soubor her s ekologickou tematikou.* 1. vyd. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.
15. MÁDR, Oto. *Ekologická etika.* Praha: *Teologické texty*, 1997. Roč. 8, č. 5, s. 171.
16. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu.* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství., 2005. 62 s. ISBN 80-7192-971-9.

17. MUROŇOVÁ, E., MARKOVÁ, K. *Společně vytváříme Boží království. Metodika k náboženské výchově pro 5. třídu základní školy*. 1. vyd. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství, 2004. 124 s. ISBN 80-9032-877-6.
18. MUROŇOVÁ, Eva, MARKOVÁ, Karolína. *Rosteme ve víře. Metodika a pracovní listy k výuce náboženské výchovy pro 7. třídu ZŠ*. 1. vyd. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství, 2006. 193 s. ISBN 80-8695-305-X.
19. *Oáza dokonalého života I. stupně*. Praha, 1990. samizdat psaný na psacím stroji a kopírovaný, bez dalších vydavatelských údajů.
20. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. r. o. , 2008. 534 s. ISBN 978-80-7195-014-1.
21. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. (ed). *Františkánské prameny I*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. 994 s. ISBN 80-7266-073-X.
22. SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE. *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi*. [online]. c2000, poslední revize 22.6.2006 [cit.2012-10-24]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/004/000526.pdf?seek=1151404189>.
23. VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, živé přírodě i celému vesmíru*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2008. 255 s. ISBN 978-80-7295-104-8.
24. VÁCHA, Marek. *Modlitba argentinských nocí*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2011. 175 s. ISBN 978-80-7295-129-1.
25. VÁCHA, Marek Orko. *Návrat ke Stromu života. Evoluce a křesťanství*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2005. 166 s. ISBN 80-7295-080-0.
26. VÁCHA, Marek Orko. *Šestá cesta. O havranech, o liliích a o mnohem vzácnější cestě*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2004. 143 s. ISBN 80-7295-061-4.
27. VÁCHA, Marek Orko. *Tančící skály. O vývoji člověka na zemi, o člověku a o Bohu*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2003. 187 s. ISBN 80-7295-041-X.

Ostatní zdroje:

28. AMBROS, Pavel. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*. 2. přepracované vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 177 s. ISBN 80-244-0419-2.
29. AMEIS, P. *Franz von Assisi und die Natur*. Studienarbeit. Obhájeno na Institut für Geschichte, Philosophische fakultät II, Bayerische Julius-Maximilians-Universität Würzburg r. 2005, Grin – Verlag für akademische texte, 2013. 20 s. ISBN 978-3-638-44375-3.
30. BENEDIKT XVI. *Porta fidei*. Apoštolský list z 11.10.2011 daný „motu proprio“ k vyhlášení Roku víry.[online]. Přel. Jiří Gračka. c2011, poslední revize 15.11.2011 [cit.2012-10-23]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/138/015587.pdf?seek=1>.
31. CAHA, Milan, Činčera, Jan, Neuman, Jan. *Hry do kapsy VII: sociální a ekologické, motorické a kreativní hry*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 96 s. ISBN 80-7178-909-7.
32. CENTRUM PRO RODINU A SOCIÁLNÍ PÉČI HODONÍN. *Vzdělávání k odpovědnému životnímu stylu*. [online]. c2013. poslední revize 21.3.2013. [cit.2013-04-06] Dostupné z: <http://www.cprhodonin.cz/default.asp?cont=404>.

33. CENTRUM PRO RODINU RÁJ O. S. *Jednorázové akce*. [online]. poslední revize neuvedeno. [cit.2013-04-05] Dostupné z: <http://www.raj-pavlovice.cz/raj-pavlovice/jednorazove-akce>.
34. DAŇKOVÁ, Lenka, KULICH, Jiří, TOUŠKOVÁ, Blanka (ed.) *Škola pro život II. Jak na ekologickou/ environmentální výchovu po zavedení Rámcových vzdělávacích programů*. 1. vyd. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, 2010. 260 s. ISBN 978-80-903345-9-5.
35. DE FIORES, Stefano, GOFFI, Tullo. (ed.) *Slovník spirituality*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 1295 s. ISBN 80-7192-338-9.
36. DOHNALOVÁ, Marie, MALINA, Jaroslav. *Slovník antropologie občanské společnosti*. 1. vyd. Brno: Cerm, 2006. 778 s. ISBN 80-7204-349-8.
37. HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 1. vyd. Praha: Linde Praha a. s., 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6.
38. CHLÁDKOVÁ, Alena, CHMELAR, Pavel, MALÍŘOVÁ, Eva. *Silný kafe. Káva a (ne) spravedlivý obchod. Manuál k programu globálního vzdělávání z cyklu Svět v nákupním košíku*. 1. vyd. Brno: Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, 2007. 48 s. ISBN neuvedeno.
39. CHLUPOVÁ, Klára. *Svatý František Serafínský. Volné zpracování životopisu sv. Františka z Assisi podle p. Bonaventury J. Wilhelma*. 1. vyd., Brno: Konvent minoritů v Brně, 2009. 182 s. ISBN 978-80-903395-3-8.
40. *Katechismus katolické církve*. 2. doplněné a opravené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 793 s. ISBN 80-7192-488-1.
41. KOBLER, Regina, BUCHNER, Georg et al. *Lernraum Natur. Ideen für Ökowoche, Wandertage und Jugendgruppen erprobt im Freilandlabor HS Bürmoos*. Bundesland Salzburg: ARGE – Umwelterziehung in der Österreichischen Gesellschaft für Natur- und Umweltschutz, 1990.
42. KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. 1. vyd. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. Pro vnitřní potřebu. 239 s. ISBN neuvedeno.
43. LEHMANN, Leonhard. *František – mistr a učitel modlitby*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 245 s. ISBN 80-7192-358-3.
44. NOVOTNÝ, Jiří. *Basil Veliký a jeho doba. Basil Veliký. Moralia*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. 179 s. ISBN 80-86045-39-0.
45. NYKODÝMOVÁ, Petra. *Vztah k přírodě v díle a životě sv. Františka z Assisi a u jeho následovníků*. Diplomová práce obhájená na Katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně r. 2006. 77 s. Depon. in: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno.
46. PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU. PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG. *Ježíš Kristus, nositel živé vody. Křesťanské zamyšlení nad „New Age“*. 1. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 2003. Pro vnitřní potřebu. 92 s. ISBN neuvedeno.
47. PLHOŇ, Jiří. *Vyznání víry. Metodika k souboru katechezí pro žáky 2. stupně ZŠ a pro středoškolskou mládež*. Rosice: Gloria, 2005. ISBN 80-86760-20-0.
48. REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2001. 752 s. ISBN 80-85927-85-3.
49. RODINNÉ CENTRUM STRÁŽNICE O. S. *Úvod*. [online]. c2013. poslední revize neuvedeno. [cit.2013-04-05] Dostupné z: <http://www.rcstr.cz/>.
50. STEGMANN, Anton. *Des heiligen Basilius des Großen ausgewählte Homilien und Predigten*. München: Verlag Josef Kösel & Friedrich Pustet K.-G., 1925. 468 s.

51. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu. Mnišství*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. 396 s. ISBN 80-86715-16-7.
52. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu. Modlitba*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. 557 s. ISBN 80-86045-33-1.
53. TENACE, Michelina. *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova*. 1. vyd., Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. 241 s., ISBN 80-86045-55-2.
54. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 2. opravené a doplněné vyd. Praha: Acedemia, 2001. 647 s. ISBN 80-200-0493-9.
55. VÁCHA, Marek Orko. *Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2010. 197 s. ISBN 978-80-7295-125-3.
56. VÁCHA, Marek Orko. *Poslední země*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2007. 171 s. ISBN 80-7295-090-8.

Pokud není uvedeno jinak, biblické citáty jsou převzaty z:

57. Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Český ekumenický překlad. 6. přepracované vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.

Další použité překlady Písma svatého:

58. Označeno zkratkou ČLT: *Nový zákon. Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě*. vyd. neuvedeno. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 871 s. ISBN 80-7192328-1.

Seznam zkratk a pojmů

ČBK – Česká biskupská konference

ČLT – Český liturgický text Písma svatého – citováno z: *Nový zákon. Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998

CPR – Centrum pro rodinu, příp. centra pro rodinu

Plenární sněm – Plenární sněm katolické církve v České republice zakončený na Velehradě 9.7.2005

Příroda – souhrn všech (hmotných) skutečností na světě, které nevznikly záměrnou lidskou činností

Volná příroda – volná krajina mimo lidská sídliště

Přílohy

Příloha č.1 Chvalozpěv stvoření (sv. František z Assisi)²²⁹

Nejvyšší, všemocný, dobrý Pane,
tobě buď chvála, sláva, čest a všechno dobrořečení.
Patří tobě jedinému, Nejvyšší,
a žádný člověk není hoden vyslovi tvé jméno.
Ať tě chválí, můj Pane, všechno, co jsi stvořil,
zvláště pak bratr slunce,
neboť on je den a dává nám světlo,
je krásný a září velkým leskem,
vždyť je, Nejvyšší, tvým obrazem.
Ať tě chválí, můj Pane, sestra luna a hvězdy,
stvořils je na nebi jasné, vzácné a pěkné.
Ať tě chválí, můj Pane, bratr vítr
a vzduch i oblaka, jasná obloha i každé počasí,
kterým živíš své tvory.
Ať tě chválí, můj Pane, sestra voda,
která je velmi užitečná, pokorná, vzácná a čistá.
Ať tě chválí, můj Pane, bratr oheň, kterým osvětluješ noc,
a on je pěkný, příjemný, mocný a silný.
Ať Tě chválí, můj Pane, naše sestra matka země,
která nás živí a slouží nám
a rodí rozličné plody s pestrými květy a trávou.
Ať tě chválí, můj Pane, ti, kdo odpouštějí pro tvou lásku
a snášejí nemoci a soužení.
Blaženi jsou ti, kdo je snesou v pokoji, neboť ty,
Nejvyšší, dáš jim korunu.
Ať tě chválí, můj Pane, naše sestra smrt těla,
žádný živý člověk jí nemůže uniknout.
Běda těm, kdo zemřou v smrtelných hříších.

---

²²⁹ POSPÍŠIL, C. V. (ed). *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, čl. 263.

Blaze těm, které nalezne spojeny s tvou nejsvětější vůlí,
neboť druhá smrt jim neublíží.

Chvalte mého Pána, dobrořečte a děkujte mu
a služte mu s velikou pokorou.

Příloha č. 2 Příklad programu pro týdenní pobyt rodin s dětmi v přírodě

Název akce: Rodina týden s Bohem a jeho stvořením

Cíl akce:

Poskytnout všem účastníkům nové impulsy pro život z víry, kdy se naučí vnímat přírodu jako důležitý prostředek pro život s Bohem.

Doba trvání:

Od soboty do následující neděle – čili sedm dní plus dva dny na odjezd a příjezd. Akce by se měla konat během letních prázdnin kvůli předpokladu dobrého počasí.

Místo:

Velmi důležitý výběr. Je třeba vybrat místo v zachovalé venkovské/ přírodní krajině, nejlépe na kraji vesnice u lesa nebo přímo v lese a v blízkosti nějakého přírodního parku. V blízkosti by měly být nejlépe pěšky dostupné různé biotopy (lužní louky a lesy, nějaký vodní tok, zemědělská krajina – nejlépe pestrá a ekologicky obhospodařovaná, různé typy lesů, kopce, travnaté porosty a některé menší zajímavé biotopy (skály, staré lomy, zříceniny apod.). Krajina by měla mít nejlépe ještě křesťanský ráz – funkční kostel se zvoněním, kapličky v polích apod.

Pokud jde o místo pobytu, velmi atraktivní pro děti je samozřejmě nějaká ekofarma zabývající se chovem různých druhů zvířat – nemálo ekofarem dnes poskytuje možnost ubytování i pro několik rodin s dětmi najednou. Asi ještě lepší je vypůjčit si od nějakého skautského oddílu stanové tábořiště přiměřené velikosti a vybavení, což se však nemusí vždy povést a je to náročnější na počet organizátorů. Určitě je lepší dobře situovaná zděná budova než nevhodné (prašné, bez pitné vody apod.) stanové tábořiště.

Složení účastníků:

Rodiny s dětmi zhruba od šesti do dvanácti let.

Zajištění odborníka/ odborníků, kteří podrobně znají krajinu a v ní se vyskytující rostliny, živočichy a houby.

Červená nit akce – soutěžní prvek:

Jednotlivé rodiny se snaží co nejdříve rozluštit znění textu na prastarém Pergamenu (Modlitba severoamerických indiánů – zařazeno na konci programu pobytu). Útržky svého pergamenu dostávají rodiny za splnění úkoly i různé hry.

Organizační poznámky:

- Účastníků 20 – 30 (5 – 6 rodin) + 2 – 3 lidé servis + 2 – 3 lidé organizace.
- Stravování je zajištěno společně (vyjma vaření při výpravách do terénu).
- Texty autorů k rozjímání pro daný den visí na nástěnce vč. vhodné obrazové přílohy; texty jsou každý den taktéž nakopírovány k soukromému použití pro jednotlivé zájemce.
- Dopolední program standardně 9.00 – 12.00, odpolední 14.15 – 17.15.
- 17.30 – 18.30 **podvečerní rozjímání** – rodiče mají čas na osobní modlitbu v přírodě s možným použitím textů pro daný den.

Pro děti (dle věku) je v tu dobu připraven částečně modlitební program s tematikou příslušného dne a s případným možným použitím zkrácených a upravených textů pro den. Program by měl zahrnovat krátkou aktivitu v přírodě, písničky, nějaké zamyšlení nebo vyprávění k tématu dne a následnou společnou nebo i soukromou modlitbu (v přírodě, s praktickými impulsy, dle věku a atmosféry ve skupině).

- Každou hru nebo aktivitu je potřebné odpovídajícím způsobem uvést – co je jejím cílem, co je možné a dobré si při ní uvědomit a naučit se, odnést si pro další život (pokud je to pro daný typ hry nebo aktivity možné a vhodné). V každém případě je však potřebné ke každé hře či aktivitě udělat závěr, zpětnou vazbu – nejen ze strany vedoucího, ale i pokud jde o pocity, názory a poznání účastníků. A to takovým způsobem, aby měli reálnou šanci hovořit postupně všichni, ne stále dlouze ti samí nebo jen dospělí.
- Je samozřejmě potřebné, aby vedoucí měl připraveny navíc ještě různé drobné hry do skulin během dne, na večer pak pro děti třeba nějaké lesní pohádky nebo knížku na pokračování s přírodní tematikou – dle situace.

– Pro odpočinkový čas po obědě může být pro zájemce krom sportovních her připravena ještě možnost rukodělných prací, nejlépe výrobků z přírodních materiálů (pletení košíků, vyřezávání lodiček z kůry, barvení triček v přírodních barvivech z rostlin atd.)

- Celkové hospodaření na akci by mělo být v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje – tzn. vyhýbat se jídlům typu „tatranka a jogurt pro každého“, protože po nich zbývá obrovské množství obalů; kuchyně může zařadit méně obvyklá, ale chutná, jídla našich předků ze základních surovin (různé nákypy slané i sladké z celozrnných obilovin, méně obvykle upravené luštěniny, pomazánky, saláty apod., aby to mohlo být inspirací pro maminky i po skončení akce; navíc základní suroviny nejsou ani v biokvalitě až tak drahé); dále je vhodné co nejvíce využívat přírody a jejích darů – vařit čaj z (bezpečně určených) bylinek v okolí, přidávat vhodné bylinky do polévek a pomazánek nebo poslat účastníky na borůvky či maliny do knedlíků); samozřejmostí je třídění odpadu.

1. den – sobota – příjezd

Téma: Harmonický rozvoj všech součástí člověka i stvořeného světa.

Texty:

M. O. Vácha – Zázračnost světa a neuzavřenost stvoření (Návrat ke Stromu života, s. 158-161)

– Zkamenělé chování (Návrat ke Stromu života, s. 38-39)

Dopoledne: příjezd účastníků, ubytování

Odpoledne:

Přivítání účastníků a stručné seznámení s náplní následujícího týdne. Celý týden by se měl nést ve znamení harmonického rozvoje všech součástí účastníků (duchovní, duševní, fyzická) i jejich vztahu a přístupu k blízkému i vzdálenému okolí – vše pokud jde o oblast, která zahrnuje život s Bohem vnímaný ve světle jeho stvořitelského díla.

Pokud se účastníci neznají mezi sebou, vzájemně se představí a pak jsou také seznámeni s „červenou nití“ pobytu - luštěním prastarého Pergamenu.

2 hod. – **Životaběh**²³⁰ – hra

Cíl: Seznámení se, navození dobré nálady, společná činnost, uvědomění si etap v lidském životě, lehké uvedení do tématu.

Tento závod jednotlivců má pět kol, která představují jednotlivá období v životě člověka. Život tedy představuje pět různě dlouhých v terénu vyznačených tras. Úkolem účastníků je proběhnout trasy co nejrychleji a v závěru trasy splnit k postupu do vyšší vývojové etapy určitý úkol. Cestu musí účastníci také absolvovat předepsaným způsobem pohybu (batole leze svou trasu po čtyřech, dítě jde normálně, mladý dospělý musí počkat na partnera opačného pohlaví a absolvovat s ním cestu se vzájemně svázanou rukou a nohou, ve zralé dospělosti si každý účastník vylosuje určitý handicap (zavázané oči, kláda v rukou, někoho nést na zádech atd.), starý člověk pak chodí o třech nohou – celou cestu se musí dotýkat rukou země.

Testy postupových znalostí – pro postup do dětského věku předložíme k vyplnění pracovní list z prvouky, dítě má správně vytřídit různé druhy odpadu, mladý dospělý určit na vymezeném území (asi 10x10m) deset věcí, které tam jsou špatně, „co tam nehraje“²³¹ (bukový list napíchnutý na smrkové větvičce, mech „rostoucí“ na úplně suchém místě, igelitový sáček lezoucí z myši díry atd.), zralý dospělý absolvuje test paměti spojený s poznáváním patnácti přírodnin a starý člověk má za úkol složit vlastní epitaf.

Hráči za tuto hru dostávají body, které mohou získat za čas absolvování trasy a správnost splněných postupových úkolů. Body pak hráči směňují za první útržky Pergamenu.

---

²³⁰ Srov. CAHA, M., Činčera, J., Neuman, J. *Hry do kapsy VII: sociální a ekologické, motorické a kreativní hry*. Praha: Portál, 2004, s. 25-26.

²³¹ Srov. DAŇKOVÁ, L., KULICH, J., TOUŠKOVÁ, B. (ed.) *Škola pro život II. Jak na ekologickou/ environmentální výchovu po zavedení Rámcových vzdělávacích programů*. 1. vyd. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, 2010, s. 150.

0,5 hod. – **Příroda jako cesta křesťana k Bohu aneb co je a co není slučitelné s křesťanstvím** – přednáška s diskuzí

Cíl: Vymezit pozice – a představit také názory a postoje organizátorů; vysvětlit, co je křesťanské v kontextu soudobých přístupů k přírodě. Přiblížit pohledy a přístupy New Age (zbožšťování přírody, panteismus, reálný antropocentrismus, okultní praktiky, znamení zvěrokruhu atd.), ale také trochu objasnit, proč bývá křesťanství obviňováno, že příroda je mu lhostejná a jde mu jen o spásu duše člověka prostřednictvím příslušných náboženských úkonů.

2. den - neděle

Téma: Lepší pochopení určitých pasáží Písma díky lepšímu pochopení přírody.
Naučit se propojovat vnímání detailů i celků přírody s poselstvím Písma.

Texty:

František z Assisi – Soucit s beránky (Františkánské prameny I., čl. 456)

– Vztah ke všemu, co pochází od Boha a červi (Františkánské prameny I., čl. 458)

– Květina z kořene Jesse (Františkánské prameny I. čl., 460)

Dopoledne:

Mše svatá a cesta do kostela.

V případě časového prostoru buď pokračování včerejší přednášky/ diskuze nebo tvoření z přírodních materiálů – např. biblické hudební nástroje (píšťalky, bubínky apod.). Možno také oddělit dospělé (přednáška/ diskuze) a děti (tvoření).

Odpoledne:

Biblické putování zaslíbenou zemí – hra v terénu

Cíl: Naučit se propojovat vnímání detailů z přírody s tím, co nám chtějí říct určité texty Písma

Každá rodina dostane mapku s podrobnějšími popisky deseti míst, na nichž jsou umístěny určité biblické citace. Citace jsou vybrány tak, aby odpovídaly místu, na němž se nachází – měly by být vybrány i s ohledem na aktuální počasí (citace o poušti např. na rozpáleném strništi, citace o větru na nějakém holém vyvýšeném místě, citace o živé vodě u pramene či potoka apod). Úkolem každé rodiny je objevit a sestavit kompletní desítku, aniž by se ptala jiných rodin. Ke každému citátu také doplní svůj postřeh, vysvětlení obrazného biblického vyjádření nebo svůj postřeh k tomuto citátu ze života. Hra je na celé odpoledne, tudíž území bude přiměřeně velké a účastníci tak budou mít možnost seznámit se s okolní krajinou.

Možné citáty:

Gn 2, 15 „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil.“

Jer 17, 7-8 „Požehnan buď muž, který doufá v Hospodina, který důvěřuje Hospodinu. Bude jako strom zasazený u vody; své kořeny zapustil u vodního toku, nezakusí přicházející žár. Jeho listí je zelené, v roce sucha se ničeho neobává, nepřestává nést plody.“

Jer 17,13b „Ti, kdo se ode mne odvracejí, jsou zapsáni v zemi stínů, protože opustili zdroj živých vod, Hospodina.“

Jer 2,6-7a „Neptali se: „Kde je Hospodin, který nás vyvedl z egyptské země, který nás vodil pouští, zemí pustou, plnou výmolů, zemí vyprahlou, zemí šeré smrti, jíž nikdo neprocházel, v níž člověk nesídlí.“ Vedl jsem vás do země sadů, abyste jedli její plody a to, co dobrého dává.“

Žl 48,8 „Větretem od východu tříštíš taršíšské lodě.“

Žl 102, 26-28 „Dávno jsi založil zemi, i nebesa jsou dílo tvých rukou. Ta zaniknou, a ty budeš trvat, všechno zvetší jako roucho, vyměníš je jako šat a vše se změní. Ale ty jsi stále týž a bez konce jsou tvoje léta.“

Jan 15, 1-5 (ČLT) „Já jsem pravý vinný kmen a můj otec je vinař. Každou ratolest na mně, která nenese ovoce, odřezává, a každou, která nese ovoce čistí, aby nesla ovoce ještě více. Vy jste už čistí tím slovem, které jsem k vám mluvil. Zůstaňte ve mně a já zůstanu ve vás. Jako ratolest nemůže nést ovoce sama od sebe, nezůstane-li na kmeni, tak ani vy, nezůstanete-li ve mně. Já jsem pravý vinný kmen a vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese mnoho ovoce, neboť beze mne nemůžete dělat nic.“

Jan 10, 14-15 (ČLT) „Já jsem dobrý pastýř; znám svoje ovce a moje ovce znají mne, jako mne zná Otec a já znám Otce; a za ovce dávám svůj život.“

Lk 14,34-35a (ČLT) „Sůl je jistě dobrá věc. Jestliže však sůl ztratí slanou chuť, čím zas nabude slanosti? Nehodí se ani do země, ani do hnoje; vyhodí se ven.“

Lk 13,18-19 (ČLT) „Čemu se podobá Boží království a k čemu ho přirovnám? Je jako hořčičné zrnko, které člověk vzal a zasel na své zahradě; vyrostlo a stal se z něho keř, takže ptáci se uhníždili v jeho větvích.“

Lk 12, 24 (ČLT) „Podívejte se na havrany! Nesejí, nežnou, nemají zásobárnu ani stodolu; živí je Bůh! Oč větší cenu máte vy, než ptáci!“

Lk 12, 27-28 (ČLT) „Podívejte se na lilie, jak rostou, nepředou ani netkají – a říkám vám: ani Šalomoun v celé své nádheře nebyl tak oblečen, jako jedna z nich! Jestliže tedy Bůh tak obléká trávu, která dnes je na poli, a zítra se hodí do pece, čím spíše vás, malověrní?“

Mt 6, 45-46 (ČLT) „Pak hned přiměl učedníky, aby vstoupili na loď a jeli napřed na druhý břeh směrem k Betsaidě, než on rozpustí zástup. Rozloučil se s nimi a odešel na horu, aby se modlil.“

3. den - pondělí

Téma: Rozvoj poznání přírody ve všech oblastech (kognitivní, smyslové, citové apod.), které je základem etického přístupu. Obnovení vztahu k přírodě.

Texty:

M. O. Vácha – Bůh je jako pramen, z něhož každý načerpá tolik, jak velkou si přinesl nádobu. (Místo, na němž stojíš, je posvátná země, s.201-202)

– Nebesa vypravují o Boží slávě – ale ne všichni slyší. (Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec, s.109)

Dopoledne:

2 hod – Vnímání přírody všemi smysly

Cíl: Naučit se při vnímání okolí lépe zapojovat i jiné smysly, než jen zrak

- **Můj strom**²³² - Hra do terénu s větším množstvím vzrostlých stromů. Účastníci se rozdělí do dvojic. Jeden z dvojice si zaváže oči šátkem a druhý pro něj vybere nějaký strom vzdálený asi 20 – 30m. Vede jej ke stromu, slepý si strom důkladně osahá, očichá, ohmatá, obejmě, zjistí co je v okolí a poté jej druhý odvede na výchozí místo. První pak podle zjištěných poznatků po pečlivé úvaze určí, který strom je „ten jeho“. Poté si role vystřídají.
- **Vůně kolem nás** – Vedoucí má připraveno patnáct stejných plastových krabiček (bez zápachu), z nichž každá obsahuje jinou přírodninu charakteristické vůně. Účastníci si nejdříve vyzkoušejí vůně jednotlivých přírodnin, příp. si zjistí jejich názvy, vedoucí krabičky očísluje a účastníci pak mají za úkol poslepu, jen čichem, poznat, a poté zapsat, které číslo skrývá kterou přírodninu – soutěží se po rodinách (každá rodina píše jeden seznam).
- **Chůze naboso** – Účastníci se opět rozdělí do dvojic – nejlépe vždy dospělý a dítě. V terénu je vyznačena trasa, vedoucí po různých površích (tráva,

---

²³² Srov. DAŇKOVÁ, L. , KULICH, J., TOUŠKOVÁ, B. (ed.) *Škola pro život II. Jak na ekologickou/ environmentální výchovu po zavedení Rámcových vzdělávacích programů*. 1. vyd. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, 2010, s. 147.

mech, jehličí, cesta, hlína, bláto, voda, spadané listí, jemné smrkové chvojí, neostré kameny, spadlý kmen atd.). Trasa by měla být asi na 10 - 15min. Jeden ze dvojice si zaváže oči a druhý jej velmi pomaličku vede tak, aby měl vedený možnost vnímat terén. Účastníky upozorníme na jejich zodpovědnost za vedeného – aby nešlápnul na včelu, ostrý kámen či větev, nevyvrtnul si kotník v díře apod. Po absolvování trasy si účastníci role vymění. Po skončení hry mluví o svých pocitech z chůze po různých površích a mj. i o tom, jaké to bylo, nechat se vést třeba dítětem.

0,5 hod – **Prezentace o zvířatech a rostlinách, které žijí v okolí místa našeho pobytu – 1. část**

Cíl: Naučit se pojmenovávat a poznávat běžné rostliny a živočichy, protože pokud známe jméno, tvoříme si bližší vztah. I tady platí „kdo má, tomu bude přidáno“. Dovědět se něco bližšího o životě těchto našich starších „bratrů a sester“ (viz. sv. František)

Vedoucí prezentuje za pomoci kvalitních obrázků či powerpointu jednotlivé rostliny a živočichy v okolí. Zvláště rostliny je vhodné prezentovat v terénu.

0,5 hod – **Zvuky v okolí** – pokračování prezentace zvukovou částí. Prezentace několika základních hlasů ptáků, příp. žab nebo jiných zvukově se projevujících živočichů, kteří žijí v okolí. K prezentaci je možné použít např. série zvukových záznamů s hlasy našich zvířat, které jsou k dostání v Národním muzeu. Ukázek musí být jen několik málo, protože necvičené ucho je velmi rychle zapomíná.

Odpoledne:

Výlet na zajímavé místo v okolí nebo i dál. Cesta by měla vést atraktivní krajinou s pěknými výhledy a zajímavými, příp. i nějak velkolepými přírodními útvary, skalami apod. V rámci lanových aktivit mohou mít účastníci příležitost podívat se na skály a svět z nezvyklého úhlu. Ve volném čase nešplhající účastníci nasbírají do krabiček co nejzajímavější a nejpříjemnější „vůňový koktejl“ z různých přírodnin.

Na závěr proběhne vyhodnocení nejvoňavější krabičky – každý účastník má jeden hlas.

Výlet se může také uskutečnit na celý den s přednáškou v přírodě.

4. den - úterý

Téma: Reflektovat přírodu jako Boží stvořitelské dílo a jeden ze způsobů, jak se nám Bůh zjevuje.

Texty:

František z Assisi – O lásce k tvorstvu (Františkánské prameny I., čl. 750)

M. O. Vácha – Buňka jako katedrála (Tančící skály, s. 34-37)

– Atomy našich těl (Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec, s.173)

– Jsme pomalu dospívající děti (Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec, s.125)

Dopoledne:

1 hod – **Samostatná práce: sepsat si, čím ke mně nejsilněji promluvil nebo promlouvá Bůh skrze své stvoření**

Cíl: Každý si má uvědomit a pojmenovat, co je pro něj osobně nejdůležitější v poznávání Boha skrze přírodu, na čem se tedy i dá dále stavět.

Účastníci mají 45 minut na to, aby šli ven a uvědomili si a každý sám za sebe napsali, co je pro ně osobně nejdůležitější v poznávání Boha skrze přírodu, co byl pro něj v životě nejsilnější zážitek apod. Rovněž jim je zdůrazněno, že své zápisky nebudou muset prezentovat. Pro děti, které skončí dříve, bude připraven program. Dospělí mohou příp. zbylý čas věnovat modlitbě či rozjímání.

0,5 hod – **Přednáška o Božím stvoření, které nevidíme**

Cíl: Uvědomit si, že Bůh stvořil nejen to, co je běžně viditelné našim očím, ale nádherné a složitě fungující je svět i mimo dosah našeho zraku – podobně jako

na gotických katedrálách jsou precizně vypracované figury i tam, kam normálně vidí jen Bůh, andělé a ptáci.

Obsah: Svět atomů a buněk; kontrast toho, jak jsme si ještě před sto lety mysleli, že buňky jsou kuličky naplněné tekutinou, v níž plave několik organel a co víme dnes o jejich složitosti a organizovanosti; je vhodné přečíst část úryvku z knihy M. O. Váchy *Tančící skály*, kde přirovnává stavbu a vnitřní organizaci buňky ke stavbě složité gotické katedrály; pro ilustraci je vhodné pustit asi desetiminutový film *The inner life of the cell*. Tento animovaný film založený na snímcích z elektronového mikroskopu je běžně dostupný v několika verzích na You Tube.

0,5 hod – **Prezentace o zvířatech a rostlinách, které žijí v okolí našeho pobytu – 2. část** – název, několik obrázků, jak žijí, zajímavosti.

1 hod – **Živáčkoběh**²³³

Cíl: Provéřit znalosti o prezentovaných zvířatech a rostlinách z okolí, pohyb a spolupráce

Vedoucí rozmístí v ohraničeném lesním terénu (asi 200 x 200m) kartičky s obrázky různých odprezentovaných rostlin a živočichů. Kartičky jsou vybrány tak, aby se z nich daly utvořit trojice zvířat či živočichů příbuzných, s podobnými ekologickými či potravními nároky apod.. Rodiny se rozmístí ve stejné vzdálenosti od herního území tak, aby se vzájemně nerušily. Po odstartování vybíhá vždy pouze jeden hráč ze skupinky (příp. dva hráči, dle situace) do hracího území a hledá kartičky. Může ke svému družstvu přinést vždy pouze jednu kartičku, poté vybíhá jiný hráč (hráči). V území běhá také záškodník, který může hráče dočasně dotykem vyřadit ze hry. Hráč musí po setkání se záškodníkem pustit okamžitě drženou kartičku na zem, pokud nějakou má, a běžet ke své rodině vystřídat se s jiným hráčem.

Zbytek rodiny se mezitím snaží vytvořit z donesených kartiček co nejvíce trojic. Kartičky je možné směňovat s ostatními družstvy. Aby byla trojice

---

²³³ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ LIPKY: *Hrajeme si na přírodu. Soubor her s ekologickou tematikou*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2008, s. 99 – 101.

kompletní a platná, musí rodina umět daného živáčka správně pojmenovat. Za každou kompletní a pojmenovanou trojici rodina získá útržek Pergamenu.

Odpoledne: Boží stopy – Soutěž o nejzajímavější a nejhezčí kolekci sádrových odlitků.

Cíl: Lépe si povšimnout „Božích stop“ života kolem nás, naučit se je hledat a vnímat jejich detaily a také si odvézt něco hmatatelného domů.

Každá rodina dostane dvanáct obdélníčků z kartonu (krabiček bez dna) a bude mít za úkol udělat dvanáct co nejzajímavějších sádrových odlitků „Božích stop“ z přírody – může jít jak o stopy zvířat, které se jim podaří najít, třeba i hluboko v lese, tak o otisky květin aj. přírodnin. Zaschlé odlitky mohou účastníci zvýraznit barvami.

Večer pak proběhne prezentace kolekcí účastníky a vyhodnocení nejlepší kolekce (každý účastník má jeden hlas, který ale nesmí odevzdat vlastní rodině).

5. den - středa

Téma: V praktické rovině si uvědomovat, že ze svého využívání přírody a přístupu k ní budeme jednou skládat účty Bohu.

Realizovat skromnější životní styl, který by svou sníženou náročností na energie a suroviny bral ohled na zachování přírody pro budoucí generace.

Uvědomovat si, že zákazník „hovoří svou peněženkou“, a proto nepodporovat svými nákupy sociální nespravedlnost a ničení životního prostředí ve světě. To znamená mj. mít také znalosti o způsobech výrobních postupů, sociálních a zdravotních dopadech na lidi i životní prostředí.

Texty:

M. O. Vácha – Rozbité zrcadlo (Místo, na němž stojíš, je posvátná země, s. 236-237)

– Spojené nádoby světa (Modlitba argentinských nocí, s. 71-75)

Ráno: Vlajčková snídane²³⁴

Cíl: Na vlastní kůži zakusit, že všichni lidé na světě zdaleka nemají stejné pohodlí + pocity jednotlivých skupin.

Průběh: K snídani je prostřeno pět různě bohatých stolů a k obsluze připraveni dva číšníci. Stoly jsou vždy označeny několika vlajčkami, podle ekonomické vyspělosti zemí, které do skupiny patří. Každý účastník si při příchodu do jídelny vylosuje jednu vlajčku a sedne si ke stolu takto označenému. Stůl první skupiny překypuje jídlem a pitím různých druhů (Japonsko, Německo, USA...), porce i bohatost se u dalších zmenšují, až poslední skupina (Etiopie, Kongo, Nepál, Uganda, Indie) má na stole pouze vodu, trochu suchého chleba a malou misku suché rýže. Zajímavé jsou jistě i pocity účastníků při modlitbě nad takto odlišně prostřenými stoly.

Bohatosti jednotlivých snídaní odpovídá i způsob prostření stolu (ubrusy, příbory vs. holý stůl s plastickými kelímky). Číšníci přinášejí další jídla, samozřejmě, že hlavně prvním dvěma skupinám. Humanitární pomoc mezi sebou si mohou stoly posílat pouze trvanlivou a pouze prostřednictvím číšníků, kteří musí udržet pointu hry a pomoc trochu redukovat. Pokud to účastníky napadne, je možná i adopce na dálku nebo imigrace, ale vše pouze za zprostředkování a svolení číšníků a ve velmi omezené míře.

Hru je nutno ukončit včas, tedy po „nasyčení“ nejbohatších skupin, aby se zabránilo přílišnému rozdávání ze strany najedených bohatých. Významným prožitkem účastníků je fakt, že hra skončila, ale ani potom ti nejchudší nic nedostanou (samozřejmě vyjma zdravotních důvodů). Okamžité dosycení není na místě, protože s drobným pocitem hladu, který má část účastníků z chudších zemí roste pocit viny ostatních. To otevírá prostor pro následnou diskuzi, která je velmi důležitá, a je k ní potřebná i teoretická připravenost organizátora (konkrétní čísla, příp. množství a složení jídla z jednotlivých zemí). Deficit doženeme až v dalším plánovaném jídle, např. bohatší přesnídávkou.

---

²³⁴ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ LIPKY: *Hrajeme si na přírodu. Soubor her s ekologickou tematikou*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2008, s. 129 – 133.

Dopoledne: Globální svět

1 hod – stručná **přednáška** vedoucího o **hlavních globálních problémech**; nastínění principů **Fair Trade** (na příkladu kávy) jako jedné z mála cest, jak můžeme pomoci; značky Fair Trade a FSC; ukázka z filmu Black Gold (Marc Francis & Nick Francis); ukázka a ochutnávka Fair Trade výrobků (alespoň čokoláda, káva, čaj).

0,5 hod – hra **Rozdíly**²³⁵ – o srovnání podmínek pěstitelů kávy Fair Trade a pěstitelů zapojených do konvenčního pěstování; každá rodina dostane sadu třiceti kartiček z nichž má za úkol sestavit dva sloupce – jeden popisuje cestu a pěstitele Fair Trade kávy, druhý konvenční kávy.

1 hod – **další globální problémy** – každá rodina si vybere jeden manuál z cyklu Svět v nákupním košíku (Vydala společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání v Brně). Každá rodina má půl hodiny na to, aby si vybraný manuál pročetla a připravila max. 5 min. trvající představení problému, které přednese ostatním. Jedná se o tato témata:

- *Komu chutná prales. Náš vztah k pralesu a jeho kácení.* (2007)
- *Šaty dělají člověka. A kdo dělá šaty? Bavlna a pracovní podmínky v textilním průmyslu.* (2007)
- *Kdo je za vodou? Voda jako podmínka rozvoje.* (2008)
- *Hořká chuť čokolády. Kakao a dětská práce.* (2008)
- *Skvrny na banánech. Jak se žije s pesticidy tropickým zemědělcům.* (2008)
- *Coca-Colonizace. O nadnárodních společnostech (nejen) v rozvojových zemích.* (2008)
- *Pracovní podmínky při výrobě hraček: vykořisťování dělníků na konci globálního dodavatelského řetězce.* (tuto publikaci vydal Sacom – Students

---

²³⁵ Srov. CHLÁDKOVÁ, A., CHMELAR, P., MALÍŘOVÁ, E. Silný kafe. Káva a (ne) spravedlivý obchod. Manuál k programu globálního vzdělávání z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno: Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, 2007, s. 9-11.

& Scholars Against Corporate Misbehavior v roce 2009 jako součást kampaně Víte, s čím si hraje?)

Odpoledne:

1,5 hod – hra **CITES versus pašeráci zvířat**²³⁶ – Cíl: pohybová aktivita + přiblížení problematiky pašování zvířat.

Obchod s ohroženými druhy zvířat je ve světě třetím nejvýnosnějším ilegálním obchodem (po obchodu se zbraněmi a narkotiky). Skupina ochranářů se snaží potírat obchod s druhy chráněnými podle mezinárodní úmluvy CITES. Proti nim stojí několik skupin (rodin) pašeráků, které mezi sebou soupeří o ovládnutí trhu.

Průběh hry: V lese organizátoři rozmístí lístky s obrázky a názvy 15 druhů zvířat a vyznačí hlavní stan ochranářů a prostor obchodníka (asi 30x30m). Každé zvíře má svou dolarovou hodnotu. Pašeráci se snaží získat co nejvíce peněz za pašovaná zvířata, ochránci jim v tom brání. Pokud ochránce zatkne pašeráka (dotykem), musí pašerák vydat všechna držená zvířata a odejít na 5 min do vězení. Pašeráci – nejmenší děti likvidují ochránce zasažením vodou z vodní pistole, ostatní utržením vlajčího 0,5m krepového papíru z ochránčova zápěstí. Je-li ochránce zabit, odevzdá pašerákovi zvířata, která má u sebe a odchází na 3 minuty do hlavního stanu. Hra končí přesně po 60 minutách.

1 hod – **Poslední soud v globálním světě** – dramatická aktivita s cílem uvědomit si, že z veškerého svého chování (i lhostejnosti) budeme jednou skládat účty Bohu.

Dobře připravený vedoucí zastupuje Boha - soudce a předkládá rodinám výroky ohledně jejich odpovědného chování ke stvoření a k ostatním lidem (v rámci spravedlnosti a udržitelného rozvoje). Každá rodina odpoví na otázku buď ano (ve smyslu vždy, pravidelně, většinou ano – 2body), občas (zřídka, nepravidelně apod. – 1bod) nebo ne (nikdy, skoro nikdy). Na

Bohu – soudci je ve sporných případech posoudit a v diskuzi s rodinou, příp. ostatními rodinami, rozhodnout, kolik bodů (2,1,0) té které rodině po svém pomocníku andělovi pošle. Hlavním cílem hry není ani tak spočítat na body, jak na tom ta která rodina se svým přístupem k odpovědnosti za širší svět je, ale diskuze, která by se mezi rodinami navzájem i vševědoucím (resp. dobře informovaným) Bohem měla rozvinout a během níž si rodiny mohou vyměnit i praktické rady a tipy, jak být ohleduplnější a spravedlivější na tomto světě. Na „Bohu“ vedoucím je, aby atmosféru hry zkorigoval tak, aby to nebyla ani fraška ani jen trapný suchý výsledek – aby hra splnila svůj cíl, rozvinula se plodná diskuze, ale zároveň aby nepůsobila tak, jako že si děláme legraci z posledního soudu.

Výroky k odpovědím: Sledujete, co kupujete, a snažíte se při nákupu potravin a spotřebního zboží kupovat české nebo středoevropské výrobky a nepodporovat zbytečné zatěžování životního prostředí dopravou. – Pokud to jde, kupujete šetrnější Fair Trade a bio výrobky. – Nepotřebujete doma televizor. – Oblečení kupujete buď z biobavlny nebo starší. – Nekupujete zbytečně novou elektroniku, když stará ještě dostatečně slouží. – Vyhýbáte se při nakupování potravin cíleně nadbytečným obalům. (Kupujete potraviny na váhu.) – Třídíte doma všechny odpad. – Dáváte přednost šetrné „měkké“ turistice před luxusními pobyty v cizích zemích. – Snažíte se jezdit hromadnou dopravou. – Odmítáte nápoje v tetrapackových obalech a hliníkových dózách. – Jíte jen tehdy, máte-li hlad a nikoliv jen chuť. – Dáváte při nákupu přednost menším obchodům před hypermarkety. – Nechodíte nakupovat v neděli. – Snažíte se pravidelně účinně pomáhat lidem v chudších zemích. – Modlíte se za zotročované lidi a pronásledované křesťany.

---

²³⁶ CAHA, M., Činčera, J., Neuman, J. *Hry do kapsy VII: sociální a ekologické, motorické a kreativní hry.*

6. den - čtvrtek

Téma: Využívat náročnější pobyt v přírodě k posílení soudržnosti, spolupráce a jiných pozitivních vlastností v rodině.

Používat prostředí volné přírody jako to, co lidi zbavuje pohodlí a změkčilosti způsobené pohodlným konzumním životem. Sekundárně změkčilost způsobuje ztrátu silných citů, „obaluje srdce tukem“ a tím ohrožuje víru.

Teoreticky i prakticky poznávat zkušenosti domorodých národů světa i minulých generací s důrazem na příklad jejich života v harmonii se životním prostředím.

Texty:

M. O. Vácha – Bůh je v horách nějak blíž (Modlitba argentinských nocí, s. 13-14)

Dopoledne:

Všichni účastníci se vydají na **Dvoudenní putování**. (Cíl viz. téma dne) S sebou si sbalí do batohu jen to nejnnutnější – každý spacák a karimatku nebo celtu, pláštěnku (tvaru větší pončo nebo ještě navíc igelit), sandály, hrníček, lžičku, láhev s vodou, šátek, nůž, nejnnutnější osobní věci a trochu přiděleného skromného jídla. Na rodinu pak malý kotlík nebo dva ešusy.

Trasu cesty je nutné předem pečlivě připravit tak, aby vedla atraktivním a pestrým územím, byla přiměřeně zastíněná a přiměřeně dlouhá. Hlavní je pozorování přírody a ponoření se do její krásy, cestou poslouchání zvuků a vnímání vůní. Důležitou úlohu má zajímavý výklad odborníka, nejlépe místního, který je schopen upozornit na zdejší zajímavosti. Cestou je samozřejmě kvůli dětem vhodné hrát občas nějaké zábavné hry a možnost koupání. Cesta by také měla být plánovaná tak, aby bylo možno natrhat a nasbírat si něco z bohatství přírody jako doplněk ke skromnému jídlu – lesní ovoce k polední vločkové kaši, houby na smaženici nebo do polévky apod. Podvečerní rozjímání je dnes vhodné zařadit na pěkném místě během dne. Jistě je také příležitost poděkovat za život v tak krásné zemi a za možnost dovolené. Část cesty mohou rodiny absolvovat jednotlivě odlišnými trasami a vzájemně soutěžit mezi sebou, co zajímavého viděly.

Odpoledne:

Včasný příchod na místo v lese, kde se bude nocovat – i místo musí být pečlivě předem vybrané – v takovém terénu, kde nebude ráno moc rosa, ale zároveň s dostupnou pitnou vodou, nejlépe z lesní studánky. Vyhradíme si dostatek času na to, pohodlně se uložit – např. najít dostatek zelených větvíček z poražených stromů, aby se nám v noci pěkně a měkce leželo, upravit tábořiště a prozkoumat jeho okolí. Zajít se ještě za tepla vykoupat nebo umýt k potoku, abychom ze sebe smyli celodenní pot a prach.

Bud' cestou na vhodném místě nebo přímo na tábořišti vyzkoušíme dle situace a materiálu některý výrobek našich předků či domorodců – v případě nalezení vhodného materiálu si děti mohou zkusit vyrobit píšťalku např. z vrbového proutku, uplést ošatku ze slámy, pokud jsme cestou potkali vhodné pole po sklizni, a někteří si mohou udělat pohodlné indiánské lůžko na spaní nebo upéct placky na rozpáleném kameni. Ideálně i si zkusit vyrobit mezi kameny trochu mouky z cestou vyloupaného obilí. Cílem je přiblížit život dávných generací a také si uvědomit, kolik to dá práce, než se něco vyrobí.

Na podvečer je vhodné si pozvat lesníka, který má na starosti příslušný revír – mj. on musí povolit táboření, pravděpodobně dovolí pod jeho dozorem rozdělat oheň i blíže než 50m od lesa a on nejlépe seznámí účastníky s různými zvuky, které se v podvečerním a večerním lese ozývají a možná přidá i procházku po některých zajímavých místech.

Za tmy je pak příležitost povědět si něco o hvězdách, naučit se poznávat některá souhvězdí a při pohledu do nitra „nekonečného“ Vesmíru se snad zase trochu více sklonit před velikostí Boží. Vzhledem k tomu, že se spí „pod širákem“, mají účastníci jedinečnou možnost hledět do hlubin vesmíru až do usnutí.

V noci je samozřejmě, vzhledem k nechráněnosti tábořiště, třeba, aby se jednotlivé rodiny (nebo alespoň kluci s tatínky) vystřídali v nočních hlídkách.

7. den - pátek

Téma: Využívat přírodu jako prostředí a inspiraci k modlitbě. Naučit se využívat kontemplaci Božího stvoření ve spojení s Písmem jako cestu k neustálé modlitbě, k níž jsou zváni i laici (Srov. Lk 18,1; 1 Sol 5,17).

Texty:

Basil z Caesareje – Klíčení rostlin (Devět kázání o stvoření světa, s. 147-149)

M. O. Vácha – Viditelné znamení neviditelné Boží lásky (Tančící skály, s. 144-147)

– Ježíši vše připomíná svět nebe (Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec, s.153)

– Studium je kontemplace (Kéž bych pod hvězdami dobře odtančil svůj tanec, s.147)

Ráno: Cesta na východ slunce

Cíl: Přivítat nový den hned na počátku, přidat se k ptačímu a hmyzímu chorálu a spolu s ostatními živými tvory chválit Pána za tu nádheru, ve které nám dává žít.

Ráno poslední hlídka vzbudí všechny vzbuditelné účastníky s dostatečným předstihem a všichni se vydají (bez batohů) podívat na předem pečlivě vybrané místo na východ slunce. Po pouti beze slov, kdy se všichni snaží co nejpozorněji vnímat probouzející se přírodu, je možné po východu slunce zařadit společnou modlitbu a přečíst vhodný krátký úryvek z Písma. Výměna dojmů z noci je povolena až cestou zpátky a při společné snídani.

Vedoucí dbá na to, aby všichni účastníci výlet nejen „přežili“, ale pěkně prožili a „uměli se zařídit“ – např. si ráno uvařili teplý čaj, ošetřili si náběhy na puchýře, neznečišťovali ostatním bezprostřední okolí tábořiště apod. Jakási svěžest a píle přeci také patří ke křesťanství, jak říká svatý Pavel, máme se „stále radovat“.

Dopoledne: Cesta zpátky

Cestu zpátky pokud možno naplánujeme tak, aby byla kratší než cesta tam a nevedla po stejné trase. Vzhledem k tomu, že účastníci budou pravděpodobně unaveni po včerejším výšlapu a časném vstávání, naplánujeme cestou po obědě minimálně dvou – až tříhodinový prostor pro osobní volno, které mohou účastníci využít jak pro odpočinek, tak pro meditaci a modlitbu v přírodě. Rovněž podvečerní rozjímání přesuneme na tento čas.

Tématem tohoto dne je modlitba v přírodě. Způsob modlitby každého je ale nesmírně individuální, proto můžeme nabídnout impulsy, vhodné úryvky z Písma apod., ale realizovanou formu je vhodné plně nechat na účastnících. Pro děti, zvláště mladší, by měl v tu dobu být připraven vhodný program tak, aby rodiče mohli mít onen čas opravdu pro sebe a pro Boha. I program pro děti by měl zahrnovat odpočinek, prostor pro osobní modlitbu s přiměřenými impulsy a samozřejmě nějaké hry.

Odpoledne: Náš rodinný žalm 104

Cíl: Každá rodina má svými slovy vyjádřit za co oni dobrořečí v aktuální situaci Hospodinu.

Na nějakém pěkném místě cestou se účastníci pohodlně usadí a vedoucí jim přečte Žalm 104 – Dobrořeč, duše má, Hospodinu. Každá rodina má pak za úkol během odpoledne společně cestou vymyslet svou verzi tohoto žalmu vzhledem k aktuální situaci – rovněž pětaticet neopakujících se veršů. Mohou zahrnout krásu přírody, kterou vidí nebo viděli, to důležité, co si každý z nich uvědomil, nečekané příjemné události, které je potkaly atd. Povolen je maximálně pětkrát se opakující refrén (abychom se vyhnuli litaniím typu „Dobrořečíme Ti, že ještě dva kilometry a už budeme doma.“) Tento úsek cesty je třeba naplánovat tak, aby rodiny mohly postupovat individuálním tempem až domů a nikdo se neztratil.

Žalmy pak večer rodiny zazpívají nebo přednesou ostatním jako zakončení svého putování.

8. den - sobota

Téma: Pečovat o zachování kulturního, u nás i křesťanského, rázu krajiny, snažit se o zachování života na venkově, který umožňuje bližší kontakt s přírodou. Vnímat možnost života v bezprostřední blízkosti přírody jako velkou hodnotu.

Texty:

Basil z Caesareje – Včely (Devět kázání o stvoření světa, s. 245-247)

– Stromy (Devět kázání o stvoření světa, s. 161-169)

Dopoledne: Návštěva ekofarmy

Cíl: Uvědomit si rozdíl mezi ekologickým a konvenčním obhospodařováním krajiny, zodpovědnost, kterou máme za krajinu a množství práce, která stojí za tím, než se „vyprodukuje“ maso nebo sýr; naučit se vnímat hodnotu potravin i zdravé krajiny.

Pokud je v okolí možnost navštívit nějakou ekofarmu, zvláště takovou, která obhospodařuje zvířata i polnosti, využijeme ji. Necháme si popsat základní principy ekozemědělství, jak pokud jde o chov zvířat, tak pokud jde o způsob péče o krajinu. Samozřejmě, že pokud je to možné, při objednávce exkurze požádáme i o přípravu výrobků, které na farmě produkují – můžeme tak dostat kravské, kozí nebo ovčí mléko či sýry, možná ochutnat staré selské odrůdy ovoce, které chutnají jinak, než těch několik málo odrůd, které kupujeme v obchodech a možná nám i ukáží, jak se zpracovává ovčí vlna či jiné produkty zvířat, hlavně mléko. Pokud chovají na farmě včely, můžeme pro přiblížení textu od sv. Basila poprosit s dostatečným předstihem o kousek plástve s medem na ukázkou a ochutnání. Všimneme si také, jaký význam mají na statku i v krajině různé stromy a jak jsou důležité. Porovnáme rozdíl v pestrosti života selské zahrady a krátce střižených anglických trávníků s několika zakrslými jehličnany a bazénem na velké části současných zahrad. Pojmenujeme výhody a nevýhody, zvláště z dlouhodobého hlediska.

Pokud v blízkosti žádná ekofarma není, zkusíme domluvit alespoň exkurzi na obyčejný statek, nechat si podobně jako na farmě popsat, jak to tam chodí a příp. u někoho jiného ve vesnici udělat předem domluvenou exkurzi včelařskou. Také je možné v případě kratší exkurze na statek pustit o včelách ještě nějaký dokumentární

film a rozdíl mezi krajinou obhospodařovanou ekologicky a konvenčně prezentovat na obrázcích.

Praktickou činností k tomuto programu může být např. zaměření na rostliny – na léčivky v současnosti vnímané především jako „plevel“, který je nutno odstranit. Jedná se např. o kopřivy. Je možno přečíst příběh o jejich významu pro krajinu, jako potravě pro larvy motýlů. Dále je možno zmínit se o jejich využití jako léčivek, v boji proti zahradním škůdcům nebo jako hnojiva nebo pro výrobu pevných vláken. V případě možnosti mikroskopu přiblížit zajímavé žahavé chlupy a prakticky kopřivy nasbírat a uvařit kopřivový čaj a nějaké opravdové jídlo k obědu – kopřivový špenát či polévku a něco nakreslit chlorofylem, neboť ho kopřivy obsahují v hojné míře a používají se tedy i jako zdroj zeleného barviva.²³⁷ Podobně mohou být zmíněny i další „plevely“ a jejich

Odpoledne: Opravování kapličky

Cíle: Udělat něco hmatatelného „pro Boha“ a bližní, děti si zakusí, že i ony něco viditelného a „velkého“ dokáží, přiložit ruku k dílu předků, udržovat chvályhodné tradice.

Vhodná příprava na neděli. Ve vesnické krajině se často vyskytují kapličky, které naši předkové postavili k větší Boží chvále a jako upomínku na Boží přítomnost kamkoliv jdou. Dnes jsou často kapličky a Boží muka ve velmi špatném stavu. Přitom někdy by pro jejich základní zprovoznění stačilo udělat málo – vyčistit, nabílit obyčejným vápnem, vysekat nevhodné křoví a rumištní rostliny v okolí, příp. obstarat do kapličky nějaký starší kříž či sošku, jakých se na půdách polozapomenutých vesnických kostelů většinou najde více. Nebo alespoň zakoupit nějaký vhodný obrázek v rámečku.

Úkolem na odpoledne je opravit jednu takovou, předem vytipovanou, polozapomenutou polní nebo lesní kapličku. Zatímco někteří opravují a uklízejí okolí, menší děti mohou natrhat kytice květin kombinované s trvanlivějšímiolistěnými větvíčkami stromů a za pomoci některé maminky k nim vyrobit z přírodnin a zavařovacích sklenic vkusné vázičky. V případě dostatku místa v okolí

může také některý tatínek se staršími dětmi udělat z lesních sušek jednoduchou lavičku pro pocestné.

Zvláště městské děti se málokdy dostanou k fyzické práci, zvláště práci „opravdové“, kdy by po nich opravdu něco viditelného zbylo – a ještě navíc pro Boha. Pocit, že jsou schopny něco takového udělat, jim jistě dodá odvalu. Pokud to časově vyjde, na závěr práce bude pěkné se pomodlit u kapličky za zvuku zvonů společně Anděl Páně a poděkovat za to, že můžeme žít v křesťanské krajině a být podpírání tradicí našich předků. Rovněž je vhodné zdůraznit odpovědnost za předávání této tradice dalším generacím.

9. den - neděle

Téma: Čerpat poučení z řádu přírody – důraz na zachovávání neděle a svátků.

Texty:

Basil z Caesareje – I tvorové bez rozumu mají smysl pro věci vyšší (Devět kázání o stvoření světa, s. 269-273)

Dopoledne: Mše svatá v přírodě

Vzhledem k pravděpodobnému nedostatku času večer je vhodné text na den přečíst hned ráno. Pak má každý za úkol připravit si během následující hodiny do obětního průvodu ve mši svaté nějakou hmotnou věc, která bude nějak symbolizovat to, co si z pobytu odnáší – každý ji pak přinese v obětním průvodu sám k oltáři, kde ji položí do připravené misky či ošatky, aby tam symbolizovala plod uplynulého týdne a prosbu, aby to vše Pán proměnil ke své slávě a k naší spáse.

Mše svatá by se měla konat nejlépe na velmi pěkném, předem vytipovaném, místě v přírodě, kde je připraven vhodný oltář, který děti ozdobí květinami. (Toto místo může také připravit část účastníků během opravy kapličky.) Samozřejmostí je výběr odpovídajících písňových textů.

---

²³⁷ Srov. KOBLER, R., BUCHNER, G. et al. *Lernraum Natur. Ideen für Ökowochen, Wandertage und Jugendgruppen erprobt im Freilandlabor HS Bürmoos*. Bundesland Salzburg: ARGE – Umwelterziehung

Po mši svaté je vhodné nějak shrnout základní myšlenky týdne a pobyt zakončit. Na závěr se společně pomodlíme indiánskou modlitbu z poskládaného Pergamenu a rodina, které se jako první podařilo Pergamen rozluštit, dostane sladkou odměnu. Je také vhodné, aby každý účastník dostal malý Pergamen s indiánskou modlitbou jako památku na uplynulý týden.

Odpoledne: balení, úklid, odjezd

Obsah tajemného Pergamenu:

Tradiční modlitba severoamerických Indiánů²³⁸

Ó Velký Duchu, jehož hlas slyším ve větru,
jehož dech oživuje svět,
poslouchej mě!

Přicházím k tobě, jako jedno z mnoha tvých dětí.

Má bytost je malá a slabá.
Potřebuji tvou sílu a moudrost.
Ať kráčím v kráse.

Dej, ať mé oči hledí na červený a purpurový západ slunce.

Dej, ať mé ruce mají v úctě vše, co jsi stvořil,
a moje uši ať zřetelně slyší tvůj hlas.

Vlož do mě moudrost a poznání toho,
čemu jsi vyučoval můj lid,
poučení, které jsi ukryl v každém lístku i kameni.

Daruj mi sílu, ne však, pro nadřazenost k druhým,
ale pro bojovnost se svým největším protivníkem,
tedy hlavně se sebou.

Dej, ať jsem vždy připraven přijít k tobě s přímým pohledem,
aby když vyhasíná život jako zapadající slunce,
můj duch přišel k tobě bez hany.

---

²³⁸ Srov. <http://www.energytalisman.eu/cz/molitba-severoamericky-ch-indianu.html>

Anotace:

Diplomová práce se snaží přispět k obohacení pastorace o rozměr přírody, ochrany životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje. Rozborem příslušných církevních dokumentů i děl autorů z různých dob dokazuje, že příroda a související témata jsou důležitým prostředkem v pastoraci a také, že ochrana životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj jsou bez duchovního rozměru těžko realizovatelné. Na příkladu rodin s dětmi práce nastiňuje a konkrétně přibližuje oblasti možného využití předmětných témat v pastoraci.

Klíčová slova:

pastorace – příroda – rodina – pastorace rodin – církevní dokumenty o přírodě – ochrana životního prostředí – trvale udržitelný rozvoj – František z Assisi – Basil z Caesareje – Marek Orko Vácha – volný čas – program pobytu – centra pro rodinu

Abstract:

The aim of the thesis is to contribute to an enrichment of pastoration, protection of environment and its sustainability. Thanks to an analysis of ecclesiastical documents and works of authors it proves that the nature and the connected topics are important part of pastoration. It also demonstrate that protection of environment and sustainability couldn't be realised without spiritual dimension. This thesis contains examples of families with children which show the possible use of the topics in pastoration.

Key words:

pastoration – nature – family – pastoration of families – ecclesiastical documents about nature – protection of environment – sustainability – František of Assisi – Basil of Caesarea – Marek Orko Vácha - free time – programme of the stay – family centres